Wladyslaw
Szpilman

EVEREST

Piyanist

ROMAN

Türkçesi: Esin Sungur

Telegram: @cinciva

Eylül 1939; Varşova, Nazi bombardımanları sonucunda bir enkaz-şehir haline gelmiş. O saldırılardan birinde Polonya Radyosu, piyanist Wladyslaw Szpilman'ın yetenekli elleriyle son yayınını yapıyor: Chopin'in "do diyez minor noktürn"ü...

Piyanist Szpilman altı yıl sonra radyo yeniden yayına başladığında hâlâ hayatta kalabilmişse, bu gerçeği "mucize"yle açıklamaktan başka bir yolumuz yok. Bu mucize gerçekleşiyor ve bir getto sakini olan Szpilman, savaş yıllarını çatı katlarından tavan aralarına kadar Almanlardan saklanarak geçirerek hayatta kalmayı başarıyor.

Sonra da, 1946'da, herkesin onu "Varşova'nın Robinson Crusoe'su" diye nitelendirdiği bir zamanda, halkının gettolarda uğradığı soykırımı, savaşın dehşet salan caniyane yüzünü ve kendisini kurtaran Alman subayı Will Hosenfeld'i şiirsel bir yoğunlukla anlattığı bu kitabı kaleme alıyor. Fakat savaş-sonrası sosyalist hükümet kitabın toplatılmasına karar veriyor ve bu metnin gün ışığına çıkması günümüze kadar mümkün olmuyor.

Amerika'da ve Avrupa'da yılın kitabı olarak değerlendirilen Piyanist, usta yönetmen Roman Polanski tarafından filme çekiliyor ve hemen ödüllere boğuluyor. Ama bizim zihnimizi kaplayan, Szpilman'ın tüm sevdiklerini ve hayat hakkında bildiği her şeyi kaybettiği bu savaşın akabinde kendi kendine yönelttiği şu soru oluyor: "Ölümden nasıl bir hayat enerjisi elde edilir ki?"

Arkasından, bu sorunun cevabını vermek üzere yıkık dökük radyo binasına gidiyor ve piyanosunun başına geçiyor. İşgalin ilk günü yarım kalan Chopin'in eseri, altı yıl sonra radyo dalgalarıyla ve şehir hoparlörüyle barbarlığı ilk elden yaşamış acılı insanların kulaklarında yankılanıyor...

Telegram: @cinciva

WLADYSLAW SZPILMAN

1911 yılında doğdu. Piyano eğitimini Varşova Konservatuarı'nda ve Berlin'deki Sanat Akademisi'nde aldı. 1945'ten 1963'e kadar Polonya Radyosu'nda Müzik Direktörü olarak çalıştı. Uzun yıllar, konser piyanisti ve kompozitör olarak kariyer yaptı. 2000 yılında ölümüne kadar Varşova'da yaşamayı sürdürdü.

ESİN SUNGUR

Boğaziçi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü mezunu. Basında çalışıyor. *Hayatınızı Karmaşadan Kurtarın* (Michelle Passoff), *Dostuğun Gücü* (Loy McGinnis), *İmdat, Baba Oldum!* (Jack Heinowitz) adlı üç yayınlanmış çevirisi bulunuyor.

Telegram: @cinciva

Wladyslaw Szpilman

PİYANİST

Türkçesi: Esin Sungur

§

Telegram: @cinciva

Çağdaş Dünya Edebiyatı 46

Piyanist
Wladyslaw Szpilman

Kitabın Özgün Adı:
The Pianist
Phoenix, Londra, 2002

Kapak tasarım: Mithat Çınar
İngilizce'den çeviren: Esin Sungur
Dizgi: Sibel Yurt

© 1998, Wladyslaw Szpilman
© 2002; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

Birinci Basım: Mart 2003
ISBN: 975 - 289 -064 - 4

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

EVEREST YAYINLARI
Çatalçeşme Sokak No: 52/2 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0 212 513 34 20-21 Fax: 0 212 512 33 76
Genel Dağıtım: Alfa, Tel: 0 212 511 53 03 Fax: 0 212 519 33 00
e-posta: everest@alfakitap.com
www.everestyayinlari.com

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Telegram: @cinciva

ÖNSÖZ

Birkaç yıl öncesine kadar babam savaş zamanı hatıralarından hiç söz etmezdi. Yine de bu hatıralar çocukluğumdan beri benimle birlikteydiler. On iki yaşındayken kitaplığımızın bir köşesinden gizlice aldığım bu kitap sayesinde baba tarafımdan neden büyükanne ve büyükbabam olmadığını, babamın neden ailesinden hiç bahsetmediğini keşfetmiştim. Kitap kendi kimliğimin bir parçasını gösterdi bana. Babamın onu okuduğumu bildiğini biliyordum, ama bu konuda kendisiyle hiç konuşmadık. Belki de bu yüzden, kitabın başka insanlar için de önemli olabileceği hiç aklıma gelmedi. Böyle olabileceğini, babamın hikâyesini kendisine anlattığımda, arkadaşım Wolf Biermann söyledi bana.

Telegram: @cinciva

Uzun yıllar Almanya'da yaşadım ve Yahudiler, Almanlar ve Polonyalılar arasındaki sancılı iletişimsizliği hep fark ettim. Umarım bu kitap, hâlâ açık olan bazı yaraların kapanmasına yardım eder.

Babam Wladyslaw Szpilman bir yazar değildir. Mesleği, Polonya'da 'içinde müzik yaşayan adam' dediklerinden; Polonya'nın kültürel yaşamına her zaman ilham vermiş önemli bir piyanist ve kompozitördür.

Babam piyano çalışmalarını, bir yandan Franz Schreker'le kompozisyon çalıştığı Berlin Sanat Akademisi'nde, Arthur Schnabel'le tamamladı. 1933'te Hitler iktidara gelince Varşova'ya döndü ve Polonya Radyosu'nda piyanist olarak çalışmaya başladı. 1939'a kadar birçok film müziği, aynı zamanda halk şarkıları, şansonlar ve o zamanlar çok popüler olan şarkılar yazdı. Savaştan önce uluslararası üne sahip kemancı Bronislav Gimpel, Henryk Schoering ve başka tanınmış müzisyenlerle birlikte çaldı.

1945'ten sonra yeniden Polonya Radyosu için çalışmaya başladı ve solist olarak konser performanslarına, oda topluluklarına geri döndü. Birkaç senfonik eser ve çoğu liste başı olmuş üç yüz kadar popüler şarkı yazdı. Aynı zamanda çocuklar için de müzikler yazdı, radyo oyunlarına ve filmlere müzik yaptı.

1963 yılına kadar Polonya Radyosu Müzik Bölümü'nün başkanlığını yürüttü. O yıl, kendisinin ve Gimpel'in kurmuş olduğu Varşova Piyano Beşlisi'ne ve konser turnelerine daha fazla zaman ayırabilmek amacıyla görevinden ayrıldı. Babam tüm dünyada iki yüzden fazla konser ve resital verdikten sonra, 1986 yılında kendini bütünüyle kompozitörlüğe adamak üzere konser yaşamını noktaladı.

Ben, babamın bestelerinin Batı dünyasında hâlâ hemen hemen hiç tanınmamasından büyük üzüntü duyuyorum. Sanırım böyle olmasının nedenlerinden biri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın siyasi açıdan olduğu kadar kültürel açıdan da ikiye bölünmüş olmasıdır. Tüm dünyada hafif, eğlen-

Telegram: @cinciva

dirici müzik, 'ciddi' klasik müzikten daha fazla sayıda insana ulaşıyor ve Polonya da bir istisna değil. Polonya halkı babamın şarkılarıyla büyüdü. Çünkü o, yıllar boyu Polonya'nın popüler müzik atmosferini belirleyen kişi oldu. Fakat Polonya'nın batı sınırı bu tür müziğe geçit vermiyordu.

Babam bu kitabı ilk kez 1945 yılında yazdı. Sanırım bunu genel anlamda insanlık için değil, kendisi için yaptı. Böylece bölük pörçük savaş anılarını bir araya getirip, hayatına devam edebilmek için zihnini ve duygularını özgürleştirdi.

1960'larda Polonya'da birçok yayınevi kitabın genç kuşaklar için yeniden basılmasını istediyse de bu gerçekleşmedi. Yayınevlerinin girişimleri her defasında geri püskürtüldü. Açıklama yapılmıyordu ama gerçek ortadaydı: Siyasi makamların bildiği başka şeyler vardı.

İlk basımından elli yıl sonra kitap şimdi yeniden yayımlanıyor. Bu, belki de Polonya'daki birçok iyi insan için yararlı ve onları bu kitabı kendi ülkelerinde yeniden yayımlamaya ikna edebilecek bir ders.

Andrzej Szpilman

Telegram: @cinciva

PİYANİST

Bir Piyanistin Varşova'da Hayatta Kalışının Alışılmadık Öyküsü, 1939-1945

Telegram: @cinciva

Telegram: @cinciva

1
ÇOCUKLARIN VE DELİLERİN SAATİ

Savaş sırasındaki piyanistlik kariyerime Varşova gettosunun tam kalbindeki Nowolipki Caddesi'nde bulunan Kafe Nowoczesna'da başladım. Gettonun kapıları Kasım 1940'ta kapandığında, ailem satabileceği her şeyi çoktan satmıştı. En değerli eşyamız olan piyanoyu bile. Hayat, bütün önemsizliğine rağmen, kayıtsızlığımı yenip para kazanmanın bir yolunu aramaya mecbur etmişti beni ve Tanrı'ya şükür, bunun çaresini bulmuştum. İşim, arpacı kumrusu gibi düşünmeme pek vakit bırakmıyordu. Bütün ailenin benim kazancımla geçindiğini fark etmem de, zamanla, daha önce içinde bulunduğum umutsuz ve kederli halden kurtulmama yardımcı oldu.

Mesaim akşam saatlerinde başlıyordu. Kafeye varmak için gettonun derinliklerine doğru ilerleyen dar geçitlerden oluşan

Telegram: @cinciva

bir labirentten geçmem gerekiyordu. Ya da değişiklik olsun diye, kaçakçıların ilginç faaliyetlerini seyretmek için duvarın yanından da gidebiliyordum.

Kaçakçılık için akşamüstleri en uygun zamandı. Kendi ceplerini doldurmakla geçen sabahın sonunda yorgun düşmüş olan polisler, hasılatlarını saymakla meşgul oldukları bu saatlerde daha dikkatsizdiler. Duvarın çevresindeki bina bloklarının pencere ve kapılarındaki telaşlı siluetler bir görünüp bir kaybolur, bir yaylı arabanın gıcırtısını ya da yaklaşan tramvayın tıkırtısını sabırsızlıkla beklerlerdi. Bazen, duvarın öbür yanındaki gürültüler artardı. Bir at arabası belirlenen sinyalden sonra hızla geçince bir ıslık duyulur, duvarın üstünden çuvallar ve torbalar uçardı. Beklemekte olan insanlar kapı aralıklarından fırlar, çabucak çuvalları alır, yeniden içeri girerler ve cadde tekrar sadece birkaç dakika sürecek olan, beklenti, endişe ve gizli fısıltılarla dolu yanıltıcı bir sessizliğe bürünürdü. Polisin günlük işini daha hevesli bir biçimde yaptığı günlerde ise at arabalarının tekerleklerinin sesine karışan silah seslerinin yankılarını duyardınız ve duvarın üstünden çuvallar yerine büyük bir gürültüyle patlayıp, binaların sıvalarının dökülmesine sebep olan el bombaları atılırdı.

Gettonun duvarları yol boyunca kesintisiz bir yükseklikte devam etmiyordu. Belli aralıklarla zemin seviyesinde geniş delikler vardı. Yolun Aryan kısmından gelen su, bu aralıklardan Yahudi kaldırımının yanındaki mazgala akardı. Çocuklar bu açıklıkları kaçakçılık yapmakta kullanırlardı. O kürdan gibi bacaklarının üstünde, korkulu gözleriyle sağı solu kolaçan eden, her yönden bu deliklere doğru koşuşan minik siyah siluetler görebilirdiniz. Sonra küçük siyah pençeler, duvar diplerine bırakılmış malları deliklerden sürükleyerek çekerdi. Mallar, çoğu zaman kaçakçıların kendisinden daha büyük olurdu.

Kaçak mallar içeri alındıktan sonra, çocuklar bunları sırtlarına atar ve yükün altında kamburlaşıp sendeler, gösterdikleri gayretten şakaklarında masmavi damarlar atarken, ağızları

Telegram: @cinciva

açık, zorla nefes almaya çalışarak, korkmuş küçük fareler gibi her yöne dağılırlardı.

Yaptıkları şey, yetişkin kaçakçılarınki kadar riskliydi ve aynı tehlikelerle doluydu. Bir gün duvarın dibinden yürürken, başarılı bir sona ulaşmış gibi görünen çocuksu bir kaçakçılık operasyonuna tanık oldum. Duvarın diğer tarafındaki Yahudi çocuk, mallarını delikten içeri alacaktı sadece. Henüz cılız vücudunun bir kısmı delikten çıkmıştı ki, birden çığlık atmaya başladı. Aynı anda, duvarın diğer yanından bir Alman'ın boğuk sesiyle bağırdığını duydum. Bir an evvel çıkabilsin diye çocuğu çekmek amacıyla yardımına koştum, ama bütün çabalarımıza karşılık, kalçası delikte sıkıştı kaldı. Küçük kollarından var gücümle çekerken çığlıkları iyice ümitsiz bir hal almıştı ve duvarın diğer yanından bir polisin ona hızla vurduğunu duyabiliyordum. Sonunda oradan çıkarmayı başardığımda çocuk ölmüştü. Omurgası paramparçaydı.

Aslında getto karnını kaçakçılıkla doyurmuyordu. Duvarın üstünden atılan çoğu torba ve çantalar, Polonyalıların en fakir Yahudiler için gönderdiği bağışlardan oluşuyordu. Asıl düzenli kaçakçılık Kon ve Heller gibi nüfuzlu kimselerce yapılmaktaydı. Bu daha kolay ve oldukça güvenli bir operasyondu. Rüşvet verilmiş polisler belirli saatlerde hiçbir şey görmez oluyor ve burunlarının dibinden, onların da zımnen kabulüyle gettonun kapısından içeri, yiyecek, pahalı likörler, en lüks şarküteri malzemeleri, doğrudan Yunanistan'dan gelen tütün, Fransız tuhafiye eşyaları ve kozmetikler taşıyan koskoca arabalar giriyordu.

Nowoczesna'da bu kaçak malları her gün görebiliyordum. Kafe, buraya altın mücevherlerini takıştırıp elmaslara bürünerek gelen zenginlerin uğrak yeriydi. Patlayan şampanyalar ve süslü turtalar, dört başı mamur masalarda oturan savaş zenginlerinin iştahını açıyordu. Ben burada iki yanılgıdan kurtuldum; genel dayanışma ruhumuza ve Yahudilerin müzikalitesine dair inançlarımdan.

Telegram: @cinciva

Nowoczesna'nın önünde dilencilerin durmasına izin verilmiyordu. Şişman kapı görevlileri onları kalın değneklerle uzaklaştırıyorlardı. Birkaç kişinin çektiği iki tekerlekli faytonlar genellikle uzak mesafelerden gelirdi ve bunlara binenler kışın pahalı yünler, yazın da lüks hasır şapkalarla Fransız ipeği giyerlerdi. Kapıcıların değneklerle koruduğu alana ulaşıncaya kadar, yüzleri kızgınlıktan şekil değiştirmiş bir halde, kalabalığı ellerindeki sopalarla kendilerinden uzak tutarlardı. Sadaka vermezlerdi; onların görüşüne göre bağış yapmak insanların moralini bozuyordu. Eğer onlar kadar çok çalışırsan, sen de çok kazanırdın. Çok çalışmanın yolu herkese açıktı, hayatta nasıl tutunacağını bilmiyorsan bu senin hatandı.

Sonunda sadece iş için geldikleri geniş kafedeki küçük masalara oturur oturmaz zor günlerden ve Amerikan Yahudilerinin dayanışma içinde olmamasından şikâyet etmeye başlarlardı. Onlar ne yaptıklarını sanıyorlardı ki? Burada insanlar ölüyordu, yiyecek bir lokma ekmekleri bile yoktu. Dehşet verici şeyler oluyordu ama Amerikan basınında tek bir haber dahi çıkmıyordu ve gölün öbür kıyısındaki Yahudi bankerler de Amerika'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi için kıllarını bile kıpırdatmıyorlardı. Oysa isteseler, böyle bir girişimi kolaylıkla teşvik edebilirlerdi.

Nowoczesna'da kimse benim müziğimle ilgilenmiyordu. Daha yüksek sesle çaldığımda, yemek yiyen insanlar da daha yüksek sesle konuşuyordu ve her gün dinleyicilerimle ben hangimizin diğerinin sesini bastırabileceğini görmek için birbirimizle yarışıyorduk. Bir keresinde bir müşteri, birkaç dakikalığına çalmayı bırakmamı söylesin diye garsonu göndermişti. Çünkü müzik, az önce başka bir müşteriden aldığı altın yirmi dolarlıkları kontrol etmesine izin vermiyordu. Paraları hafifçe masanın mermer yüzeyine vurdu, parmak uçlarıyla alıp kulağına yaklaştırdı ve dikkatle tınlamasını dinledi. İlgisini çeken tek müzik buydu. Orada uzun süre çalmadım. Şükürler olsun ki, Sienna Caddesi'nde, çok farklı, Yahudi entelektüelleri-

Telegram: @cinciva

n beni dinlemeye geldiği bir kafede başka bir iş buldum. Sanatsal ünümü kazandığım ve kimileriyle daha sonra hem çok hoş hem de korkunç günler geçireceğim birçok kişiyle arkadaş olduğum yer burasıydı. Kafenin müdavimlerinden biri, son derece yetenekli bir sanatçı ve Arthur Rubenstein ile Karol Szymanowski'nin arkadaşı olan ressam Roman Kramsztyk idi. Getto duvarlarının içindeki hayatı resmeden bir dizi harikülade çizim üzerinde çalışıyordu; çok geçmeden öldürüleceğini ve çizimlerinin çoğunun kaybolacağını bilmeden.

Sienna Caddesi'ndeki kafenin bir başka müdavimi, hayatımda tanıdığım en hoş insanlardan biri olan Janusz Korczak idi. Genç Polonya hareketinin hemen hemen tüm önde gelen sanatçılarını tanıyan, eğitimli bir adamdı. Sanatçılardan büyüleyici bir biçimde söz ederdi; anlattıkları hem kolay anlaşılır hem de insanı kavrayıverirdi. Birinci sınıf yazarlardan biri olarak görülmezdi, belki de edebiyat dünyasında ortaya koydukları çok farklı bir özellik taşıdığından; çocuklar için ve çocuklarla ilgili hikâyelerdi bunlar ve çocuk aklını bu kadar iyi anladıkları için dikkate değerdiler. Sanatsal hırsla yazılmamışlardı, doğuştan eylemci ve eğitimci olan birinin kalbinden geliyorlardı doğrudan. Korczak'ın asıl değeri *ne yazdığında* değil, *yazdığı gibi* yaşadığına bakıldığında anlaşılabilirdi.

Yıllar önce, kariyerinin başlarında, boş zamanlarının hepsini ve verebileceği her kuruşu çocuklara adamıştı; ölümüne kadar da onlara adanmış olarak yaşadı. Yetimhaneler kurdu, fakir çocuklar için türlü kampanyalar düzenledi, radyoda kendisine 'Yaşlı Doktor' olarak büyük ün kazandıran (sadece çocuklar arasında değil) konuşmalar yaptı. Gettonun kapıları kapanırken içeri girdi, oysa kendini kurtarabilirdi. Ve duvarların arasında, dünyanın en yoksul ve ihmal edilmiş çocukları olan bir düzine Yahudi yetimine babalık yaparak misyonunu devam ettirdi. Onunla Sienna Caddesi'nde konuşurken, hayatının ne kadar güzel veya nasıl da neşe saçan bir tutkuyla son bulacağını bilmiyorduk.

Telegram: @cinciva

Dört ay sonra başka bir kafeye, Leszno Caddesi'ndeki Sztuka'ya (Sanat) geçtim. Gettodaki en büyük kafeydi ve ciddi sanatsal faaliyetleri vardı. Konser odasında müzikal gösteriler düzenleniyordu. Oradaki şarkıcılar arasında, daha sonra Almanlar tarafından öldürülmeseydi şimdi harika sesi sayesinde milyonlarca kişi tarafından tanınabilecek Maria Eisenstadt da vardı. Ben de Andrzej Goldfeder'le piyano düetleri yapıyordum ve Wyladyslaw Szlengel'in sözleriyle Ludomir Rozycki'nin *Kazanova Valsi*'nin yorumunda büyük başarı kazanmıştım. Şair Szlengel her gün; Leonid Fokczanski, şarkıcı Andrzej Wlast, popüler komedyen 'Wacus, sanatsever' ve getto hayatını nükteli bir biçimde anlatan, Almanlar hakkında keskin bir zekânın ürünü, tehlikeli imalarda bulunan 'Canlı Gazete' şovundaki Pola Brounowna'yla birlikte kafeye gelirdi. Konser odasının yanı sıra, yiyip içmeyi sanattan daha çok sevenlerin iyi şaraplar ve lezzetli *cotelettes de volaille* veya *boeuf Stroganoff* bulabilecekleri bir de bar vardı. Hem konser odası hem de bar hemen her zaman doluydu, ben de bu dönemde iyi kazandım ve altı kişilik ailemizin ihtiyaçlarını biraz güçlükle de olsa karşılayabildim.

Akşam eve dönüş düşüncesi olmasa Sztuka'da çalmak gerçekten hoşuma gidebilirdi, çünkü orada birçok arkadaşımla karşılaşıyor ve aralarda onlarla konuşma olanağı buluyordum. Fakat eve dönüş düşüncesi, bütün öğleden sonra üstüme bir kara gölge gibi çöküyordu.

1941'i 1942'ye bağlayan kış, gettoda çok zorlu geçti. Yahudi kederiyle çağlayan bir deniz, Yahudi entelektüellerinin görece-li refahını ve spekülatörlerin lüks hayat adacıklarının çevresini sarmıştı. Yoksullar zaten açlıktan feci şekilde zayıf düşmüşlerdi ve yakıt almaya paraları olmadığından soğuktan korunamıyorlardı. Bir de her yanlarını haşarat sarmıştı. Gettonun içi haşere kaynıyordu ve bu konuda yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Yolda yanından geçtiğiniz insanların giysileri bitlerle doluydu, tabii tramvayların ve dükkânların içleri de. Bitler kaldırım-

Telegram: @cinciva

larda, merdivenlerde kaynaşıyor, bir sürü farklı iş için gidilmesi gereken devlet dairelerinin tavanlarından düşüyordu. Bitler gazetenizin kıvrımlarının, bozuk paralarınızın arasına girmenin yolunu buluyordu. Az önce aldığınız ekmeğin kabuğunun üstünde bile bitler vardı. Ve bu haşarat kabilinden yaratıkların her biri tifo mikrobu taşıyor olabilirdi.

Derken gettoda salgın hastalık başladı. Tifodan ölenlerin sayısı her ay beş bini buluyordu. Zenginlerin de fakirlerin de başlıca konuşma konusu tifoydu; fakirler sadece ne zaman tifodan öleceklerini düşünürlerken, zenginler doktor Weigel'in aşısına nasıl ulaşıp da kendilerini koruyabileceklerini düşünüyorlardı. Önemli bir bakteriyolog olan Dr. Weigel, Hitler'den sonra en popüler kişi oldu; deyim yerindeyse, kötünün zıttı, iyiydi. Almanların doktoru Lemberg'de tutukladığı söyleniyordu. Ama Tanrı'ya şükür ki, öldürmemişler, aksine onu neredeyse fahri Alman olarak kabul etmişlerdi. Söylenenlere göre, bitlerle sarılmış doğudaki Alman ordusu için olabildiğince çok aşı üretmek yerine kaçıp gitmesin diye, doktoru Gestapo'nun muhteşem gözetimi altına aldıktan sonra, ona güzel bir laboratuvar, harika bir villa ve aynı derecede harika bir araba teklif etmişlerdi. Hikâyeye bakılırsa, Dr. Weigel tabii ki villayı ve arabayı reddetmişti.

Onunla ilgili gerçeklerin neler olduğunu bilmiyorum. Sadece, şükürler olsun ki hayatta kaldığını, Almanlara aşısının sırrını söyledikten ve artık onlar için yararlı olmaktan çıktıktan sonra bir mucize eseri, sonunda onu gaz odalarının en harikasına göndermediklerini biliyorum. Her ne şekilde olursa olsun, onun buluşu ve Almanların parayla satın alınabilir olması sayesinde, Varşova'daki pek çok Yahudi -daha sonra başka bir biçimde ölmek üzere tabii- tifodan ölmekten kurtuldu.

Ben aşı olmamıştım. Tek bir doz serumdan fazlasına gücüm yetmiyordu, bu da sadece bana yeterdi, ailemin kalanına değil. Dolayısıyla, bunu yapmak istemedim.

Tifodan ölenlerin sayısı o kadar fazlaydı ki cesetleri aynı hızda gömmenin imkânı yoktu. Fakat cesetler kesinlikle evlerin

Telegram: @cinciva

içinde de bırakılamazdı. Sonunda geçici bir çözüm bulundu: Ölülerin giysileri çıkarılıyor -yaşayanlar için ölülerin üzerinde bırakılamayacak kadar değerliydi bunlar- ve cesetler üzerleri gazetelerle örtülüp dışarı, kaldırıma bırakılıyordu. Çoğu zaman, Konseyin araçları bunları toplamaya gelip hepsini mezarlıktaki toplu mezarlara götürünceye kadar günlerce kaldırımda bekliyorlardı. Kafeden eve yaptığım akşam yolculuğunu bu denli korkunç hale getiren, tifodan ve açlıktan ölenlerin cesetleriydi.

Günlük hesaplar yapılıp ücretim ödendikten sonra, müdürüyle birlikte kafeden en son çıkanlardan biriydim. Sokaklar karanlık ve hemen hemen boştu. Gece fenerimi yakıp, üstlerine basıp düşmemek için cesetlere dikkat ederek yürürdüm. Soğuk ocak rüzgârı ya suratıma doğru eser ya da arkamdan iterdi. Rüzgâr ölülerin sarıldığı gazetelerin içine dolar, çıplak, çürümüş bacakları, içine göçmüş göbekleri, dişsiz suratları ve hiçbir şeye bakmayan gözleri ortaya çıkarmak için kâğıtları havalandırırdı.

Sonradan alışacağım kadar rahat değildim ölüler karşısında. Bir an evvel eve varmak için caddelerden aceleyle, korku ve tiksintiyle geçerdim. Annem elinde bir kâse ispirto ve bir cımbızla beni beklerdi. Bu tehlikeli salgın sırasında ailenin sağlığı için elinden geleni yapıyordu ve şapkalarımız, paltolarımız ve giysilerimizdeki bitleri cımbızla dikkatle alıp, bunları ispirtoda boğmadan antreden geçip daireye girmemize izin vermiyordu.

Baharda, Roman Kramsztyk ile daha iyi arkadaş olduğumda, kafeden çıkınca hemen eve gitmek yerine onun evine gidiyordum; buluşup gecenin geç saatlerine kadar konuştuğumuz Elektoralna Caddesi'nde bir daireydi burası. Kramsztyk çok şanslı bir adamdı; bir bloğun en üst katında, çatısı eğimli, tümü kendisine ait küçük bir dairesi vardı. Burada, Alman yağmasından kurtulmuş hazinelerini bir araya getirmişti; üstüne kilim serili geniş bir divan, iki tane değerli, eski iskemle, şirin bir Rönesans şifoniyeri, bir İran halısı, birkaç eski silah, birkaç

Telegram: @cinciva

tablo ve her biri kendi içinde birer sanat eseri olup göz ziyafeti çeken, yıllar içinde Avrupa'nın farklı bölgelerinden topladığı binbir türlü küçük obje. Bu küçük odada, siperliğini Roman'ın yaptığı lambanın yumuşak sarı ışığında oturup sade kahve içmek ve neşeli neşeli konuşmak çok keyifliydi. Karanlık çökmeden önce hava almak için balkona çıkardık; buranın havası, tozlu, boğucu sokaklardan daha temizdi. Sokağa çıkma yasağına az kalmış olurdu. İnsanlar çoktan içeri girip kapılarını kapatmışlardı. Yavaş yavaş batan bahar güneşi, çinko damların üzerinde pembe bir pırıltı bırakırdı, beyaz güvercin sürüleri mavi gökte uçar ve yakınlardaki Ogrod Saski'den (Sakson Bahçesi) gelen leylak kokuları duvarı aşıp, bu lanetlenmiş yerde bulunan bizlere kadar ulaşırdı.

Bu, çocukların ve delilerin saatiydi. Roman'la ben, çoktan 'tüylü şapkalı hanım' dediğimiz deli kadınımızı görmek için Elektoralna Caddesi'ne bakıyor olurduk. Onun görüntüsü sıradışıydı. Yanaklarına parlak bir allık sürülmüş, bir santimetre kalınlığındaki kaşları, bir şakağından diğerine kadar sürmeyle boyanmıştı. Lime lime olmuş siyah elbisesinin üzerine püsküllü, eski bir yeşil kadife perde giyiyordu ve hızlı, dengesiz adımlarıyla sağa sola kaykılan hasır şapkasından havaya kocaman, leylak rengi bir tavuskuşu tüyü dikilmekteydi. Yürürken gelip geçeni durduruyor ve nazik bir gülümsemeyle, Almanların gözlerinin önünde öldürdüğü kocasını soruyordu.

"Affedersiniz, acaba İzak Szerman'ı gördünüz mü? Kısa, kır sakallı, uzun boylu, yakışıklı bir adam?" Sonra durdurduğu insanın yüzüne dikkatle bakar ve olumsuz cevap alınca da hayal kırıklığı içinde, "Hayır mı?" diye bağırırdı. Suratı bir an acıyla buruşur, ama hemen ardından yapay da olsa kibar bir gülümsemeyle yumuşardı.

"Ah, lütfen affedin beni!" der ve birinin zamanını almanın üzüntüsü ve bu kişinin kocası İzak gibi yakışıklı ve hoş bir adamı tanımamasının verdiği şaşkınlıkla, başını sallaya sallaya yoluna devam ederdi.

Telegram: @cinciva

Rubenstein adındaki bakımsız, perişan görünümlü, üstündeki paçavralar dört bir yanından sallanan adamın Elektoralna Caddesi'nden geçişi de günün bu saatlerine denk geliyordu. Rubenstein, elindeki sopayı sallıyor, zıplayıp hopluyor, kendi kendine mırıldanıp konuşuyordu. Gettoda çok popülerdi. Duymamanın mümkün olmadığı, "Gaganı dik tut, oğlum!' haykırışı çınladığında, çok uzaklardan bile onun geldiğini anlayabilirdiniz. Amacı, insanları güldürerek morallerini yüksek tutmaktı. Şakaları ve komik lafları bütün gettoda dolaşır, neşe yayardı. Özelliklerinden birisi, Alman muhafızlara yaklaşıp, zıplayıp yüzünü çeşitli şekillere sokarak, onlara, "Sizi uyuzlar, sizi haydutlar, sizi hırsız sürüsü!" diye ve daha binbir türlü tuhaf biçimde bağırmasıydı. Almanlar bunun çok eğlenceli olduğunu düşünür, çoğu zaman hakaretleri için Rubinstein'a sigara ve bozuk para fırlatırlardı. Neticede, kimse böyle deli bir adamı ciddiye almazdı.

Ben bundan Almanlar kadar emin değildim. Bugün bile hâlâ Rubinstein'ın, gördüğü eziyet yüzünden aklını kaçıran birçok kişiden biri mi, yoksa ölümden kaçmak için deli rolünü oynayan biri mi olduğunu bilmiyorum. Zaten ölümü atlatmayı da başaramadı.

Deliler sokağa çıkma yasağını umursamıyordu, bunun onlar için hiçbir anlamı yoktu. Çocuklar için de. Bu çocuk hayaletler, şimdi uyudukları kömürlüklerden, geçitlerden, kapı aralıklarından çıkıyorlar ve günün bu son saatinde hâlâ insanların kalbinde bir acıma duygusu uyandırabilecekleri umuduyla harekete geçiyorlardı. Lambaların, bina duvarlarının dibinde, yollarda duruyor, başlarını kaldırıp sürekli aç olduklarını söyleyerek ağlıyorlardı. Müziğe daha yatkın olanları şarkı söylüyordu. Cılız, incecik, küçük sesleriyle savaşta yaralanan genç bir askerin baladını söylüyorlardı.

Asker savaş meydanında terk edilmiştir ve ölürken "Anne!" diye haykırır. Ama annesi orada değildir; çok uzaklardadır ve oğlunun ölmekte olduğunu bilmez. Sağa sola savrulan ağaçları

Telegram: @cinciva

ve otlarıyla, bir tek toprak genç adamı kucağında sallar sonsuz uykusuna; "İyi uykular oğlum, iyi uykular canım!" Bir ağaçtan ölü göğsünün üstüne düşen çiçektir tek onur madalyası.

Diğer çocuklar insanların vicdanına seslenmeye çalışarak, yalvarırlardı. "Çok, çok açız. Ne zamandır bir şey yemedik. Bize biraz ekmek verin. Ekmeğiniz yoksa bir patates ya da soğan, bizi sabaha çıkarsın yeter."

Ama hemen hemen kimsenin soğanı yoktu, olanların da vermeye yüreği. Çünkü savaş, yürekleri taşa çevirmişti.

Telegram: @cinciva

2
SAVAŞ

31 Ağustos 1939'a gelindiğinde, Varşova'daki herkes bir süredir, Almanlarla savaşın artık kaçınılmaz olduğunu biliyordu. Bir tek iflah olmaz iyimserler Polonya'nın kararlı duruşunun Hitler'i son dakikada vazgeçireceği hayaline tutunuyorlardı hâlâ. Diğerlerinin iyimserliği ise, belki de bilinçsizce, kendini faydacılık olarak ortaya koyuyordu. Savaş çıkacağı kesin olmasına rağmen -buna çok önce karar verilmişti zaten- başlamasına daha zaman olduğu, böylece normal yaşamın biraz daha sürdürülebileceğine dair kendinden, her türlü mantığı reddeden bir inançtı bu. Ne de olsa, hayat güzeldi.

Geceleri şehirde çok titiz bir karartma uygulanıyordu. Herkes gaz sığınağı olarak kullanmayı planladığı odaların pencere-

Telegram: @cinciva

lerini sıkıca örtüp gaz maskesini deniyordu. Her şeyden çok gazdan korkuluyordu.

Bu arada, müşterilerin içki içip dans ettiği ve vatansever duygularını savaş yanlısı şarkılar söyleyerek canlandırdığı kafe ve barların karartılmış pencerelerinin ardında, gruplar hâlâ müzik yapıyordu. Karartma gerekliliği, etrafta gaz maskesiyle dolaşma ihtimali tam ensemizde duruyordu ve akşam taksiyle eve giderken geçilen caddelerin birdenbire farklı bir hale bürünmesi, özellikle de henüz gerçek bir tehlike olmadığından, hayata belli bir tad katmıştı.

Henüz getto oluşturulmamıştı ve ben de, annem, babam, kız kardeşlerim ve erkek kardeşimle birlikte Sliska Caddesi'nde oturuyor, Polonya Radyosu'nda piyanist olarak çalışıyordum. Ağustos'un o son günü, eve geç gitmiştim. Yorgun olduğum için hemen yattım. Dairemiz talihli bir şekilde üçüncü kattaydı, yaz gecelerinde caddenin tozu ve kokuları kayboluyor, açık pencerelerimizden içeri Vistula nehrinin nemini taşıyan temiz hava giriyordu.

Patlama sesleriyle uyandım. Hava aydınlanmak üzereydi. Saate baktım; altı. Patlamalar öyle çok güçlü değildi ve epey uzaktan geliyor gibiydi; neresinden baksanız şehir dışındaydı. Belli ki askeri talimler yapılıyordu. Son günlerde bunlara iyice alışmıştık. Birkaç dakika sonra patlamalar durdu. Yeniden uyusam mı diye düşündüm ama hava aydınlanmış ve güneş iyiden iyiye yükselmişti. Kahvaltı saatine kadar okumaya karar verdim.

Yatak odamın kapısı açıldığında, saat en azından sekiz olmalıydı. Kapıda annem duruyordu, her an çıkıp kente inecek gibi giyinmişti. Her zamankinden daha solgundu ve benim hâlâ yatakta kitap okuduğumu görünce hoşnutsuzluğunu gizleyemedi. Ağzını açtı, ama daha ilk kelimede sesi çıkmayınca gırtlağını temizlemek zorunda kaldı. Sonra tedirgin, telaşlı bir sesle, "Kalk! Savaş... Savaş başladı," dedi.

Hemen radyo istasyonuna gitmeye karar verdim, orada arkadaşlarımı bulup son haberleri öğrenebilirdim. Giyindim, kahvaltı ettim ve evden çıktım.

Telegram: @cinciva

Binaların duvarlarında ve reklam panolarında şimdiden büyük beyaz afişleri görebiliyordunuz; üstlerinde cumhurbaşkanının Almanların saldırdığını ulusa duyurduğu bir mesaj vardı. Bazı insanlar küçük gruplar halinde durmuş bunu okurken, bazıları da en acil işlerini halletmek için telaşla çeşitli yönlere koşuşturuyordu. Bizim binamızdan çok uzak olmayan köşedeki dükkânın mal sahibesi, gelecek bombardımanda kırılmayacakları ümidiyle camlara beyaz kâğıttan şeritler yapıştırıyordu. Bu sırada kızı da yumurta salatası, salam ve sosis halkalarından tabakları küçük Polonya bayrakları ve Polonyalı asillerin portreleriyle süslemekteydi. Özel baskı satan gazeteci çocuklar caddelerde nefes nefese koşuyordu.

Panik yoktu. Genel ruh hali merak ve bundan sonra ne olacağı şaşkınlığı arasında gidip geliyordu; her şey böyle mi başlıyordu yani?

Saçları ağarmış, yeni tıraş olmuş bir beyefendi, başkanlık açıklamasının olduğu panolardan birinin yanında öylece duruyordu. Yüzünü ve boynunu kaplayan kırmızı lekelerden ne kadar kızgın olduğunu anlamak mümkündü, şapkasını da başında iyice geriye kaydırmıştı; belli ki normal şartlarda asla yapmayacağı bir şeydi bu. Mesajı okudu, başını inanmıyormuş gibi salladı, gözlüğünü burnuna doğru itip okumaya devam etti. Birkaç kelimeyi yüksek sesle sinirli sinirli okudu. "Bize saldırdılar... Uyarmadan!"

Tepkilerini görmek için komşularına baktı, elin kaldırıp gözlüğünü tekrar itti ve şöyle dedi: "Gerçekten, bu hiç centilmence bir tavır değil!" Bütün yazıyı tekrar okuyup hâlâ kızgınlığını kontrol edemeyerek uzaklaşırken, başını sallıyor ve söyleniyordu: "Yok yok, olacak iş değil bu."

Ben yayın merkezine oldukça yakın oturuyordum ama oraya varmak kolay değildi, yol normal zamandakinden iki kat uzun sürdü. Tam yarı yoldaydım ki, sokak lambalarına, pencerelere, dükkân girişlerine monte edilmiş olan hoparlörlerden siren sesleri yayılmaya başladı. Sonra radyodan şu anonsu

Telegram: @cinciva

duydum: "Bu, Varşova şehrine uyarı alarmıdır. Dikkatli olun! Şu anda yaklaşmakta olan..." Bundan sonra spiker, askeri şifrelerle, alfabenin sivillerin kulaklarına gizemli, sır dolu bir tehdit gibi gelen bazı harfleriyle birtakım rakamlar söylemeye başladı. Sayılar gelmekte olan uçakları mı simgeliyordu? Harfler bombalanacak yerlerle ilgili kodlar mıydı? Ve bizim o anda bulunduğumuz yer bunlardan biri miydi?

Cadde hızla boşaldı. Kadınlar panik içinde sığınaklara koştular. Erkekler aşağı inmek istemediler. Kapı aralıklarında durup Almanlara küfrederek ne kadar cesur olduklarını gösterdiler ve seferberliği beceriksizce yürüttüğü için, askere gidebilecek durumdaki erkeklerin pek azını askere çağırabilen hükümete olan kızgınlıklarını belirttiler. Çoğu kişi bir askeri makamdan öbürüne gidip duruyor, ne yaparlarsa yapsınlar kendilerini bir türlü askere aldıramıyorlardı.

Boş, cansız caddede hava saldırısı görevlileri ile birtakım işlerini halletmek için kapı aralıklarından çıkıp, duvar diplerinden yürüyerek yollarına gitmekte ısrar eden insanların tartışmalarından başka duyulan bir şey yoktu. Bir an sonra patlamalar arttı, ama hâlâ çok yakında değillerdi.

Yayın merkezine, tam alarmlar üçüncü kez çalmaya başladığında vardım. Ama binadakiler, ne zaman alarm çalarsa çalsın, hava saldırısı sığınağına zamanında gidemiyordu.

Yayın programı altüst olmuştu. Alelacele iğreti bir program hazırlanıp yayına konuyordu ki, ya cepheden ya da diplomatik kaynaklardan gelen önemli bir duyuru araya sokulabilsin. Bu gibi haberleri en hızlı şekilde verebilmek için her program kesilmek zorundaydı ve aralara bir de askeri marşlarla vatanseverlik duygularını güçlendiren marşlar karışıyordu.

Kavgacı bir kendine güven duygusunun hâkim olduğu merkezin koridorlarında da ümitsiz bir karışıklık vardı. Askere çağrılan yayıncılardan biri meslektaşlarına veda etmeye ve üniformasıyla hava atmaya gelmişti. Herhalde herkesin duygusal ve moral veren bir veda sahnesi için etrafını sarmasını bekliyor-

Telegram: @cinciva

du ama hayal kırıklığına uğramıştı; kimsenin onunla uzun uzun ilgilenecek vakti yoktu. Yanından hızla gelip geçen meslektaşlarını yakalayıp bir gün torunlarına anlatabilsin diye, "Bir Sivilin Vedası" adındaki programının hiç değilse bir bölümünün yayınlanmasına uğraşıyordu. İki hafta sonra, güzel bir cenazeyle hatırasını onurlandırmak için de olsa, ona yine zaman ayıramayacaklarını bilmiyordu.

Stüdyo kapısının dışında, radyo istasyonunda çalışan yaşlı bir piyanist kolumdan tuttu. Sevgili, yaşlı Profesör Ursztein. Diğer insanlar hayatlarını günler ve saatlerle ölçerken, onunki yıllardır piyano eşlikleriyle ölçülmüştü. Profesör geçmiş bir olayın detaylarını hatırlamaya çalıştığında şöyle derdi: "Şimdi dur bakayım; o zaman bilmem kime eşlik ediyordum..." Ve yoldaki bir nirengi taşı gibi, belirli bir eşliği tarihiyle tam olarak hatırladı mı, hafızası diğer daha az önemli hatırlatıcı detaylar üzerinde gezinmeye başlardı. Şimdi ise, stüdyonun dışında şaşkınlık içinde, yolunu kaybetmiş gibi duruyordu. Bu savaş piyano eşlikleri olmadan nasıl geçecekti, nasıl olacaktı bu?

Bu kaybı karşısında yakınmaya başladı: "Bugün çalışıp çalışmayacağımı söylemiyorlar bana."

O akşamüstü ikimiz de kendi piyanolarımızda çalıyorduk. Her zamanki saatlerinde olmasa da, müzik yayınları hâlâ devam ediyordu.

Gün ortasında bazılarımız acıktık ve yakındaki restoranda öğle yemeği yemek için yayın merkezinden çıktık. Caddeler sakindi. Şehrin ana caddelerinde yoğun bir trafik vardı; tramvaylar, arabalar, yayalar. Dükkânlar açıktı, vali ihtiyaç olmayacağı gerekçesiyle yiyecek stoklamamamız için ricada bulunduğundan, kapılarında kuyruk bile yoktu. Sokak satıcıları, domuza benzeyen ama kâğıdı birleştirip belirli bir biçimde açarsanız Hitler'in suratına dönüşen kâğıttan bir oyuncak satarak iyi iş yapıyorlardı.

Biraz güçlükle de olsa restoranda yer bulduk. Mönüdeki standart bazı yemeklerin bugün olmadığı ve olanların da her

Telegram: @cinciva

zamankinden epey pahalı olduğu anlaşıldı. Spekülatörler çalışmaya başlamıştı bile.

Konuşmalar temel olarak yakında gerçekleşmesi beklenen Fransa ve İngiltere'nin savaşa girmesi etrafında dönüyordu. Birkaç ümitsiz kötümser dışında hepimiz onların da her an savaşa girmek üzere olduklarını düşünüyorduk. Hatta bir kısmımız ABD'nin de Almanya'ya savaş açacağına inanıyorduk. Tartışmalara Birinci Dünya Savaşı'nda edinilen tecrübeler yön veriyordu ve o savaşın tek amacının bize şu anki durumu nasıl daha iyi yönetebileceğimizi, bu kez işleri nasıl düzgün yürüteceğimizi göstermek olduğuna dair bir genel kanı vardı.

Fransa ve Büyük Britanya'nın savaş ilanı, 3 Eylül'de gerçekleşti.

Saat on bire geldiği halde hâlâ evdeydim. Hepsi önemli olan haberlerin bir tek kelimesini bile kaçırmamak için radyoyu bütün gün açık tutuyorduk. Cepheden gelen haberler beklediğimiz gibi değildi. Süvari alayımız Doğu Prusya'ya saldırmıştı ve uçaklarımız Almanların askeri hedeflerini bombalıyordu, ama bu arada düşmanın üstün askeri gücü, Polonya ordusunu hep bir yerlerde geri çekilmeye zorluyordu. Propagandamız bize Alman uçakları ve tanklarının kartondan yapıldığını, çakmakları bile yakamayacak sentetik yakıtlarla çalıştıklarını söylerken, böyle bir şey nasıl olabilirdi? Birkaç Alman uçağı Varşova üzerinde vurulmuştu bile ve olaya tanık olanlar, düşman pilotların kâğıttan giysiler ve ayakkabılar giymiş cesetlerini gördüklerini söylüyorlardı. Böylesine kötü donanımlı birlikler nasıl olur da bizi geri çekilmeye zorlardı? Akıl alır gibi değildi.

Radyodaki program birden kesilip, çok önemli bir açıklama yapılacağı anons edildiği sırada, annem oturma odasında dolanıyor, babam keman çalıyor, ben de sallanan sandalyede oturmuş kitap okuyordum. Annem içerideki odaya kız kardeşlerimle erkek kardeşimi çağırmaya giderken, babamla ben de radyonun başına koştuk. Bu sırada radyoda askeri marşlar çalıyordu.

Telegram: @cinciva

Spiker sözlerini tekrarladı, bir süre daha marşlar devam etti ve az sonraki açıklamanın bir anonsu daha yapıldı. En sonunda milli marş, arkasından da Büyük Britanya milli marşı çalınırken artık gerginlik dayanılmaz olmuştu. Öğrendik ki, bundan böyle düşmana karşı yalnız değildik; tereddütler olsa da, şu anki durumumuz çok iyi sayılmasa da, artık güçlü bir müttefikimiz vardı ve savaşın kazanılacağı kesindi.

O radyo anonsunu dinlerken hissettiklerimizi tarif etmek zor. Annemin gözleri yaşlıydı, babam hiç saklama gereği duymadan hıçkırıyordu ve kardeşim Henryk de omzuma bir yumruk atma fırsatını kaçırmayarak şöyle dedi: "İşte gördün mü? Sana söylemiştim, değil mi?"

Böyle bir anda tartıştığımızı görmek Regina'nın hoşuna gitmemişti, sakin bir sesle, "Of, kesin şunu! Böyle olacağını hepimiz biliyorduk zaten," derken durdu ve ekledi: "Anlaşmalara göre mantıklı sonuç buydu."

Regina avukattı ve bu tür konularda uzmandı, bu yüzden onunla tartışmanın hiç yararı yoktu.

Bu arada Halina da oturmuş, radyoda Londra radyo istasyonunu bulmaya çalışıyordu; haberlerin ilk ağızdan onaylandığını duymak istiyordu çünkü.

İki kız kardeşim ailenin en mantıklılarıydı. Kime çekmişlerdi acaba? O kişi ancak annem olabilirdi, ama o bile Regina ve Halina'yla kıyaslandığında duygusal bir karakter gibi görünüyordu.

Dört saat sonra Fransa da Almanya'ya savaş ilan etti. O öğleden sonra, babam İngiliz Büyükelçiliği önündeki gösteriye katılmakta ısrar etti. Annem bundan pek memnun olmamıştı, ama babam gitmeyi kafasına koymuştu. Döndüğünde çok heyecanlıydı, kalabalık yüzünden üstü başı darmadağın olmuştu. Dışişleri bakanımızı, Fransız ve İngiliz büyükelçilerini görmüş, herkesle birlikte tezahüratta bulunup şarkılar söylemişti. Sonra birden kalabalığın mümkün olduğunca çabuk dağılması söylenmişti, çünkü hava saldırısı ihtimali vardı. Kalabalık söyleneni he-

Telegram: @cinciva

men yerine getirmişti ve bu arada babam nefes alamayıp ölme tehlikesi geçirmişti. Yine de çok mutluydu ve keyfi yerindeydi.

Ne yazık ki neşemiz kısa sürdü. Cepheden gelen haberler giderek daha korkutucu bir hal almaya başladı. 7 Eylül'de, gün doğmadan hemen önce dairemizin kapısı çalındı. Karşı dairedeki doktor komşumuz yüksek konçlu asker botları, avcı ceketi giymiş, spor bir kasket takmış ve omzuna bir çanta atmış olarak kapımızda duruyordu. Acelesi vardı, ama bize Almanların Varşova'ya yaklaştığını, hükümetin Lublin'e taşındığını ve tüm sağlam erkeklerin şehirden çıkıp yeni bir savunma hattı oluşturulacak olan Vistula Irmağı'nın kıyısına gittiklerini söylemeyi görev bilmişti.

Önce hiçbirimiz ona inanmadık. Diğer komşularımızdan bilgi almaya karar verdim. Henryk radyoyu açtı, ama radyo sessizdi; istasyonun yayını kesilmişti.

Komşularımızın çoğunu bulamadım. Bazı daireler kilitliydi, bazılarında da kadınlar ağlayarak ve kendilerini en kötü ihtimale hazırlayarak kocalarıyla oğullarının çantalarını hazırlıyorlardı. Doktorun doğru söylediğine şüphe kalmamıştı.

Ben hemen evde kalmaya karar verdim. Şehrin çevresinde dolanıp durmanın bir anlamı yoktu. Öleceksem, daha çabuk yoldan, evde ölürdüm. Her şey bir yana, babamla Henryk giderlerse, annemle kız kardeşlerime birinin göz kulak olması gerekecekti. Fakat bu meseleyi hep birlikte tartıştığımızda, onların da kalmaya karar verdiğini gördüm.

Yine de, annem görev duygusuyla bizi şehir dışına çıkmaya ikna etmeye çalıştı. Gözleri korku dolu, bir bana bir kardeşime bakıp duruyor, bizi Varşova dışına çıkarmak için yeni gerekçeler öne sürüyordu. Buna rağmen kalmakta ısrar ettiğimizde, güzel, anlamlı gözlerinde büyük bir rahatlama hissi belirdi. Ne olursa olsun, bir arada kalmamız daha iyiydi.

Saat sekize kadar bekleyip dışarı çıktığımda şehir tanınmaz haldeydi. Sadece birkaç saat içinde nasıl olmuştu da bu kadar fazla ve bu kadar topyekûn değişebilmişti şehir?

Telegram: @cinciva

Bütün dükkânlar kapalıydı. Caddelerden tramvay geçmiyordu. Sadece içi tıka basa dolu, hızla aynı yöne, Vistula nehrinin üstündeki köprülere doğru giden arabalar vardı. Bir grup asker Marszalkowska Caddesi'nden aşağı doğru yürüyordu. Kendilerinden emin bir halleri vardı, şarkı söylüyorlardı, ama uygulanan disiplinin normalin dışında, pek gevşek olduğu anlaşılıyordu; hepsinin şapkası başka türlü takılmıştı, tüfeklerini işlerine gelen şekilde taşıyorlardı ve uygun adım yürümüyorlardı. Suratlarındaki bir şey, artık sadece kendileri karar verdiği için savaşmaya gittiklerini, uzun süredir ordu gibi kurallı ve mükemmel çalışan bir makinenin parçası olmadıklarını söylüyordu âdeta.

Kaldırımdaki iki genç kadın coşkuyla tekrar tekrar bağırarak askerlere pembe yıldız çiçekleri fırlattılar. Onları kimse umursamadı. İnsanlar acele acele yürüyordu. Belli ki herkes Vistula'yı geçmek niyetindeydi ve Almanlar saldırmadan önce son birkaç önemli işlerini yoluna koymaya uğraşıyorlardı.

Bütün bu insanlar da bir gece öncesine göre çok farklı görünüyorlardı. Varşova öylesine zarif bir şehirdi ki! Bir moda dergisinden çıkmışa benzeyen bütün o hanımlara ve beylere ne olmuştu böyle? Bugün farklı yönlere dağılan bu insanlar avcılar ya da turistler gibi giyinmişlerdi. Üstlerinde yüksek konçlu botlar, kayak botları, kayak pantolonları, kalın pantolonlar, atkılar vardı; ellerinde çıkınlar, çantalar ve bastonlar taşıyorlardı. Dikkatsizce ve belli ki telaş içinde giyinirken, kendilerini daha medeni gösterme zahmetine girmemişlerdi.

Daha dün tertemiz olan caddeler, şimdi çöp ve pislik içindeydi. Ara sokaklarda, kaldırımlarda, yol kenarlarında askerler yatıyor, oturuyordu. Cepheden henüz gelmişlerdi ve yüzleri, tavırları ve mimiklerinden aşırı bir yorgunluk ve hayal kırıklığı okunuyordu. Aslında gelip geçenler, onların cephede olmak yerine burada bulunma sebeplerinin, cephede olmanın bir yararı kalmadığı olduğunu anlasınlar diye, bu hayal kırıklığının altını özellikle çizmeye çalışıyorlardı. Cephede kalmaya değ-

Telegram: @cinciva

mezdi. Birkaç kişi, askerlerden aldıkları muharebe meydanı havadislerini birbirlerine anlatıyorlardı, hepsi de kötü haberlerdi.

İçgüdüsel olarak hoparlörlere baktım, belki onlar da yerlerinden sökülmüştü. Hayır, yerlerinde duruyorlardı ama sessizliğe gömülmüşlerdi.

Yayın merkezine doğru hareketlendim. Neden hiç anons yapılmıyordu? Neden kimse insanları cesaretlendirmeye ve bu kitlesel kaçışı durdurmaya çalışmıyordu? Ama orası da kapalıydı. Yönetim şehri terk etmiş, sadece kasiyerler kalmıştı. Onlar da telaşla radyonun çalışanlarına, sanatçılarına ihbarname bedeli olarak üç aylık maaşlarını ödüyorlardı.

"Şimdi ne yapacağız?" diyerek, bir üst yöneticiyi elinden yakaladım.

Bana boş boş baktı, sonra elini elimden çekerken kızgınlığa dönüşen bir küçümseme ifadesi belirdi yüzünde.

"Kimin umurunda?" diye bağırdı, omzunu silkip caddeye çıkmak için yürürken. Arkasından kapıyı gürültüyle çarptı.

Bu dayanılmaz bir şeydi.

Hiç kimse bütün bu insanları kaçmamaya ikna edemezdi. Sokak lambalarındaki hoparlörler susmuştu ve sokaklardaki pisliği kimse temizlemiyordu. Pislik mi yoksa panik mi? Yoksa savaşmak yerine bu caddelerden geçip kaçmanın utancı mı?

Şehrin bir anda kaybettiği asalet geri getirilemezdi. İşte *bu*, yenilgiydi.

Çok üzgün bir halde eve döndüm.

Ertesi günün akşamında, Alman topçularının ilk mermisi evimizin karşısındaki kereste deposuna düştü. Beyaz kâğıt şeritleriyle öylesine özenle mühürlenmiş olan köşedeki dükkânın camları, ilk aşağı inenler oldu.

Telegram: @cinciva

3
İLK ALMANLAR

Sonraki birkaç gün boyunca, şükürler olsun ki durum ciddi bir iyileşme gösterdi. Şehir müstahkem mevkii ilan edildi ve bir komutan atandı. Komutan, halka oldukları yerde kalmalarını ve Varşova'yı savunmaya hazır olmalarını bildiren bir duyuru yayınladı. Nehrin içindeki bendin diğer yakasında Polonya birlikleri bir karşı saldırı düzenlemek üzere çalışıyorlardı ve bu arada biz de, askerlerimiz bizi kurtarmaya gelene kadar düşmanın ana kuvvetlerine karşı koymalıydık. Varşova çevresindeki durum da iyileşiyordu, Alman topçuları bombardımanı kesmişti.

Öte yandan, düşman hava saldırılarını artırmıştı. Artık hava saldırısı uyarısı da yapılmıyordu çünkü şehri ve savunma

Telegram: @cinciva

hazırlıklarını uzun süre boyunca sekteye uğratmıştı uyarılar. Neredeyse saat başı, sonbahara göre beklenmedik derecede mavi olan gökyüzünde, bombardıman uçaklarının gümüşi silüetleri beliriyordu ve bizim topçu birliklerimizin onlara fırlattığı uçaksavar mermilerinin çıkardığı beyaz dumanları görüyorduk. O zaman sığınaklara inmemiz gerekiyordu. Artık işin şakası kalmamıştı; bütün şehir bombalanıyordu. Hava taaruzlarına karşı yapılmış sığınakların duvarları ve zemini titriyordu. Eğer altında saklandığınız binanın üstüne bu öldürücü Rus ruleti oyununun mermisi olan bomba düşerse, bu kesinlikle ölüm demekti. Şehirde sürekli ambulanslar gidip geliyordu ve ambulans bulunamadığı zaman taksiler, hatta at arabaları, yıkıntılardan çıkarılan ölüleri ve yaralıları taşıyordu.

Halkın morali yüksekti ve coşku an be an artıyordu. Artık 7 Eylül'de olduğu gibi şansa ve bireysel kararlara güvenmek zorunda değildik. Şimdi kumandanları ve cephanesi olan bir orduyduk, bir amacımız vardı; nefsi müdafaa. Bunun başarısı da başarısızlığı da bize bağlıydı. Yapmamız gereken, tüm gücümüzü ortaya koymaktı.

Şehre komuta eden general, Alman tanklarının ilerlemesini engellemek için halkı şehrin çevresine hendekler kazmaya çağırdı. Hepimiz gönüllü olduk, sadece annem dairemize göz kulak olmak ve bize yemek pişirmek için evde kaldı.

Biz banliyölerin sonundaki bir tepenin eteğini kazıyorduk. Arkamızda villalardan oluşan çekici bir yerleşim bölgesi, önümüzde de ağaçlarla dolu bir belediye parkı vardı. Eğer bizi hedef alan bombalar olmasa, gerçekten zevkli bir çalışma olabilirdi. Bombalar pek isabetli değillerdi ve uzaklara bir yerlere düşüyorlardı, ama hendeğimizin içinde çalışırken ıslık çalarak üstümüzden geçtiklerini duymak, birinin de bizi vurabileceğini bildiğimiz için tedirgin ediciydi.

İlk gün, kaftan giymiş yaşlı bir Yahudi, yanımda toprağı kürüyordu. Dini bir şevkle kazıyordu; küreğin üzerine sanki can düşmanıymışçasına atılıyor, ağzından köpükler saçıyor, sol-

Telegram: @cinciva

gun yüzünden terler akıyor ve tüm vücudu titrerken kasları seğiriyordu. Çalışırken dişlerini gıcırdatıyordu, kastan ve sakaldan oluşan kara bir kasırga gibiydi. Normal kapasitesinin çok ötesinde olan bu sebatlı çalışması, yok denecek kadar küçük sonuçlar doğuruyordu. Küreğinin ucu katılaşmış çamuru delemiyor, çıkardığı kuru, sarı toprak parçaları yeniden zavallı adamın önündeki hendeğe doluyordu. İnsanüstü bir çaba göstererek küreğini bu kez hendeğe daldırıp çamuru dışarı çıkarmaya uğraşıyordu. Birkaç dakikada bir sırtını toprak duvara verip, öksürüklerle sarsılıyordu. Kazamayacak kadar yaşlı oldukları halde işe yaramak isteyen yaşlı kadınların işçileri ferahlatmak için yaptıkları nane çayından birkaç yudum alırken, ölmek üzere olan bir adam kadar solgundu.

"Kendinizi çok yoruyorsunuz," dedim, bir dinlenme arasında. "Aslında yeterince güçlü değilseniz kazmamalısınız." Onun için üzüldüğümden vazgeçirmeye çalıştım. Bu iş için kesinlikle uygun değildi. "Hem bakın, kimse sizden bunu yapmanızı istemiyor."

Hâlâ hızlı hızlı nefes alıp verirken bana baktı, sonra gözlerini, şarapnellerin bıraktığı küçük bulutların süzüldüğü sakin, safir mavisi gökyüzüne çevirdi; gözlerinde cennette bütün heybetiyle Yehova'yı görmüş gibi bir kendinden geçme ifadesi belirdi.

"Bir dükkânım var!" diye fısıldadı.

Daha da derin bir iç çekti ve gırtlağından bir hıçkırık yükseldi. Yeniden küreğin üstüne atılırken, yüzünden umutsuzluk okunuyordu ve çabalamaktan kendini kaybetmişti.

İki gün sonra kazmayı bıraktım. Radyo istasyonunun yeni bir yöneticiyle yeniden yayına başladığını duymuştum. Bu kişi, müzik bölümü başkanı olan Edmund Rudnicki'ydi. Diğerleri gibi kaçmamış, sağa sola dağılmış meslektaşlarını bir araya toplayarak istasyonu açmıştı. Ben de radyoda çalışarak hendek kazmaktan daha yararlı olacağım sonucuna vardım ki, bu doğruydu. Hem solist hem de eşlikçi olarak bol bol piyano çaldım.

Telegram: @cinciva

Bu arada, şehirdeki koşullar da insanların artan cesareti ve kararlılığıyla ters orantılı olarak kötüleşiyordu.

Alman topçu birliği Varşova'yı yeniden topa tutmaya başlamıştı. Önce banliyöleri, sonra da şehir merkezini. Giderek daha fazla binanın pencere doğramaları aşağı iniyor, top mermisinin geldiği yerlerde, duvarlarda yuvarlak delikler açılıyor, taş duvarların köşeleri yok oluyordu. Geceleri, gökyüzü ateş altında kıpkırmızı ve hava yanık kokusuyla doluydu. Stoklar tükeniyordu. Kahraman vali Starzynski, bir tek bu konuda yanılmıştı; insanlara yiyecek stoku yapmamalarını söylememeliydi. Şimdi şehir sadece kendini değil, bir de içinde hapsolmuş askerleri ve savunmayı güçlendirmek için batıdan gelip Varşova'nın içinden geçen Poznan ordusunu da doyurmak zorundaydı.

20 Eylül civarında, ailece Sliska Caddesi'ndeki dairemizden, Panska Caddesi'ndeki bir evin birinci katında oturan arkadaşlarımızın yanına taşındık. Hiçbirimiz hava saldırısı sığınaklarından hoşlanmıyorduk. Bodrumdaki ağır havada güçlükle nefes alınabiliyordu ve alçak tavan, her an üstündeki çok katlı binanın molozuyla her şeyi kaplayarak çökebilecek gibi durmaktaydı. Fakat bizim üçüncü kattaki dairemizde kalmamız da zordu. Mermilerin, bütün camları aşağı inmiş olan pencerelerin dibinden ıslık çalarak geçtiğini duyuyorduk. Bunlardan biri havada giderken rahatlıkla bizim binaya çarpabilirdi. Birinci katın daha uygun olacağına karar verdik; mermiler üst katlara çarpıp patlayacaktı ve bizim de bodruma inmemiz gerekmeyecekti. Arkadaşlarımızın dairesinde kalan başkaları da vardı. Kalabalıktık ve yerde yatmak zorundaydık.

Bu arada Varşova kuşatması, şehrin trajik öyküsündeki ilk bölüm, son bulmak üzereydi.

Yayın merkezine ulaşmak benim açımdan giderek daha da zorlaşıyordu. Şarapnel parçalarıyla ölen insanlarla atların cesetleri caddelerde duruyordu, şehrin büyük bölümü alevler içindeydi ve top mermileriyle bombalar belediyenin su kanal-

Telegram: @cinciva

larını tahrip ettiği için, yangınları söndürmeye yönelik bir girişim yapılamıyordu. Stüdyoda piyano çalmak da tehlikeliydi. Alman topçuları şehirdeki tüm önemli yerleri ateş altında tutuyorlardı ve bir radyocu program anonsuna başlar başlamaz Alman bataryaları hemen yayın merkezine ateş açıyorlardı.

Kuşatmanın bu sondan bir önceki safhasında, halktaki delice sabotaj korkusu en yüksek noktaya vardı. Herkes casusluk yapmakla suçlanabilir ve derdini anlatmaya zaman bulamadan vurulabilirdi.

Arkadaşlarımızla kalmak üzere gittiğimiz binanın dördüncü katında yaşlı bir kız olan bir müzik öğretmeni oturuyordu. Hofer soyadına ve cesur bir yaradılışa sahip olması, onun kötü kaderiydi. Cesareti, acayiplik olarak da değerlendirilebilirdi. Hiçbir hava saldırısı veya mermi atışı onu öğle yemeğinden önce, günlük iki saatlik piyano çalışmasını bırakıp sığınağa indiremiyordu. Balkonunda, kafesin içinde kuşları vardı ve aynı disiplin içinde onları günde üç kez besliyordu. Bu tür bir hayat, kuşatma altındaki Varşova şehrinde oldukça tuhaf görünüyordu. Durum binadaki hanımlara da çok şüpheli gelmeye başlamıştı. Siyasi tartışmalar için yöneticinin orada toplanıyorlardı. Uzun süren "öyle mi böyle mi"lerden sonra, bu denli Alman bir soyadına sahip bir öğretmenin kendisinin de Alman olması gerektiğine, piyano çalmasının da Alman hava kuvvetlerindeki pilotlara bombaları nerelere atacaklarını bildiren bir tür gizli kod olduğuna kesin olarak karar verdiler. Heyecan içindeki kadınlar hemen o anda acayip yaşlı bayanın dairesine çıktılar, onu bağladılar, sabotajın kanıtı olan kuşlarıyla birlikte aşağı indirip bodrumların birine hapsettiler. Ve bilmeyerek hayatını kurtardılar: Birkaç saat sonra bayanın dairesine bir mermi isabet etti ve daire tamamen tahrip oldu.

Mikrofon önünde son kez 23 Eylül'de çaldım. O gün merkeze nasıl ulaştığımı ben bile bilmiyordum. Bir binanın girişinden öbür binanın girişine koşuyordum, saklanıyordum ve yakınlar-

Telegram: @cinciva

da mermi ıslıklarını duymadığım zaman, tekrar caddeye fırlıyordum. Yayın merkezinin kapısında vali Starzynski'yle karşılaştım. Perişan görünüyordu. Tıraş olmamıştı ve yüzünde ölümcül bir yorgunluk ifadesi okunuyordu. Günlerdir uyumamıştı.

O, savunmanın kalbi ve ruhu, şehrin gerçek kahramanıydı. Varşova'nın kaderinin tüm sorumluluğu omuzlarına yüklenmişti. Her yerdeydi; hendeklerin çevresine göz atıyordu, barikatların kurulması, hastanelerin organizasyonu, kalan az miktardaki yiyeceğin adil dağıtımı, hava saldırılarına karşı savunma, yangın hizmetleri ondan soruluyordu. Yine de, her gün halka hitap etmeye vakit buluyordu. Herkes onun konuşmalarını sabırsızlıkla bekliyor ve ondan cesaret alıyordu; valinin şüphesi olmadığı sürece, kimsenin cesaretini kaybetmesi için sebep yoktu. Her neyse, durum çok kötü görünmüyordu. Fransızlar Siegfried hattını yarmış, Hamburg İngiliz hava kuvvetlerince ciddi olarak bombalanmıştı ve İngiliz ordusu her an Almanya'ya girebilirdi. Ya da biz öyle sanıyorduk.

Radyo istasyonundaki o son günde, bir Chopin resitali veriyordum. Bu, Varşova'dan son canlı müzik yayını oldu. Çaldığım süre boyunca yayın merkezinin yakınlarına mermiler düşüyor, çok yakınımızdaki binalar yanıyordu. Gürültüden, kendi piyanomun sesini güçlükle duyabiliyordum. Resitalden sonra ateşin azalması ve eve gidebilmek için iki saat beklemek zorunda kaldım. Annem, babam ve kardeşlerim öldüğümü sanmışlardı, beni mezardan kalkıp gelmiş bir adam gibi karşıladılar. Hizmetçimiz, endişelerin yersiz olduğuna inanan tek kişiydi. "Belgeleri cebindeydi ya," dedi. "Ölmüş olsa nereye getireceklerini bilirlerdi zaten."

Aynı gün, öğleden sonra 3.15'te Varşova radyosu sustu. Rahmaninof'un do minör piyano konçertosunun bir kaydı yayınlanıyordu. Tam ikinci, o güzel, huzur dolu ölçü bitmek üzereydi ki, bir Alman bombası elektrik santraline isabet etti. Şehirdeki tüm hoparlörler sessizliğe gömüldü. Akşama doğru,

Telegram: @cinciva

top ateşi iyice artmasına rağmen, piyano ve orkestra için bestelediğim eser üzerinde çalışmaya uğraştım. Giderek daha zor olsa da, tüm Eylül boyunca bu çalışmayı sürdürdüm.

O akşam karanlık çöktüğünde, başımı pencereden dışarı uzattım. Alevlerin parlaklığıyla kıpkırmızı olan cadde boştu, düşen mermilerin yankılarından başka ses yoktu. Solda, Marszalkowska Caddesi yanıyordu, arkamızdaki Krolewska ve Grzybowski Caddeleri ile önümüzde uzanan Sienna Caddesi de. Binaların üzerinde, koyu, kan kırmızı bir duman yükseliyordu. Yollar ve kaldırımlar Almanların beyaz broşürleriyle kaplıydı. Kimse onları almıyordu çünkü zehirli oldukları söyleniyordu. Dörtyol ağzındaki sokak lambasının dibinde iki ceset vardı; birinin kolları açıktı, diğeriyse uyumak üzereymiş gibi kıvrılmıştı. Bizim binamızın kapısının önünde, bir kolu ve kafası kopmuş bir kadının cesedi yatıyordu. Yanında ters dönmüş bir kova vardı, kuyudan su çekmiş olmalıydı. Kanı uzun, koyu bir şerit halinde su kanalına akıyor, oradan da üstü kapalı lağıma karışıyordu.

Atlı bir araba biraz zorlukla da olsa yoldan aşağı doğru ilerliyor, Wielka Caddesi'nden Zelazna Caddesi'ne gidiyordu. Buraya nasıl vardığını anlamak zordu, atın ve sürücünün neden etraflarında hiçbir şey olmuyormuş gibi sakin oldukları da muammaydı. Adam, Sosnowa Caddesi'nin köşesinde atını durdurdu, sanki buradan dönse mi düz mü gitse diye düşünüyordu. Bir an düşündükten sonra düz gitmeyi seçti, dilini şaklattı ve at yürümeye başladı. Köşeden on adım kadar ilerlemişlerdi ki, bir ıslık sesi, bir gürleme oldu, caddede bir an, fotoğraf makinesinin flaşı gibi beyaz bir ışık çaktı. Gözlerim kamaştı. Gözüm yeniden ışığa alıştığında, ortada araba filan yoktu. Dağılmış tahtalar, tekerleklerden ve arabadan geriye kalanlar, kumaş parçaları, sürücü ile atın parçalanmış vücutları, binaların duvarları üzerine dağılmıştı. Eğer Sosnowa Caddesi'ne dönmüş olsaydı...

Telegram: @cinciva

Arkasından o korkunç 25 ve 26 Eylül günleri geldi. Durmak bilmeyen silah seslerine karışan patlamalar, burnumuzun dibine kadar dalan uçakların, demiri delen elektrikli matkabın çıkardığı gürültüye benzeyen uğultusuyla kesiliyordu. Hava, duman ve dökülen tuğlalarla alçıların çıkardığı tozla kaplıydı. Toz her yerdeydi; kendilerini bodrumlara ya da evlerine kapatıp sokaklardan olabildiğince uzak kalmaya çalışan insanları boğuyordu.

O iki günü nasıl atlattım, bilmiyorum. Bir şarapnel parçası arkadaşlarımızın yatak odasında yanımda oturan birini öldürdü. İki gece ve bir günü, küçücük bir tuvalette, on kişiyle birlikte ayakta durarak geçirdim. Birkaç hafta sonra bunun nasıl mümkün olabildiğini merak edip ve yeniden oraya girmeyi denediğimizde, insanlar can derdine düşmedikçe o tuvalete en fazla sekiz kişinin sıkışabildiğini gördük.

Varşova, 27 Eylül Çarşamba günü teslim oldu.

Dışarı çıkma cesaretini bulmam iki gün daha aldı. Eve döndüğümde derin bir karamsarlık içindeydim. Şehir artık yoktu, ya da ben o zamanki deneyimsizliğimle böyle düşünmüştüm.

Nowy Swiat, moloz yığınları arasında yolunu bulan dar bir arka sokaktı. Her köşede devrilmiş tramvaylardan ve kırılmış kaldırım taşlarından yapılmış barikatların etrafından dolaşmam gerekiyordu. Çürümekte olan cesetler caddelerde üst üste yığılmıştı. Kuşatma yüzünden aç kalan insanlar, etraftaki at cesetlerinin başına üşüşmüşlerdi. Çoğu binanın yıkıntıları hâlâ içten içten yanıyordu.

Vistula tarafından bir motosiklet yaklaştığında, ben Aleje Jerozolimskie'deydim. Motosiklette tanımadığım bir yeşil üniforma giyen, çelik miğferli iki asker oturuyordu. Büyük, donuk suratları ve soluk mavi gözleri vardı. Kaldırımın kenarında durdular ve şaşırmış bir çocuğa seslendiler. Çocuk yanlarına gitti.

"Marschallstrasse! Marschallstrasse!"

Telegram: @cinciva

Bu tek kelimeyi tekrarlayıp duruyorlardı, Almanca Marszalkowska Caddesi. Çocuk öylece duruyordu; şaşırıp kalmış, ağzı açık, ses bile çıkaramıyordu.

Askerlerin sabrı taştı. Sürücü, sinirli hareketler yaparak, "Cehenneme kadar yolun var!" diye bağırdı. Gaza bastı ve motosiklet hızla uzaklaştı.

Bunlar gördüğüm ilk Almanlardı.

Birkaç gün sonra Varşova'nın duvarlarına, Alman komutanın yayınladığı ve halka huzurlu çalışma koşulları ile Alman devletinden şefkat sözü veren iki dilde bildiriler asıldı. Yahudilere ayrılmış özel bir bölüm vardı; Yahudilerin bütün hakları, mallarının yağmalanmayacağı ve hayatlarının kesinlikle güvence altında olduğu garanti ediliyordu.

Telegram: @cinciva

4
BABAM ALMANLARI SELAMLIYOR

Sliska Caddesi'ne geri döndük. Hiç ihtimal vermememize rağmen, dairemizi sağlam bulduk. Birkaç pencere doğraması düşmüştü, o kadar. Kapılar kilitliydi ve evin içindeki en küçük eşyalar bile yerli yerinde duruyordu. Bölgedeki diğer evler de az hasarlı ya da hasarsızdı. Sonraki günlerde tanıdıklarımızın başına neler geldiğini öğrenmek için dışarı çıkmaya başladığımızda, ciddi olarak zarar görmesine rağmen şehrin temelde ayakta kaldığını anladık. Kayıplarsa, hâlâ sönmemiş büyük yıkıntı öbeklerinin arasında yürürken ilk anda sandığımız kadar ağır değildi.

Aynı şey insanlar için de geçerliydi. Başta yüz bin ölüden söz ediliyordu ki, bu, şehir nüfusunun yaklaşık yüzde onu de-

Telegram: @cinciva

mekti ve herkesi korkutan bir sayıydı. Sonradan aşağı yukarı yirmi bin kişinin öldüğünü öğrendik.

Ölenler arasında daha birkaç gün evvel canlı olarak gördüğümüz, şimdiyse yıkıntıların altında yatan ya da bir mermiyle paramparça olmuş arkadaşlarımız vardı. Kardeşim Regina'nın iki meslektaşı Koszykova Caddesi'nde çöken bir binada ölmüşlerdi. O binanın önünden geçerken, mendille burnu kapatmak gerekiyordu; çürümekte olan sekiz cesedin mide bulandırıcı kokusu, akordeona dönmüş bodrum camlarından, çatlaklardan, yarıklardan dışarı sızıyor, havaya karışıyordu. Bir mermi, benim meslektaşlarımdan birini Mazowiecka Caddesi'nde öldürmüştü. Sağa sola dağılmış parçaların bir zamanlar yetenekli bir kemancı olan bir insana ait olduğunun anlaşılması ancak başı bulunduktan sonra mümkün olabildi.

Bütün bu haberler ne kadar dehşet verici olsa da, hâlâ hayatta olmamızın ve ölümden kaçabilmiş olanların ani bir tehlikeyle karşı karşıya olmadıklarını bilmenin verdiği hayvani mutluluğu bozamıyordu. Tabii bilinçaltımız utanç içinde, bu duyguları bastırıyordu. Bir ay önce sabit bir değeri olan her şeyin yıkıldığı bu yeni dünyada, en basit şeyler, daha önce fark edemediğiniz şeyler aşırı derecede önem kazanmıştı; rahat, sağlam bir sallanan sandalye, üzerinde gözlerinizi dinlendirebileceğiniz beyaz karolu bir ocağın rahatlatıcı görüntüsü, yer tahtalarının gıcırtısı, evdeki huzur ve sessizlik ortamına güzel bir prelüddü.

Aramızda müziğine ilk dönen babam oldu. Saatlerce keman çalarak gerçeklikten sıyrılıyordu. Eğer keman çalarken biri araya girip ona kötü bir haber getirirse, kaşlarını çatıp dinliyor, tedirgin olmuş gibi görünüyordu ama hemen ardından yüz hatları gevşiyor ve kemanı yeniden çenesine dayayıp şöyle diyordu: "Neyse, üstünde durmayın. Müttefikler bir ay içinde mutlaka burada olurlar." O günlerde her türlü soruya ve soruna karşı hazır bulundurduğu bu cevap, babamın kapıyı arka-

Telegram: @cinciva

sından kapatıp en mutlu olduğu dünyaya, müziğin dünyasına dönme yoluydu.

Ne yazık ki bir yerlerden akümülatör bulan ya da radyo cihazlarını tekrar çalıştıran insanların verdiği ilk haberler babamın iyimserliğini desteklemiyordu. Duymuş olduklarımızın hiçbiri doğru değildi; Fransızların Siegfried hattını yarmak gibi bir niyetleri yoktu, İngilizler ise bırakın Almanya kıyılarına inmeyi, Hamburg'u bombalamayı bile düşünmüyorlardı. Diğer yandan, Varşova'da Almanların ilk ırkçı saldırılarını başlamıştı. Saldırılar önceleri beceriksizce yapılıyordu, sanki insanlara işkence etmenin bu yeni yönteminden uygulayıcıları da utanıyormuş gibi. Tabii henüz fazla pratikleri de yoktu. Küçük sivil arabalar caddelerde giderken bir Yahudi gördüklerinde hemen kaldırıma yanaşıyorlardı, arabanın kapıları açılıyordu, bir el dışarı uzanıyor ve parmağıyla işaret ediyordu: "İçeri gir!"

Bu gibi saldırılara maruz kalıp geri dönenler kötü muamelenin ilk aşamalarını anlatıyorlardı. Henüz çok kötü değildi; fiziksel taciz, tokatlama, yumruklama ve bazen de tekmelemeyle sınırlıydı. Fakat bunlar kurbanlar için çok yeni olduğundan, derinden yaralanıyor, bir Almandan tokat yemeyi gururlarına yediremiyorlardı. Böyle bir tokadın, ahlâki açıdan bir hayvanın dürtmesinden ya da vurmasından daha fazla anlam taşımadığını henüz fark etmemişlerdi.

Bu ilk günlerde, ülkeyi kaderine terk ederek yurtdışına kaçan hükümete ve ordu yönetimine duyulan öfke, genel olarak Almanlara duyulan nefretten daha güçlüydü. Düşmanın, üniformasının tek düğmesini bile almasına izin vermeyeceğine yemin eden mareşalin sözlerini acı acı hatırlıyorduk; yurtdışına kaçarak düğmelerin üniformasının üzerinde kalmasını sağladığından, yeminini tutmuştu da. Almanların Polonya denilen kaosa belli bir düzen getireceğini, böylelikle durumumuzun eskisinden daha iyi olacağımızı iddia eden sesler de eksik değildi.

Almanlar bize karşı silahlı çatışmayı kazanmışlardı kazanmasına, ama siyasi savaşı kaybetme yolunda adımlar atıyorlar-

Telegram: @cinciva

dı. Aralık 1939'da, Varşova'da yüz masum vatandaşı idam etmeleri, kesin bir dönüm noktasıydı. Birkaç saat içinde Almanlarla Polonyalılar arasında bir nefret duvarı yükseldi ve o andan sonra, işgalin sonraki yıllarında Almanlar istekli davrandılarsa da, bu duvara iki taraftan da kimse tırmanamadı.

İtaatsizliğin ölümle cezalandırılacağını bildiren ilk resmi Alman kararları duyurulmaya başlandı. En önemlisi ekmek alım satımıyla ilgiliydi; ekmeği savaş öncesindeki fiyatının üstünde alan ya da satan her kim yakalanırsa, vurulacaktı. Bu yasak bizde korkunç bir izlenim yarattı ve günler boyu ekmek yemedik, patates ve başka nişastalı yiyeceklerle beslendik. Fakat sonra Henryk, ekmeğin piyasada dolaştığını ve hâlâ satıldığını, alanların da hemen oracıkta öldürülmediğini keşfetti. Böylece biz de yeniden ekmek almaya başladık. Bu karar iptal edilmedi ve beş yıl süren işgal boyunca herkes hemen her gün ekmek alıp yediğine göre, sadece bu nedenle Alman yönetimindeki Polonya topraklarının Genel Hükümet bölgesi içinde milyonlarca ölüm cezası verilmiş olmalıydı. Ne var ki, Alman hükümlerinin hiçbir ağırlık taşımadığı ve asıl tehlikenin başınıza tamamen beklenmedik bir anda, durup dururken gelebilecek, ne kadar uydurma da olsa, hiçbir kararın ve kuralın açıklamadığı şeylerde olduğunu anlamamız uzun zamanımızı aldı.

Kısa süre sonra, sadece Yahudilere yönelik kararlar çıkmaya başladı. Yahudi bir aile, evde iki bin Polonya lirasından fazlasını bulunduramayacaktı. Bunun dışındaki tasarruflar ve değerli eşyalar bir bankada, bloke bir hesapta tutulacaktı. Aynı zamanda Yahudilerin emlakları, Almanlara devredilecekti. Elbette hiç kimse mallarını kendi özgür iradesiyle düşmana verecek kadar saf değildi. Herkes gibi biz de, sadece babamın altın saati ve kösteği ile beş bin zloti'den oluşsa da, değerli eşyalarımızı saklamaya karar verdik.

Bunları saklamanın en iyi yolunun ne olduğu konusunda hararetle tartıştık. Babam, yemek masasının ayağında bir delik

Telegram: @cinciva

açıp değerli şeyleri oraya saklamak gibi, geçen savaşta denenmiş ve başarılı olmuş bazı belli başlı yöntemleri önerdi.

"Peki ya masayı götürürlerse?" diye sordu Henrky alayla.

"Salak," dedi babam kızarak, "Masayı ne yapsınlar? Hele böyle bir masayı?"

Masaya küçümseyerek baktı. İyice cilalanmış ceviz yüzeyi dökülen içeceklerle lekelenmişti ve kaplama bir yerde açılmaya başlamıştı. Babam bu mobilyadaki son değerli izi de yok etmek için, kalkıp masanın yanına gitti ve parmağını kaplamanın altına sokup kanırttı. Kaplama kopup yerinden fırladı, ardında çıplak ağacın görüntüsü kaldı sadece.

"Ne yapıyorsun sen?" diye azarladı annem.

Henryk'in başka bir teklifi vardı. Ona göre psikolojik yöntemlere başvurmalı, saatle parayı ortalıkta bırakmalıydık. Almanlar her yeri arayacak ve masanın üstünde duran değerli şeyleri asla göremeyeceklerdi.

Herkesi memnun edecek bir sonuca vardık; saat dolabın altına, zincir babamın kemanının sapına, paralar da pencere doğramasının içine gizlendi.

İnsanlar Alman yasalarının ağırlığı yüzünden tedirgindiler, ama cesaretlerini kaybetmemişlerdi. Kendilerini, Almanların Varşova'yı her an Sovyetler'e teslim edeceği ve sadece görünüşü kurtarmak için işgal altında olan bölgelerin en kısa zamanda Polonya'ya geri verileceği düşüncesiyle rahatlatıyorlardı. Vistula'daki dönüşte henüz bir sınır belirlenmemişti ve nehrin her iki yanından da şehre gelenler, Jablonna ve Garwolin'de Kızıl Ordu'yu gözleriyle gördüklerine yemin etmekteydiler. Ama onları, Rusların Vilna ve Lvov'da geri çekildiğini ve bu şehirleri Almanlara terk ettiklerini de gözleriyle gören ve bunun için yemin eden başkaları izliyordu. Bu tanıklıkların hangisine inanılacağına karar vermek kolay değildi.

Yahudilerin çoğu Rusların gelmesini beklemeden Varşova'daki mallarını satıp, Almanlardan uzaklaşabilecekleri tek

Telegram: @cinciva

yön olan doğuya gittiler. Hemen hemen tüm müzisyen meslektaşlarım gittiler ve beni de birlikte gitmeye zorladılar, ama ailem kalmakta kararlıydı.

Bu meslektaşlarımdan birisi, iki gün sonra çantasını ve parasını kaybetmiş, yaralı ve kızgın bir halde geri geldi. Sınıra yakın bir yerde, beş yarı çıplak Yahudinin ellerinden ağaçlara bağlanıp kamçılandığını görmüş, ayrıca Almanlara sınırı geçmek istediğini söyleyen doktor Haskielewicz'in ölümüne tanık olmuştu. Almanlar ona bir silah doğrultup nehre girmesini ve daha derine doğru yürümesini emretmişlerdi, sonunda dengesini kaybedip boğulmuştu. Meslektaşım sadece eşyalarını ve parasını kaybetmiş, dayak yemiş ve geri gönderilmişti. Ama Yahudilerin çoğu, soyulmalarına ve kötü davranışlara maruz kalmalarına rağmen, Rusya'ya geçmeyi başardılar.

Zavallı adam için elbette üzüldük, ama aynı zamanda içimizde bir zafer duygusu uyandı; tavsiyemize uyup kalsa daha iyi ederdi. Bizim kararımızın hiçbir mantıklı dayanağı yoktu. Kalmaya karar vermemizin tek nedeni Varşova'yı seviyor olmamızdı ki, o zamanlar buna da herhangi mantıklı bir açıklama getiremiyorduk.

Bizim kararımız derken, babam dışındaki tüm sevdiklerimden söz ediyorum. Eğer babam Varşova'dan ayrılmak istemediyse, bunun nedeni daha çok doğduğu yer olan Sosnowiec'ten fazla uzaklaşmamaktı. Varşova'yı hiçbir zaman sevmemişti ve burada işler bizim için kötüleştikçe, Sosnowiec'i daha fazla özlüyor ve idealize ediyordu. Sosnowiec, hayatın güzel olduğu, insanların müzikle içli dışlı olduğu ve iyi bir kemancıyı takdir ettikleri tek yerdi. Hatta Sosnowiec, doğru düzgün bir bardak bira bulabileceğiniz tek yerdi, çünkü Varşova'da tek bulunan şey iğrenç, içilecek gibi olmayan bir bulaşık suyuydu. Akşam yemeğinden sonra babam ellerini midesinin üstünde kavuşturup arkasına yaslanır, gözlerini kapatır ve sadece kendi güzel hayal dünyasında var olan monoton bir Sosnowiec manzaraları resitaliyle bizi sıkıntıdan patlatırdı.

Telegram: @cinciva

Almanların Varşova'yı alışından iki ay kadar sonra, sonbaharın o son haftalarında şehir birdenbire, beklenmedik bir biçimde eski hayat tarzına geri döndü. Maddi imkânlarda kolayca gerçekleşen bu değişim, hiçbir şeyin bizim beklediğimiz gibi gerçekleşmediği bu tüm savaşların en tuhafında, bizim açımızdan bir sürpriz daha olmuştu. Milyonlarca insanın yaşadığı bir ülkenin başkenti olan koca şehrin bir kısmı tahrip edilmişti, sivil görevlilerden oluşan bir ordu işsiz kalmıştı ve Silesia, Poznan bölgesi ve Pomerania'dan dalga dalga insanlar geliyordu. Hiç beklenmedik bir biçimde, başlarını sokacak bir evi, işi olmayan, gelecekleri çok karanlık bu insanlar, Alman yasalarını çiğneyerek rahatlıkla büyük miktarlarda para kazanabileceklerini keşfettiler. Ne kadar çok yasa çıkarsa, kazanma şansı o kadar artıyordu.

İki hayat yan yana gitmeye başladı: İnsanları gündoğumundan günbatımına dek, neredeyse yemek bile yemeden çalışmaya zorlayan resmi, kurgulanmış hayat ve kâr sağlamak için peri masallarındaki gibi fırsatlarla dolu, dolar, elmas, un, deri ve hatta sahte belgelerle dolu bir başka, gayri resmi bir hayat. Sürekli ölüm cezası korkusuyla yaşanan ama insanların 'Japon faytonları'yla geldiği lüks restoranlarda neşe içinde geçirilen bir hayat.

Elbette herkes böyle yaşamıyordu. Her gün akşam eve giderken, Sienna Caddesi'ndeki duvarın hep aynı yerinde oturan ve bir akordeon çalıp hüzünlü Rus şarkıları söyleyen bir kadın görürdüm. Hiçbir zaman alacakaranlık olmadan dilenmeye başlamazdı, herhalde birisinin kendisini tanımasından korkuyordu. Muhtemelen kalan son giysisi olan gri bir elbise giyerdi. Elbisenin zarifliği, sahibinin daha iyi günler görmüş olduğunu kanıtlıyordu. Güzel yüzü, günbatımında cansızdı ve gözleri hep aynı noktaya bakıyordu; gelip geçenlerin başının çok üzerinde bir yere. Kalın, çekici bir sesi vardı, kendisine eşlik eden akordeonu da iyi çalıyordu. Bütün hallerinden, duvara dayanıp

Telegram: @cinciva

duruşundan, savaş yüzünden geçimini bu şekilde sağlamak zorunda kalmış bir sosyete hanımı olduğu anlaşılıyordu. Ama o bile iyi kazanıyor sayılırdı. Dilenciliğin sembolü olduğunu zannettiği belli olan kurdeleli tefinin içinde daima çok miktarda bozuk para olurdu. Dilenip dilenmediği konusunda şüpheye yer bırakmamak için tefi ayaklarının dibine koyardı ve içinde de bozuklukların yanı sıra kâğıt paralar da dururdu.

Bense, mecbur kalmadığım sürece hava kararmadan kesinlikle sokağa çıkmazdım; ama tamamen farklı nedenlerle. Yahudilere uygulanan tiksindirici kurallardan bir tanesi, yazılı olmasa da çok dikkatle uyulması gereken bir kuraldı: Yahudi erkekler, her Alman askerine eğilerek selam vermek zorundaydı. Bu aptalca ve aşağılayıcı istek, Henryk ile beni öfkeden çılgına çevirmişti. Buna uymamak için elimizden ne gelirse yapıyorduk. Bir Almanla karşılaşmamak için caddelerin en dolambaçlı yerlerinden yürüyor, bundan kaçınamadığımız zamanlarda da uzağa bakıp, onu görmemiş gibi davranıyorduk, oysa bu hareketimiz yüzünden her an dayak yiyebilirdik.

Babamın tavrı tamamen farklıydı. Yürüyüş yapmak için en uzun caddeleri seçiyor, Almanların önünde anlatılamayacak kadar ironik bir zarafetle eğiliyor ve askerlerden biri, ışıl ışıl yüzünü yanlış yorumlayıp ona medeni bir selam verir ve bir arkadaşıymış gibi gülümserse seviniyordu. Her akşam eve döndüğünde geniş çevresiyle ilgili günlük yorumlar yapmaktan da kendini alamıyordu. Adımını sokağa atar atmaz bir düzine tanıdığı etrafını çeviriyordu. Onların dostluğuna gerçekten karşı koyamıyordu işte. Hem şapkasını bu kadar kibarca kaldırmaktan bileği epey kuvvetlenmişti. Bunları söylerken bıyık altından gülümser ve keyifle ellerini ovuştururdu.

Fakat Almanların kötülüğü hafife alınamazdı. Bu, bizi geleceğimizle ilgili sürekli tedirgin bir belirsizlik hali içinde tutmak üzere planlanmış sistemin bir parçasıydı. Birkaç günde bir yeni yasalar çıkıyordu. Görünüşte hiçbir önemleri yoktu, ama Al-

Telegram: @cinciva

manların bizi unutmadığını ve unutmak gibi bir niyetleri de olmadığını gösteriyordu.

Derken Yahudilerin trenle yolculuk yapması yasaklandı. Sonra, bir 'Ari'nin tramvay biletine verdiği paranın dört mislini vermemiz istendi. Hemen arkasından bir getto kurulacağı yolunda ilk söylentiler yayılmaya başladı. Bu söylentiler iki gün sürdü, kalplerimizi ümitsizlikle doldurdu ve sonra yeniden unutuldu.

Telegram: @cinciva

5
YAHUDİ MİSİNİZ?

Kasım sonuna doğru, alışılmadık ölçüde uzun süren sonbaharın güzel günleri geride kalır ve soğuk sağanak yağmurlar şehrin üstünden giderek daha sık geçerken, babam, Henryk ve ben, Alman usulü ölümle ilk karşılaşmamızı yaşadık.

Bir akşam, üçümüz bir arkadaşımızı ziyarete gitmiştik. Konuşuyorduk, saatime baktığımda panik içinde sokağa çıkma yasağının başlamak üzere olduğunu fark ettim. Eve zamanında varmamız mümkün olmasa da hemen çıkmamız gerekiyordu. Ne de olsa on beş dakikalık bir gecikme o kadar büyük bir suç değildi ve paçayı kurtarmayı umabilirdik.

Paltolarımızı aldık, telaşla vedalaştık ve çıktık. Caddeler karanlık ve neredeyse tamamen boştu. Yağmur yüzümüze vu-

Telegram: @cinciva

ruyor, rüzgâr ilan tahtalarını sallıyordu, hava titreşen metal sesleriyle doluydu. Paltolarımızın yakalarını kaldırıp, binaların duvarlarının dibinden, mümkün olduğunca hızlı ve sessizce yürümeye çalıştık. Zielna Caddesi'nin yarısına kadar gelmiş, eve sağ salim döneceğimizi düşünmeye başlamıştık ki birden köşeden bir polis devriyesi çıktı. Kaçmaya veya saklanmaya vakit bulamadık. Fenerlerinin gözlerimizi kamaştıran ışığında öylece durduk, hepimiz bir bahane uydurmak için düşünürken polislerden biri yanımıza gelip fenerini suratlarımıza doğrulttu.

"Yahudi misiniz?" Cevap vermemizi beklemediği bu soruyu tamamen laf olsun diye sormuştu. "İyi o zaman..." Kökenlerimizle ilgili bu sözünde bir zafer havası vardı. Böyle bir av yakalamış olmaktan memnundu. Ne olduğunu anlayamadan bizi tutup yüzümüzü binanın duvarına çevirdiler. Polisler caddeye inip tüfeklerinin emniyetlerini kaldırmaya başladılar. Demek böyle ölecektik. Birkaç saniye içinde olacaktı ve ertesi güne kadar kaldırımın üstünde kendi kanımızın içinde, kafatasılarımız dağılmış halde yatacaktık. Ancak o zaman annem ve kız kardeşlerim neler olduğunu öğrenecek ve ümitsizce bizi bulmaya koşacaklardı. Ziyaretlerine gittiğimiz arkadaşlarımız bizi o kadar tuttukları için kendilerini suçlayacaklardı.

Bütün bu düşünceler aklımdan tuhaf bir şekilde geçti, sanki onları düşünen başka biriydi. Birinin yüksek sesle "Buraya kadarmış," dediğini duydum. Hemen bir an sonra, konuşanın kendim olduğunu fark ettim. Aynı anda birinin yüksek sesle ağladığını ve art arda hıçkırdığını duydum. Başımı çevirdim ve keskin fener ışığında babamın ıslak yerde dizlerinin üstüne çömeldiğini, hayatlarımızı bağışlamaları için polislere yalvardığını gördüm. Kendini nasıl böyle küçültebilirdi? Henryk babamın üstüne eğilmiş, ona bir şeyler fısıldayarak ayağa kaldırmaya çalışıyordu. O anda yüzünden eksik olmayan alaycı gülüşüyle içine kapanık kardeşim Henryk'te, olağanüstü yumuşak, şefkat dolu bir şeyler vardı. Onu daha önce hiç böyle bir hal-

Telegram: @cinciva

de görmemiştim. Demek ki başka bir Henryk olmalı, sürekli kapışmak yerine ancak onu tanırsam anlayabileceğim bir Henryk.

Yeniden duvara döndüm. Durum değişmemişti. Babam ağlıyordu, Henryk onu sakinleştirmeye çalışıyordu ve polisler silahlarını bize doğrultmuşlardı. Onları beyaz ışık duvarının arkasında göremiyorduk. Sonra birdenbire, bir saniyeden kısa bir anda, içgüdüsel olarak ölümün artık bizi tehdit etmediğini sezinledim. Birkaç saniye geçti, ışık duvarının arkasından kalın bir ses geldi.

"Ne iş yapıyorsunuz?"

Henryk her üçümüz adına da cevap verdi. İnanılmaz derecede kontrollüydü, sesi sanki hiçbir şey olmamış gibiydi. "Müzisyeniz."

Polislerden biri gelip önümde durdu, paltomun yakasını kavradı ve yaşamamıza izin verdiği için artık gerek kalmamış olsa da, son bir kızgınlıkla beni silkeledi.

"Ben de müzisyen olduğum için şanslısınız!"

Beni itti, duvara doğru sendeledim.

"Çekip gidin!"

Karanlığa doğru koştuk, fikirlerini değiştirmeden fenerlerin ışığından bir an evvel uzaklaşma telaşındaydık. Başlayan tartışma seslerinin iyice arkamızda kaldığını duyabiliyorduk. Diğer ikisi, gitmemize izin verene söyleniyordu. Almanların öldüğü bu savaşı biz başlattığımıza göre iyi niyeti hak etmiyorduk.

Şimdilik onlar ölmüyor, kendilerini zengin ediyorlardı. Giderek daha fazla Yahudinin evine Alman çeteleri giriyor, evleri yağmalıyor, mobilyaları kamyonetlere koyup götürüyorlardı. Aklı başından giden insanlar, güzel eşyalarını satıp yerine kimseyi cezbetmeyecek değersiz şeyler koyuyorlardı. Biz de mobilyalarımızı sattık ama korkudan çok, ihtiyaç nedeniyle yaptık bunu; giderek yoksullaşıyorduk. Ailede kimse pazarlıktan anlamazdı. Regina denedi, ama yapamadı. Avukat oldu-

Telegram: @cinciva

ğu için dürüstlük ve sorumluluk duygusu çok güçlüydü, bir şeyin değerinin iki katını isteyemiyor veya kabul edemiyordu. Kısa süre sonra özel derslere kaydı. Babam, annem ve Halina müzik dersi veriyorlardı, Henryk İngilizce öğretiyordu. O zamanlar ekmeğini kazanmanın bir yolunu bulamayan sadece ben vardım. Büyük bir tembellik içinde, tek yapabildiğim bestemin orkestrasyonu üzerinde çalışmaktı.

Kasım'ın ikinci yarısında, Almanlar hiçbir neden göstermeksizin Marszalkowska Caddesi'nin kuzeyindeki yan yollara dikenli tellerle barikatlar kurmaya başladılar ve ayın sonunda, ilk başta kimsenin inanamadığı bir duyuru yaptılar. En gizli düşüncelerimizde bile böyle bir şeyin olabileceğini aklımızdan geçirmemiştik; Yahudiler, Aralık'ın beşine kadar üzerinde Davud'un mavi yıldızı olan beyaz kolluklar temin etmek zorundaydılar. Böylelikle toplum içinde dışlanmışlar olarak damgalanacaktık. İnsanlığın ilerlemesindeki birkaç yüzyıl pas geçilmişti ve Ortaçağ'a dönmüştük.

Sonraki haftalarda, Yahudi entelektüelleri gönüllü olarak evlerine kapandılar. Kimse kolunda o damgayla sokağa çıkma tehlikesini göze almıyordu. Evden çıkmaktan kaçınamayacağımız durumlarda ise gözlerimiz yerde, utanç ve korku içinde yürüyor, dikkat çekmemeye çalışıyorduk.

Korkunç kış soğuklarıyla dolu aylar habersiz çıkageldi. Soğuk, insanları öldürmek için Almanlarla işbirliği yapmış gibiydi. Don haftalarca sürdü, hava sıcaklığı Polonya'da hatırlanan en düşük seviyenin bile altına indi. Kömür bulmak imkânsız gibiydi ve zaten akıl almaz paralara satılıyordu. Evin içi dayanılamayacak kadar soğuk olduğundan günlerce yataktan çıkamadığımızı hatırlıyorum.

Kışın o en kötü zamanlarında batıdan sürülen çok sayıda Yahudi Varşova'ya vardı. Aslında, sadece bir kısmı varabilmişti; yola çıkarıldıkları yerlerde sığır kamyonlarına istiflenmiş, kamyonlar kilitlenmiş ve içindeki insanlar yanlarına yiyecek, su ya da onları sıcak tutacak hiçbir şey verilmeden yo-

Telegram: @cinciva

la çıkarılmışlardı. Bu dehşet verici sevk işi birkaç gün sürüyor, insanlar ancak Varşova'ya gelindiğinde dışarı çıkarılıyordu. Bazı seferlerde yolcuların ancak yarısı hayatta kalabiliyor ve onların da bazı yerleri çok kötü donuyordu. Kalan diğer yarısı ise cesetlerdi. Diğerlerinin arasında donmuş olarak kaskatı duruyor, ancak canlı olanlar hareket ederse yere düşüyorlardı.

Bundan daha kötüsü olamaz gibi görünüyordu. Ama bu Yahudilerin fikriydi, Almanlar böyle düşünmüyordu. Baskıyı yavaş yavaş artırma sistemlerine sadık kalarak, 1940'ın Ocak ve Şubat aylarında yeni yasalar çıkardılar. İlki, Yahudilerin 'Ari halkın sağlıklı organizmasını kemiren parazitler' olma illetinden kurtulmaları için 'gerekli sosyal eğitimi' alacakları toplama kamplarında iki yıl çalışmak zorunda olduklarını söylüyordu. On iki ile altmış yaş arasındaki erkekler ve on dört ile kırk beş arasındaki kadınlar gitmek zorundaydı. İkinci yasa, kayıt yöntemini ve nasıl götürüleceğimizi belirtiliyordu. Almanlar kendi başlarına dert almamak için bu işi cemaatin idari işleriyle meşgul olan Yahudi Konseyi'ne vermişlerdi. Kendi infazımıza yardım edecektik, çöküşümüzü kendi ellerimizle hazırlayacaktık; bir anlamda, yasayla belirlenmiş şekilde intihar edecektik. Sevkler baharda başlayacaktı.

Konsey, entelektüelleri mümkün olduğunca bunun dışında tutmaya karar verdi. Kişi başına bin Polonya lirası alarak, güya kayıt olmuş kişi yerine çalışan sınıftan bir Yahudiyi gönderiyordu. Tabii ki paranın hepsi yoksul işçilerin ellerine sayılmıyordu; konseyin yöneticileri de yaşamak zorundaydı ve iyi de yaşıyorlardı, votka ve ufak tefek lezzetli şeylerle.

Fakat sevkler baharda başlamadı. Bir kez daha resmi Alman hükümlerinin ciddiye alınmasına gerek olmadığı ortaya çıktı ve bu sayede Almanlarla Yahudiler arasındaki gerilim birkaç aylığına yatıştı. Her iki taraf da cephedeki olaylarla giderek daha fazla ilgilenmeye başladıklarından, durum böyle devam etti.

Telegram: @cinciva

Sonunda bahar gelmişti ve artık tüm kışı gerekli hazırlıkları yaparak geçiren Müttefiklerin Fransa, Belçika ve Hollanda üzerinden aynı anda Almanya'ya saldıracağına, Siegfried hattından geçip Saarland'ı, Bevyera'yı ve Kuzey Almanya'yı alacaklarına, Berlin'i fethedip en geç o yaz Varşova'yı özgürlüğüne kavuşturacaklarına şüphe yoktu. Tüm şehir mutlu bir heyecan içindeydi. Bir partiyi dört gözle bekler gibi, saldırıların başlamasını bekliyorduk.

Bu arada Almanlar Danimarka'yı işgal ettiler ama yerel politikacılarımızın fikirlerine göre bunun hiçbir anlamı yoktu. Orduları oradan ileri gidemeyecekti.

10 Mayıs'ta saldırı nihayet başladı ama bu bir Alman saldırısı oldu. Hollanda ve Belçika düştü. Almanlar Fransa'ya girdiler. Bu umutsuzluğa kapılmamak için daha da iyi bir nedendi. 1914 yılı tekrarlanıyordu. Hatta Fransız tarafında aynı insanlar yönetimdeydi: Pétain, Weygand; Foch ekolünden mükemmel adamlar. Geçen defa yaptıkları gibi bu kez de Almanlar karşısında kendilerini savunacaklarına güvenebilirdik.

Sonunda, 20 Mayıs'ta, meslektaşım olan bir kemancı öğle yemeğinden sonra beni ziyarete geldi. Birlikte epey zamandır çalmadığımız, ama ikimizin de çok zevk aldığı bir Beethoven sonatını çalacaktık. Birkaç arkadaş daha vardı ve annem de beni sevindirmek için kahve bulmuştu. Güzel, güneşli bir gündü, kahvenin ve annemin pişirdiği lezzetli keklerin tadını çıkarıyorduk. Neşemiz yerindeydi. Hepimiz Almanların Paris'in kapılarına dayandığını biliyorduk, ama kimse bunu çok dert etmiyordu. En kötü ihtimalle Marne vardı; her şeyin, sekizlik notaların fırtınalı bir tempoda aktığı, kapanış akoruna kadar daha da şiddetlendiği Chopin'in si minör şerzosunun ikinci bölümündeki duraklamada olduğu gibi durulmak zorunda olduğu klasik savunma hattı. Orada Almanlar, ilerlerken gösterdikleri kadar büyük bir gayretle hem savaşın sonuna hem de Müttefiklerin zaferine doğru kendi sınırlarına geri çekileceklerdi.

Telegram: @cinciva

Kahvelerimizi içmiş, yeniden çalmaya başlamak üzereydik. Ben piyanodaki yerimi aldım, etrafımda, hem onlara hem de kendime vermek istediğim hazzı takdir edebilecek duyarlı bir dinleyici kalabalığı vardı. Kemancı sağıma geçti, soluma da Regina'nın benim için sayfaları çevirecek olan hoş bir arkadaşı oturdu. O anda mutluluğumu tamamlamak için daha ne isteyebilirdim? Başlamak için Halina'yı bekliyorduk, bir telefon konuşması yapmak için dükkâna gitmişti. Fakat geri döndüğünde, elinde bir gazetenin özel baskısı vardı. Birinci sayfada koskocaman harflerle, hatta basılabilecek en büyük harflerle iki kelime yazılmıştı: PARİS DÜŞTÜ!

Başımı piyanoya dayadım, savaşın başından beri ilk kez hıçkırıklara boğuldum.

Zafer sarhoşu olan ve nefes almak için bir an duran Almanlar şimdi bizi yeniden düşünmek için vakit bulmuşlardı. Aslında batıda savaşırken de bizi tamamen unuttukları söylenemezdi. Yahudilerin mallarının yağmalanması, zorunlu göç, Almanya'ya çalışmaya gönderilenler hep vardı, ama bunlara alışmıştık. Şimdi daha da kötü şeyler bekliyordu bizi. Eylül'de Belzec ve Hrubieszow'daki çalışma kamplarına ilk sevkler yapıldı. Orada 'gerekli sosyal eğitimi' alan Yahudiler, günler boyunca yarı bellerine kadar suyun içinde çalışıyor, gelişmiş direnaj sistemleri döşüyorlardı ve hayatta kalmaları için verilen, günde yüz gram ekmek ve bir tabak sulu çorbaydı. Aslında çalışma süresi açıklandığı gibi iki sene değil üç aydı ama bu süre bile insanları fiziksel olarak çökertmeye ve tüberküloza yakalanmalarına yetiyordu.

Hâlâ Varşova'da kalan erkekler oradaki işler için başvurmak zorundaydı. Herkes ayda altı gün fiziksel olarak çalışacaktı. Bu işi yapmamak için elimden geleni yapıyordum. Parmaklarıma bir şey olur diye endişeleniyordum. Kasların zayıflaması, eklemlerde şişme ya da sadece kötü bir çarpmayla piyanistlik kariyerim biterdi. Henryk olaylara daha farklı bakıyordu. Ona göre, zihinsel olarak yaratıcı olan bir insan, kendi kapasitesine doğru şekilde erişmek için fiziksel bakımdan çalışmalıy-

Telegram: @cinciva

dı. Bu nedenle çalışmalarını aksatmasına rağmen, üzerine düşen işleri yapıyordu.

Kısa bir süre sonra, halkın moralini etkileyen iki olay daha oldu. Önce Almanlar İngiltere'ye hava saldırısına başladı. İkinci olarak, daha sonra Yahudi gettosunun sınırlarını belirleyecek olan caddelerin girişlerine, gelip geçenleri bu caddelerde tifo olduğu ve buralardan geçilmemesi gerektiği konusunda uyaran ilanlar asıldı. Hemen ardından, Almanlar tarafından Leh dilinde basılan tek Varşova gazetesinde bu konuda resmi bir yorum yayınlandı: Yahudiler sadece sosyal parazitler değillerdi, aynı zamanda hastalık da yayıyorlardı. Yazıda, Yahudilerin bir gettoya kapatılmasının söz konusu olmadığı söyleniyordu, hatta getto kelimesi kullanılmamalıydı bile. Almanlar, Yahudiler gibi parazitleri bile gettolara sokmayacak, bu Ortaçağ'dan kalma, yeni Avrupa düzenine yakışmayan yolu kullanmayacak kadar kültürlü ve asil bir ırktı gazeteye göre. Bunun yerine, şehirde sadece Yahudilerin oturduğu ayrı bir bölge olacaktı ve Yahudiler orada tamamen özgür olacaklar, ırklarının geleneklerin ve kültürlerini devam ettirebileceklerdi. Sadece hijyenik nedenlerle, tifo ve diğer Yahudi hastalıkları şehrin başka bölümlerine yayılmasın diye, bu bölgenin etrafı duvarlarla çevrilecekti. Bu insancıl makalenin yanında, gettonun sınırlarını gösteren küçük bir harita da yayınlanmıştı.

En azından oturduğumuz cadde zaten getto bölgesinde olduğu ve yeni bir ev aramak zorunda kalmayacağımız için kendimizi teselli edebilirdik. Bu bölgenin dışında oturan Yahudiler ise zor durumdaydı. Hava parası olarak çok yüksek miktarlar ödemeleri ve Ekim'in son haftalarında başlarını sokacak yeni bir ev bulmaları gerekiyordu. En şanslı olanlar, gettonun Champs-Elysées'si olacak Sienna Caddesi üzerinde odalar buldular veya o yakınlara taşındılar. Diğerleri ise hatırlanamayacak kadar uzun süre önce Yahudi proleterlerin oturduğu Gesia, Smocza ve Zamenhof caddelerinin uzak köşelerindeki pis deliklere mahkûm oldular.

Telegram: @cinciva

Gettonun kapıları 15 Kasım'da kapandı. O akşam Sienna Caddesi'nin öbür ucunda bir işim vardı; Zelazna Caddesi'nden çok uzakta değildim. Yağmur çiseliyordu, ama hava yine de yılın bu zamanına göre ılık sayılırdı. Karanlık sokaklarda beyaz kolluk takmış siluetler kaynıyordu. Herkes telaşlıydı; kafese konmuş, ama buna henüz alışamadıklarından sağa sola koşuşturan hayvanlar gibiydiler. Sokakların pisliğinden yavaş yavaş ıslanıp kirlenmeye başlamış yatak-yorgan çıkınlarıyla duvar diplerine çömelmiş kadınlar feryat ediyor, çocuklar korku içinde ağlıyorlardı. Bunlar, getto duvarlarının arkasına son dakikada zorla getirilmiş Yahudi ailelerdi ve sığınacak bir yer bulma ümitleri yoktu. Yarım milyon insan, şehrin aşırı derecede kalabalık, yüz bin kişiden ancak biraz fazlasını alabilecek bir bölgesinde başını koyacak bir yer bulmak zorundaydı.

Karanlık caddeden aşağı doğru bakarken yeni tahta çitleri aydınlatan projektörleri gördüm; ardında hapsedilmemiş, yeterli yaşam alanı içeren, aynı Varşova şehrinde yaşayan özgür insanların bulunduğu getto kapısı. Fakat artık o kapıdan hiçbir Yahudi geçemezdi.

Bir ara, biri elimi tuttu. Babamın bir arkadaşıydı, bir müzisyen daha. Babam gibi neşeli, dost canlısı biriydi.

"Ee, buna ne dersin?" dedi sinirli bir gülüşle ve eliyle insan kalabalıklarını, evlerin yağmurla ıslanmış kirli duvarlarını, gettonun duvarlarıyla ileride görünen kapıyı kasteden bir daire çizdi.

"Ne diyeyim," dedim, "İşimizi bitirmek istiyorlar."

Fakat yaşlı beyefendi benimle aynı fikirde değildi, ya da olmak istemiyordu. Zorlama bir kahkaha daha attı, sırtıma vurdu ve şöyle bağırdı: "Yok yok, merak etme!"

Sonra paltomun düğmesini tuttu, kırmızı yanaklı yüzünü yüzüme yaklaştırdı ve samimi ya da yapmacık bir kendine güvenle, "Bizi yakında bırakırlar, Amerika olanları öğrensin yeter," dedi.

Telegram: @cinciva

6
CHLODNA CADDESİ'NDE DANS ETMEK

Bugün geriye dönüp çok daha korkunç olan diğer anılarıma baktığımda, Kasım 1940 ile Temmuz 1942 arasında Varşova gettosunda geçirdiğim yaklaşık iki sene, sanki sadece bir gün sürmüş gibi tek bir görüntüye dönüşüyor. Ne kadar çabalarsam çabalayayım, o zaman dilimini -genellikle günlük tutarken yapıldığı gibi- kronolojik bir düzen oluşturabilecek daha küçük parçalara bölemiyorum.

Tabii o günlerde, öncesinde ve sonrasında da olduğu gibi, herkesin bildiği ve algılaması kolay olan bazı şeyler yaşandı. Almanlar bütün Avrupa'da yaptıkları gibi, burada da ağır işlerde çalıştırmak üzere insan avına çıktılar. Belki tek fark, bu avın Varşova gettosunda 1942 yılının baharında aniden durması ol-

Telegram: @cinciva

du. Birkaç ay sonra Yahudi avı farklı amaçlara hizmet edecekti; büyük, gösterişli avların daha iyi olması ve hayal kırıklığı yaratmaması için de diğer av zamanları gibi bir kapanış sezonu olması gerekiyordu. Biz Yahudiler de Fransızlar, Belçikalılar, Norveçliler ve Yunanlılar gibi soyuluyorduk. Ama fark şuydu ki, bizi çok daha sistematik ve titiz bir biçimde yasal yollardan soyuyorlardı. Sistemin bir parçası olmayan Almanlar gettoya giremiyor ve kendileri için hırsızlık yapamıyorlardı. Alman polisi, genel valinin Reich hükümetinin hırsızlıkla ilgili yayınladığı yasaya paralel olarak çıkardığı bir hüküm sayesinde çalma hakkına sahipti.

1941'de Almanya Rusya'ya girdi. Gettoda bu yeni saldırının gidişatını takip ederken nefeslerimizi tutmuştuk. Önceleri hatalı bir bakış açısıyla Almanların artık sonunda kaybedeceğine inandık. Sonra, Hitler'in birlikleri Rusya'nın içlerine doğru ilerlemeyi sürdürünce, içimizi koyu bir ümitsizlik, insanlığın ve bizim kaderimizle ilgili şüpheler kapladı. Daha sonra, Almanlar bütün Yahudilerin kürk paltolarını vermelerini, aksi takdirde ölüm cezasına çarptırılacaklarını bildirince, zaferleri gümüş tilki ve kunduz kürklerine kaldıysa çok da iyi durumda olamazlar, diye düşünüp sevindik.

Getto giderek küçülüyordu. Almanlar gettonun alanını sokak sokak daraltıyorlardı. Aynen aldıkları Avrupa ülkelerinin sınırlarını uygun bölgeleri çıkarıp değiştirdikleri gibi. Sanki Alman *Lebensraum*'unun genişlemesi için Varşova gettosu da Fransa'dan daha az önemli değildi; Zlota ve Zielna Caddeleri'nin gettodan çıkması, Alsace ve Lorraine'in Fransız bölgesi olmaktan çıkması kadar önemliydi.

Ne var ki, dışarıda olup biten bu olaylar, gettoda geçirdiğimiz her saat ve her dakika sürekli olarak aklımızı meşgul eden tek önemli gerçekle karşılaştırıldığında önemini bütünüyle yitiriyordu: Biz oraya kapatılmıştık.

Sanırım daha belirgin bir biçimde hapsedilmiş olsaydık, mesela bir hücreye atılmış olsaydık, duruma dayanmak psiko-

Telegram: @cinciva

lojik açıdan daha kolay olurdu. O türden bir hapsedilme, insanın gerçeklikle olan ilişkisini açık ve şüpheye ver bırakmayacak bir biçimde tanımlar. Durumunuzu yanlış anlayamazsınız: Hücre kendi içinde bir dünyadır, sadece sizin kendi hapsedilmiş olma durumunuzu içerir ve özgürlüğün uzaktaki dünyasıyla hiçbir bağlantısı yoktur. Eğer zamanınız varsa ve istiyorsanız dış dünyayı hayal edebilirsiniz, ama eğer düşünmezseniz, durduk yerde kendini size hatırlatmaz dışarısı. Gündelik hayat her an gözünüzün önünde değildir ve kaybettiğiniz özgürlüğü hatırlatan şeylerle size işkence etmez.

Getto gerçeği çok daha kötüydü, çünkü burada özgürmüşsünüz gibi görünüyordu. Caddeye çıkıp tamamen normal bir şehirde olduğunuz hissine kapılabilirdiniz. Yahudi olduğumuzu gösteren kolluklar bizi rahatsız etmiyordu, çünkü hepimiz bunları takıyorduk. Gettoda bir süre yaşadıktan sonra kolluklara bayağı alıştığımı fark ettim. O kadar ki, Ari ırktan arkadaşlarımı düşündüğüm zamanda, bu beyaz bez parçası âdeta kravat gibi, insanların gardırobundaki gerekli bir parçaymış gibi, onları da kollarında bantlarla görüyordum. Ne var ki gettonun sokakları, sadece böyle bir gettonun sokakları, duvarlarda sona eriyordu. Sık sık öylesine yürüyüşe çıkardım, aklıma esen yerlere yürürdüm ve beklenmedik bir anda o duvarlardan biri çıkardı karşıma. Yürümeye devam etmeyi istediğimde yolumu kesiyorlardı ve beni engellemelerinin hiçbir mantıklı nedeni yoktu. O zaman, sokağın duvarın diğer yanında kalan bölümü birdenbire sevdiğim ve dünyada ihtiyacım olan tek yer haline geliyordu; tam da o anda bir şeylerin olup bittiği ve benim olanları görmek için her şeyi verebileceğim bir yer. Ama yararı yoktu. Darmadağın bir halde geri dönerdim. Günler böyle geçiyordu, her defasında aynı ümitsizlik duygusuyla bitiyordu.

Gettonun içinde bile bir kafeye ya da restorana gidebilirdiniz. Orada arkadaşlarınızla buluşurdunuz ve hiçbir şey, herhangi bir yerdeki bir restoran veya kafede olacağı gibi hoş bir atmosfer yaratmanızı engelleyemezdi. Fakat arkadaşlarınızdan

Telegram: @cinciva

birinin, böyle keyifli bir sohbete dalan bu küçük arkadaş grubunun, birlikte güzel bir Pazar günü bir yerlere, mesela Otwock'a gitmesinin nasıl da hoş olacağına dair bir lafı ağzından kaçıracağı an mutlaka gelirdi. Mevsim yaz, diyebilirdi; hava güzel, ılık hava sürecek gibi. Ve o anda, canınız istiyorsa, bu kadar basit bir planı gerçekleştirmenizi engelleyecek bir şey olmazdı. Sadece kahve ile keklerin parasını ödeyip sokağa çıkmanız, gülüp eğlenen arkadaşlarınızla istasyona kadar yürümeniz, biletlerinizi alıp banliyö trenine binmeniz yeterliydi. Mükemmel bir hayal kurmak için bütün koşullar mevcuttu, ta ki duvarlarla çevrili sınırlara gelene kadar...

Düşününce, gettoda geçirdiğim yaklaşık iki yıllık süre bana çok daha kısa sürmüş olan bir çocukluk tecrübemi hatırlatıyor. Apandisitim alınacaktı. Sıradan bir ameliyat olması bekleniyordu, endişelenecek bir şey yoktu. Ameliyat bir hafta sonra yapılacaktı; tarih doktorlarla konuşulmuş, bir hastane odası ayırtılmıştı. Bekleme süresini benim için kolaylaştırmayı umarak, annemle babam ameliyata kadarki bir haftayı eğlenceli şeylerle doldurmak için bir sürü zahmete girmişlerdi. Her gün dondurma yemeye, sinemaya veya tiyatroya gidiyorduk, bana birçok oyuncak ve kitap, canımın isteyebileceği her şey alınıyordu. Mutluluğumu tamamlamak için bunlardan başka şeye ihtiyacım yok gibiydi. Yine de bütün hafta boyunca, sinemadayken, tiyatro izlerken ya da dondurma yerken, hatta sirkte büyük bir dikkat gerektiren numaralar yapılırken, ameliyat günü sonunda geldiği zaman neler olacağına dair bilinçsiz, ısrarcı bir korkudan bir an bile kurtulamadığımı bugün hâlâ hatırlıyorum.

Aynı içgüdüsel korku gettodaki insanların iki yıl boyunca peşini bırakmadı. Sonraki günlerle karşılaştırıldığında o iki yıl oldukça sakin sayılırdı, ama hayatımızı bitmek bilmeyen bir kâbusa çevirmişti, bütün varlığımızla her an korkunç bir şeylerin olacağını hissediyorduk, sadece bizi henüz hangi tehlikenin tehdit ettiğinden ve ne taraftan geleceğinden emin değildik.

Telegram: @cinciva

Sabahları kahvaltıdan sonra çoğu zaman hemen dışarı çıkardım. Günlük ritüelimde Mila Caddesi'nden uzun bir yürüyüşle bekçi Jeduha Zyskind'in ailesinin oturduğu karanlık, kasvetli kümese gitmek vardı. Son derece normal bir faaliyet olan evden çıkma eylemi, getto koşullarında, özellikle de sokak avları sırasında, bir törene dönüşmüştü. Önce komşuları ziyaret edip sıkıntılarını, şikâyetlerini dinlemek zorundaydınız, böylece şehirde o gün neler olup bittiğini öğrenebilirdiniz; saldırı olmuş muydu, herhangi bir yerin ablukaya alındığını duymuşlar mıydı, Chlodna Caddesi'nde muhafızlar var mıydı? Bunu yaptıktan sonra binadan çıkabilirdiniz, ama size doğru gelenleri durdurup sorularınızı sokakta da sürdürmeniz, her köşe başında yeniden sormanız gerekirdi. Yakalanmayacağınızı ancak bu tür tedbirler -bir ölçüde de olsa- garanti ederdi.

Getto, büyük getto ve küçük getto olarak ikiye ayrılmıştı. İyice küçültüldükten sonra, Wielka, Sienna, Zelazna ve Chlodna caddelerinden oluşan küçük gettonun büyük gettoyla tek bağlantısı kalmıştı: Zelazna Caddesi'nin köşesinden, Chlodna üzerinden. Büyük getto Varşova'nın bütün kuzeyini kaplıyordu ve orada yoksulluk içinde, kötü koşullarda yaşayan Yahudi kalabalıklarıyla dolu bir sürü dar, ölüm kokan sokaklar ve geçitler vardı. Küçük getto da kalabalıktı, ama akıl almaz derecede değildi. Oda başına üç ya da dört kişi düşüyordu ve sokaklarda dikkat edip becerikli manevralar yaparsanız, diğer yayalara çarpmadan yürüyebiliyordunuz. Fiziksel temasta bulunsanız bile çok tehlikeli değildi, çünkü küçük gettoda yaşayanların çoğu entelektüeller ve zengin orta sınıftan kimselerdi. Onlarda bit olma ihtimali daha düşüktü ve büyük gettoda herkese bulaşan bitleri yok etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Kâbus, Chlodna Caddesi'ni geçince başlıyordu; tabii en başta o noktaya kadar gelebilmek için şansınızın yaver gitmesi ve doğru zamanı kestirebilen sezgilere sahip olmanız gerekmekteydi.

Chlodna Caddesi şehrin 'Ari' bölgesindeydi. Bu nedenle araba, tramvay ve yaya trafiği daha çoktu. Yahudi nüfusun kü-

Telegram: @cinciva

çük gettodan büyük gettoya gidip dönerken Zelazna Caddesi'ni kullanmasına izin vermek, insanlar Chlodna Caddesi'nden geçerken trafiği durdurmak anlamına geliyordu. Bu, Almanların işine gelmiyordu, onun için de Yahudilerin geçişine mümkün olduğunca az izin veriliyordu.

Zelazna Caddesi'nden aşağı doğru yürürseniz, epey uzak bir mesafeden, Chlodna Caddesi'nin köşesinde bir insan kalabalığı görebilirdiniz. Acil işi olanlar tam o noktada ağırlıklarını bir sağ, bir sol ayaklarına verip polislerin trafiği durdurma nezaketi göstermesini sabırsızlıkla beklerlerdi. Yahudilerin geçmesi için Chlodna Caddesi'nin yeterince boşaldığına ve Zelazna Caddesi'nin de yeterince sıkıştığına karar veren polislerdi. O an geldiğinde muhafızlar kenara çekilir ve iki taraftaki sabırsız, tıkış tıkış duran insan kalabalıkları birbirine doğru atılırdı. İnsanlar bir an önce tehlikeli Alman semtinden uzaklaşıp gettolarına dönmek için birbirlerine çarpar, birbirlerini yere düşürür, başkalarını ezerlerdi. Sonra muhafız zinciri yeniden kapanır, bir kez daha bekleyiş başlardı.

Kalabalık arttıkça tedirginlik de artardı, çünkü Alman muhafızlar burada durmaktan sıkılmış olurlar ve ellerinden geldiğince kendilerini eğlendirmeye çalışırlardı. En sevdikleri eğlencelerden biri danstı. Ara sokaklardan müzisyenler toplanırdı (genel durum kötüleştikçe sokak çalgıcılarının sayısı da artmıştı), askerler bekleyen kalabalığın içinden özellikle komik göründüğünü düşündükleri insanları seçer, onlara vals yapmalarını emrederlerdi. Müzisyenler bir binanın duvarının dibine sıralanır, yolun belli kısmı boşaltılır polislerden biri, çok yavaş çalarlarsa vurmak suretiyle müzisyenleri idare eden şef olurdu. Diğerleri, dansların en iyi şekilde yapılmasına nezaret ederlerdi. Kötürüm çiftler, yaşlı insanlar, çok şişmanlar veya çok zayıflar dehşete kapılmış kalabalığın gözleri önünde daireler çizmek zorundaydı. Kısa boylu insanlar ya da çocuklar, aşırı uzun olanlara eş olarak seçilirdi. Almanlar bu 'dans pisti'nin etrafında durur ve gülmekten kırılarak, "Daha

Telegram: @cinciva

hızlı! Devam, daha hızlı! Hadi bakalım, dans edin!" diye bağırırlardı.

Eğer eş seçimi çok başarılı ve komikse, dans daha uzun sürerdi. Cadde geçişe açılır, kapanır, yeniden açılırdı, ama zavallı dansçılar vals çaldığı sürece, nefes nefese, yorgunluktan ağlayarak, devam etmeye çalışarak, boş bir merhamet umuduyla sıçramaya devam etmek zorunda kalırlardı.

Ancak Chlodna Caddesi'nden başıma bir şey gelmeden geçtikten sonra gettoyu bütün çıplaklığıyla, olduğu gibi görebiliyordum. Buradaki insanların sermayesi yoktu, gizledikleri değerli şeyleri yoktu, ekmeklerini ticaret yaparak kazanıyorlardı. Dar geçitlerin labirentlerinde ilerledikçe alım satım işleri daha da hararetleniyor, insanların acelesi artıyordu. Eteklerine dolanan çocuklarıyla kadınlar, gelip geçene yanaşıp bir kartonun üstüne dizilmiş keklerden satmaya çalışıyorlardı. Kekler bu kadınların tüm varlığıydı ve çocuklarının o akşam yiyecek küçük bir dilim kara ekmek bulması bunları satmalarına bağlıydı. Tanınmayacak kadar zayıflamış yaşlı Yahudiler, para kazanmayı umdukları bazı paçavralara dikkatinizi çekmeye uğraşıyorlardı. Genç erkekler ise altın ve banknotlarla alışveriş yapıyorlar ve kırık saatler, zincir uçları, ışığa tutup baktıkları, sonra da sahte olduğunu ve hiçbir işe yaramayacağını söyledikleri, satıcıların ise inatla 'neredeyse yeni gibi' diye ısrar ettiği yıpranmış, kirli dolarlar yüzünden korkunç kavgalara girişiyorlardı.

Atların çektiği tramvaylara *konhellerki* deniyordu ve bunlar kalabalık caddelerde zillerini çalarak ilerliyor, atlar ve dingiller o insan vücutlarından oluşan kalabalığı, bir teknenin suları yardığı gibi yararak geçiyordu. Takma isim, Gestapo'nun hizmetinde çalışan, bu sayede kârlı işler yapan ve tramvayların da sahibi olan iki Yahudi işadamından, Kon ve Heller'den geliyordu. Ücretler oldukça yüksekti, sadece paralı olanlar bu tramvaylara biniyor, sadece iş gereği gettonun merkezine kadar geliyorlardı. Tramvay durağında indikleri zaman randevularının olduğu dükkâna veya büroya bir an evvel girmek için

Telegram: @cinciva

caddeden ellerinden geldiğince hızlı geçmeye çalışıyorlardı ve işleri bitince de bu korkunç yerden hızla uzaklaşmak için başka bir tramvaya biniyorlardı.

Tramvay durağından en yakındaki dükkâna kadar gitmek bile kolay iş değildi. Düzinelerce dilenci, zengin bir vatandaşla karşılaştıkları bu kısacık anı iple çekiyor, giysilerinden çekiştirerek, yolunu kapatarak, yalvararak, ağlayarak, bağırarak, tehdit ederek üzerine hücum ediyorlardı. Fakat herhangi bir insanın acıma duygusuyla dilencilerden birine bir şey vermesi büyük aptallıktı. Çünkü o zaman, bağrışmalar ulumaya dönüşür, bu sinyal dört bir yandan daha da kötü durumdaki dilencilerin buraya akmasına neden olurdu. Yardımda bulunan kişi kendini, üzerine tüberkülozlu tükürükler saçan üstü başı perişan siluetlerle, önüne doğru itilen, yüzü gözü akıntılı yaralarla kaplı çocuklarla, sağa sola sallanan bir sürü kolla, kör edilmiş gözlerle, dişsiz, kokan ağızlarla çevrilmiş bulurdu. Hepsi de o anda, hayatlarının son anında, sanki hemen yardım edilirse beklenen son biraz daha ertelenirmişçesine merhamet dilerdi.

Gettonun merkezine ulaşmak için Karmelicka Caddesi'nden gitmek zorundaydınız. Tek yol buydu. Burada caddede yürürken başka insanlara sürtünmemek mümkün değildi. Yoğun insan kalabalığı yürümüyor, tezgâhların önünde girdaplar, kapıların önünde koylar oluşturarak, iterek ve dürtükleyerek yolunu buluyordu. Havalandırılmayan yatak ve yorganlardan kekremsi bir koku yayılıyor, dökülmüş yağlar, çöpler sokaklarda çürüyordu. En ufak bir tahrikte kalabalık, paniğe kapılıp caddenin bir yanından diğer yanına savrulur, nefes alamaz, birbirinin üstüne abanır, bağırır, küfür ederdi. Karmelicka Caddesi özellikle tehlike bir yerdi; hapishane arabaları günde birkaç kez buradan geçerdi. Gri çelik kapıların ve küçük opak camın ardında görünmeyen mahkûmları Pawiak mahkemesinden alıp Szuch Vadisi'ndeki Gestapo merkezine götürüyorlardı ve dönüş yolculuğunda da sorgulamadan sonra onlardan geriye kalanları getiriyorlardı; tırnakları sökül-

Telegram: @cinciva

müş, kırık kemikleri ve çiğnenmiş böbrekleriyle kanlı insan paçavraları halinde... Bu arabalar zırhlı olmasına rağmen, eskortlar yanlarına kimseyi yaklaştırmıyordu. Karmelicka Caddesi'ne girdiklerinde cadde o kadar kalabalık oluyordu ki, insanlar yolu açmak için ne kadar isteseler de kapı aralıklarına çekilemiyordu. Gestapo da arabadan eğilip, önüne gelen herkese copla vuruyordu. Bunlar sıradan, lastik coplar olsa çok tehlikeli olmazdı ama Gestapo'nun kullandığı copların üstüne çiviler ve jiletler gömülüydü.

Jehuda Zyskind, Karmelicka Caddesi'nden çok uzak olmayan Mila Caddesi'nde oturuyordu. Binanın kapıcısıydı ve gerektiği zaman hamal, şoför, değiş tokuşçu ya da getto duvarından içeri bir şeyler getiren kaçakçı oluyordu. İşlek zekâsı ve heybetli gövdesinin fiziksel gücü sayesinde, ailesini doyurabilmek için elinden gelen her yerden para kazanmaya bakıyordu. O kadar büyük bir ailesi vardı ki, tam olarak kaç kişi olduklarını tahmin bile edemezdim. Bu gibi günlük meşguliyetler bir yana, Zyskind idealist bir sosyalistti. Sosyalist örgütle bağlantı halindeydi, gizli basın raporlarını gettoya kaçak sokar, zor da olsa gettoda hücreler oluşturmaya çalışırdı. Bana karşı davranışlarında ince bir horgörü vardı. Bunun, gizli teşkilatlarda işe yaramayacak kişiler olan sanatçılara karşı takınılacak doğru tavır olduğuna inanırdı. Yine de beni severdi, her sabah kapısını çalıp, radyodan henüz alınmış gizli basın anonslarını okumama izin verirdi. Bugün, Zyskind'in hayatta olduğu ve mesajlarını yaydığı günlerden beni ayıran uzun dehşet yıllarından sonra, onu düşündüğümde güçlü iradesine hayranlık duyuyorum. Jehuda ısrarlı bir iyimserdi. Radyo haberleri ne kadar kötü olursa olsun, onları her zaman iyimser bir biçimde yorumlayabilirdi. Bir defasında son havadisleri okurken elimi ümitsizlikle haberlerin yazılı olduğu kâğıt parçasının üzerine koymuş ve derin bir iç çekip "Artık her şeyin bittiğini sen de kabul edersin," demiştim. Jehuda gülümsemiş, cevap vermişti; "Ah, ama Bay Szpilman, anlamıyorsunuz!" Ve bunun üzerine

Telegram: @cinciva

politik söylevlerinden birine başlamıştı. Söylediklerinin çoğunu pek anlamazdım ama öyle bir konuşma biçimi ve olası dünyalar içindeki en iyisi olan bu dünyada olup biten her şeyin gerçekten daha iyiye gittiğine dair öylesine bulaşıcı bir inancı vardı ki, nasıl ve ne zaman hiç anlamadan, kendimi onun gibi düşünür bulurdum. Yanından ayrılırken daima moralim yükselmiş ve rahatlamış olurdum. Ancak eve gidip yatağıma yattığımda, politika haberlerinin bir kez daha üstünden geçtiğimde tezlerinin saçma olduğu kanısına varırdım. Yine de ertesi sabah onu görmeye giderdim ve beni yanlış düşündüğüme ikna etmeyi başarırdı. Böylece dayanmamı sağlayan, akşama kadar sürecek bir iyimserlikle dolarak oradan ayrılırdım. Jehuda 1942'nin kışına kadar yaşadı. Suçüstü yakalandığında, karısı ve çocuklarıyla masanın üstündeki gizli belgeler yığınını düzenliyorlardı. Hepsini oracıkta vurmuşlar. Üç yaşındaki minik Symche bile.

Zyskind öldürülünce herhangi bir konuda ümitli olmam çok zorlaştı. Olup bitenleri bana doğru düzgün anlatacak kimsem de yoktu! Ancak şimdi anlayabiliyorum ki ben yanlış düşünüyordum, o günlerin haber raporları da yanlıştı. Fakat Zyskind haklıydı. O zamanlar anlaşılamamıştı, ama her şey onun tahmin ettiği şekilde gelişti.

Eve hep aynı yoldan dönerdim: Karmelicka Caddesi, Leszno Caddesi, Zelazna Caddesi. Yolda şöyle bir arkadaşlara uğrar, Zyskind'den aldığım havadisleri aktarırdım. Sonra da Henryk'in kitap sepetini taşımasına yardım etmek için Nowolipki Caddesi'ne inerdim.

Henryk'in hayatı zor bir hayattı. Bunu kendisi seçmişti ve değiştirmeye de hiç niyeti yoktu. Başka türlü yaşamanın alçakça olacağını söylüyordu. Kültürel niteliklerine değer veren arkadaşlar, entelektüel kesimden birçok genç erkeğin yaptığı gibi Yahudi polisine katılmasını tavsiye etmişlerdi. Orada güvende olurdunuz ve eğer becerikliyseniz iyi kazanabilirdiniz. Henryk bu fikre hiç sıcak bakmadı. Çok sinirlendi, bunu bir hakaret

Telegram: @cinciva

olarak gördü. Her zamanki kesin ve net tavrı içinde, haydutlarla iş yapmayacağını söyledi. Arkadaşlarımızın kalbi kırılmıştı, ama Henryk her sabah bir sepet dolusu kitapla Nowolipki Caddesi'ne gitmeye başladı. Yazın terden sırılsıklam olarak, kışın don yüzünden titreyerek orada kitap alıp satmaya başladı. Asla taviz vermezdi, kendi fikirlerine sonuna kadar sadıktı; eğer bir entelektüel olarak kitaplarla ilişki kuramıyorsa, en azından bu türden bir ilişki kurabilirdi ve bundan fazla da alçalmayacaktı.

Henryk'le ben elimizde sepetle eve vardığımızda, diğerleri çoğunlukla gelmiş ve öğle yemeği için bizi bekliyor olurlardı. Annem birlikte yememiz konusunda özellikle ısrarlıydı. Bu, onun egemenlik alanıydı. Kendince, hepimize tutunabileceğimiz bir şeyler vermek istiyordu. Masanın güzelce hazırlanmasına, örtünün ve peçetelerin temiz olmasına dikkat ederdi. Sofraya oturmadan önce hafifçe yüzünü pudralar, saçlarını düzeltir, zarif görünüp görünmediğini anlamak için aynaya bakardı. Tedirgin hareketlerle elbisesini düzeltirdi, ama gözlerinin kenarında, aylar geçtikçe giderek daha da belirginleşen küçük kırışıklıkları ya da saçından fışkıran grilerin beyaza dönmesini engelleyemedi.

Biz masaya oturunca, mutfaktan çorbayı getirirdi. Çorbayı kepçeyle tabaklarımıza koyarken havadan sudan şeyler anlatırdı. Kimsenin nahoş olaylardan söz etmemesini sağlardı, ama içimizden biri yine de böyle bir pot kıracak olursa, sakince araya girerdi.

"Hepsi geçecek, bekleyin, göreceksiniz," derdi konuyu hemen değiştirerek.

Babam üzüntülü, derin düşüncelere dalma yanlısı değildi. Daha çok, bizi iyi haberlere boğmaya çalışırdı. Mesela bir ırkçı saldırı olduysa ve sonradan bir düzine adam rüşvet karşılığı serbest bırakıldıysa, babam bunu büyük bir mutlulukla, kırk yaşın üstünde ya da altında, eğitimli ya da eğitimsiz bütün erkeklerin şu ya da bu nedenle serbest bırakıldığı şeklinde anla-

Telegram: @cinciva

tırdı. Her nasıl olursa olsun, bu gibi şeylerin daima cesaret verici olması gerekirdi. Eğer şehirden gelen haberler inkâr edilemez derecede kötüyse, masaya çökmüş bir halde otururdu, ama çorba moralini kısa sürede yerine getirirdi. Çoğu zaman sebzeden oluşan ikinci tabak sırasında iyice neşelenir, tasasız bir sohbet açardı.

Henryk ile Regina genellikle derin düşüncelere dalmış olurlardı. Regina, öğleden sonraları bir avukatın bürosunda çalışıyordu ve oradaki işleri için kafasında hazırlık yapardı. Az para kazanıyordu ama sanki ona binlerce lira ödeniyormuş gibi dürüstlükle çalışıyordu. Henryk, kasvetli düşüncelerine ancak bana sataşmak için ara verirdi. Bir müddet şaşkınlıkla bana bakar, derken omuzlarını silkip homurdanır, sonunda hislerini ortaya dökerdi; "Baksanıza, ancak doğuştan salak olan biri Wladek'inki gibi bir kravat takar!"

"Salak sensin! Hem de aptalsın!" diye cevap verirdim ve kavga gürültü başlardı. Seyirci önünde piyano çalarken düzgün giyimli olmam gerektiği gerçeğini göz ardı ediyordu. Beni ve benim yaşadıklarımı gerçek manada anlamak istemiyordu. Ölümünün üstünden çok uzun zaman geçtikten sonra artık biliyorum ki, her şeye rağmen, muhtemelen kişiliklerimiz çok benzediği için daima birbirimizin sinirine dokunsak da, ikimiz de birbirimizi kendi tarzımızda seviyorduk.

En az Halina'yı anlardım. Ailenin parçası gibi olmayan tek kişi oydu. Ketumdu, düşüncelerini ve duygularını hiç göstermez, evden çıktığı zaman ne yaptığını anlatmazdı. Eve geldiğinde her zamanki gibi donuk ve ilgisiz olurdu. Günler günleri kovalarken, akşam yemeği sofrasında yakında neler olabileceğine dair en ufak bir ilgi göstermeden otururdu. Onun gerçekte nasıl biri olduğunu söyleyemiyorum, artık bunu öğrenmem mümkün de değil.

Öğle yemeğimiz çok sadeydi. Neredeyse hiçbir zaman et yemezdik. Annem diğer yemekleri de son derece ekonomik bir

Telegram: @cinciva

biçimde yapardı. Yine de, gettodaki çoğu insanın tabaklarında bulduklarına kıyasla, hepsi ziyafet sayılırdı.

Kışın, karın çiğnene çiğnene çamura dönüştüğü, güçlü bir rüzgârın caddeler boyu estiği rutubetli bir Aralık gününde, yaşlı bir "kapkaççıyı" kendi öğle yemeğini yerken görmüştüm. Gettoda, yaşamak için çalmak zorunda kalacak kadar derin bir yoksulluk içinde olanlara "kapkaççı" adını takmıştık. Bu insanlar, yoldan ellerinde paketlerle geçenlere doğru atılıp paketi kaptıktan sonra, içinde işe yarar bir şeyler olmasını umarak gözden kaybolurlardı.

Banka Meydanı'ndan geçiyordum. Birkaç adım önümde fakir bir kadın elinde gazeteye sarılmış bir teneke kutuyla yürüyordu. Onunla benim aramda da üstü başı perişan bir adam kendini sürükleyerek ilerliyordu. Omuzları düşmüştü, deliklerinden morarmış parmaklarının göründüğü ayakkabılarıyla çamurların içinden geçerken soğuktan titriyordu. Yaşlı adam birden ileri doğru uzandı, teneke kutuyu tuttu ve kadının elinden çekmeye çalıştı. Yeterince güçlü olmadığından mı yoksa kadın kutuyu sıkı sıkı tuttuğundan mı bilmiyorum, ama her nasılsa, teneke kutu adamın elinde kalacağına kaldırıma düştü ve dumanı tüten, yoğun çorba sokağa yayıldı.

Üçümüz de olduğumuz yerde kalakaldık. Kadın korkudan konuşamıyordu. Kapkaççı bir teneke kutuya, bir kadına baktı ve ağlar gibi bir haykırış kopardı. Sonra, bir anda kendini boylu boyunca çamurun içine fırlattı. Dehşete düşen kadının kafasına attığı tekmeleri, haykırışlarını ve kendi saçlarını yolmasını önemsemeden, daha fazla akmasın diye elleriyle çorbanın etrafını çevirerek, diliyle kaldırımı yalamaya başladı.

Telegram: @cinciva

7
BN. K'NIN ZARİF DAVRANIŞI

1942 baharının sonlarına doğru, gettoda önceleri sistematik biçimde örgütlenmiş bir takip olan insan avı, birden sona erdi. İki yıl önce olsaydı, insanlar bunu bir sevinç vesilesi olarak görüp rahatlarlar, bunun iyiye gidiş yönünde bir değişiklik olduğu hayaline tutunurlardı. Ama şimdi, Almanlarla iki buçuk yıldır yakın temasta yaşadıktan sonra, kimse kanmıyordu. Avı durdurmuşlarsa, bu ancak bize işkence etmek için başka ve daha iyi bir fikir buldukları içindi. Sorun, bu fikrin ne olduğuydu. İnsanlar en olmadık tahminlerde bulunuyor ve sakinleşmek yerine öncekinin iki katı endişeleniyorlardı.

En azından bu süre zarfında evde rahatça uyuyabildik. Henryk'le benim en ufak tehlike işaretinde bütün geceyi dokto-

Telegram: @cinciva

run ameliyathanesinde geçirmemiz gerekmedi. Orası çok rahatsızdı. Henryk ameliyat masasında, ben de jinekolog koltuğunda uyuyordum ve sabah uyandığımda ilk gördüğüm, kurumaları için tam başımın üstünde asılı duran hasta kalplerin, tüberkülozlu ciğerlerin, taşlarla dolu safra keselerinin, kırık kemiklerin röntgenleri oluyordu. Fakat bu işbirliğinin başı olan doktor arkadaşımız en şiddetli gece baskınlarında bile Gestapo'nun aklına ameliyathaneye girmenin gelmeyeceğini söylemiş ve haklı çıkmıştı. Onun için, güven içinde uyuyabileceğimiz tek yer burasıydı.

Kendini açıkça belli eden bu toptan sükûnet, gettoya beklenmedik bir korku dalgasının yayıldığı Nisan ayının ikinci yarısındaki bir cuma gününe kadar devam etti. Aslında korkmak için bir neden yok gibiydi çünkü insanlara neden bu kadar korktuklarını ve telaşa kapıldıklarını, ne olacağını düşündüklerini sorduğunuzda, kimsenin somut bir yanıtı yoktu. Yine de, öğle saatlerinden sonra bütün dükkânlar kapandı ve herkes evine saklandı.

Ben kafede neler olacağından pek emin değildim. Her zamanki gibi Sztuka'ya gittim, ama orası da kapalıydı. Eve dönerken çok tedirgindim çünkü çoğunlukla doğru bilgilere sahip olan bütün tanıdıklarıma uğramama rağmen neler olup bittiğini öğrenememiştim. Kimse bilmiyordu.

Saat on bire kadar tamamen giyinik vaziyette oturup bekledik ama sonra yatmaya karar verdik çünkü dışarısı gayet sakindi. Paniğin, temeli olmayan dedikodular yüzünden çıktığına neredeyse emin olmuştuk. Ertesi gün ilk dışarı çıkan babam oldu. Birkaç dakika sonra sararmış ve panik içinde geri döndü; Almanlar gece birçok binaya girmiş, yetmiş kadar insanı yaka paça sokağa çıkarmış ve vurmuşlardı. Şu ana kadar da cesetleri kaldıran olmamıştı.

Bu ne demek oluyordu? Bu insanlar Almanlara ne yapmışlardı? Dehşete düşmüş ve öfkelenmiştik.

Telegram: @cinciva

Cevap boş caddelere posterlerin asıldığı akşamüstü saatlerine kadar gelmedi. Alman yetkililer bize, şehrin bizim tarafımızdaki bölümünü "istenmeyen unsurlardan" temizlemek zorunda olduklarını bildiriyorlardı. Ancak bu hareket, sadık nüfusu etkilemeyecekti. Dükkânlarla kafeler bir an evvel açılmalı ve insanlar hiçbir şekilde tehlikede olmayan günlük hayatlarına geri dönmeliydi.

Sonraki ay gerçekten huzur içinde geçti. Aylardan Mayıs'tı ve gettoda bile birkaç küçük bahçeden leylaklar fışkırıyor, akasyalardan sarkan tomurcuk halindeki çiçek demetlerinin rengi günden güne açılıyordu. Çiçekler tam olarak açacakları sırada, Almanlar bizi hatırladı. Ama bu kez bir değişiklik vardı; bizimle kendileri uğraşmak yerine, insan avlama görevini Yahudi polisi ile Yahudi çalışma bürosuna devretmişlerdi.

Henryk polise katılmayı reddetmekte ve onlara haydutlar demekte haklı çıkmıştı. Bunların çoğu toplumun daha varlıklı kesiminden gelen genç erkekler arasından seçilmişti ve içlerinde bazı tanıdıklarımız da vardı. El sıkıştığımız, arkadaşımız olarak gördüğümüz, henüz kısa bir süre öncesine kadar dürüst insanlar olan bu kişilerin şimdi bu denli adileşmesi bizi daha da dehşete sürüklüyordu. Onların, Gestapo ruhunu yakaladıklarını söylemek mümkündü. Üniformalarını giyip, kasketlerini takıp lastik coplarını ellerine aldıkları anda huyları değişmişti. Şimdi tek amaçları Gestapo ile yakın temasta bulunmak, Gestapo subaylarına yararlı olmak, onlarla birlikte caddelerde devriye gezmek, Almanca bilgileriyle hava atmak ve Yahudi nüfusa eziyet etmekte efendileriyle rekabet etmekti. Bütün bunlar, hasbelkader harika müzik yapan bir polis caz topluluğu kurmalarını da engellemedi.

Mayıs ayındaki insan avında, caddeleri ari ırktan SS subayları kadar büyük bir profesyonellikle sardılar. Almanları taklit eden yüksek ve merhametsiz seslerle bağırıp, şık üniformaları içinde asker adımlarıyla yürüyerek lastik coplarıyla insanları dövdüler.

Telegram: @cinciva

Annem av haberleriyle koşa koşa geldiği sırada henüz evdeydim; Henryk'i yakalamışlardı. Onu ne pahasına olursa olsun kurtarmaya karar verdim, oysa tek güvenebileceğim piyanist olarak edindiğim popülariteydi, kendi belgelerim bile düzgün değildi. Çalışma bürosunun binasına ulaşana kadar, bir yakalanıp bir serbest bırakılarak birkaç kordondan geçtim. Binanın önünde, bekçi köpekleri gibi davranan polisin dört bir yandan buraya sürdüğü bir sürü adam vardı. Yakınlardaki sokaklardan yeni gruplar geldikçe, sürü giderek büyüyordu. Çalışma bürosunun müdür yardımcısına zar zor ulaşıp, karanlık çökmeden Henryk'in yeniden evde olacağına dair bir söz almayı başardım.

Gerçekten de geldi fakat, hiç anlayamadığım bir biçimde, bana çok kızmıştı. İnsanlığın polis ve çalışma bürosu personeli kadar düşmüş olan bir türüne ricada bulunarak kendimi küçültmemem gerektiğini düşünüyordu.

"Yani seni götürmelerini tercih ederdin, öyle mi?"

"Bu seni ilgilendirmez!" diye kükredi. "İstedikleri bendim, sen değil. Neden başkalarının işlerine burnunu sokuyorsun?"

Omzumu silktim. Bir deliyle tartışmanın ne anlamı vardı ki?

O akşam, "çalışmaya gönderilenler"in aileleri erkeklere battaniye, bir takım iç çamaşırı ve yolculuk için kumanya getirebilsin diye, sokağa çıkma yasağının gece yarısına kadar uzatıldığı bildirildi. Almanların gösterdiği bu "büyüklük" gerçekten dokunaklıydı, Yahudi polisi bunu büyük ölçüde güvenimizi kazanmak için yapmıştı.

Gettodan toplanan bin kadar erkeğin, Almanlar yeni yaptırdıkları gaz odalarının ve krematoryumlarının iyi çalışıp çalışmadığını test etsinler diye doğruca Treblinka'daki kampa götürüldüğünü çok sonraları öğrendim.

Huzur ve sükûnet dolu bir ay daha geçti. Sonra, bir Haziran akşamı getto kan gölüne döndü. Az sonra neler olacağını tahmin edemeyecek kadar uzaktaydık. Hava sıcaktı, akşam yemeğinden sonra yemek odamızı gölgeleyen perdeleri aralayıp, se-

Telegram: @cinciva

rin akşam havası içeri girsin diye pencereleri ardına kadar açtık. Gestapo aracı karşımızdaki evin önünden o kadar hızlı geçmiş ve uyarı atışları o kadar çabuk yapılmıştı ki, biz masadan fırlayıp pencereye koşana kadar, binanın kapıları çoktan açılmıştı, SS subaylarının içerideki bağırtılarını duyabiliyorduk. O binada da camlar açıktı, karanlık olmasına rağmen pencerelerde bir hareket olduğunu görebiliyorduk. Endişeli yüzler karanlık pencerelerden dışarı uzanıyor, derken hemen geri çekiliyordu. Zincirli botlarıyla Almanlar yukarı çıktıkça, her katta ışıklar yanmaya başladı. Tam karşımızdaki katta, bir işadamının ailesi oturuyordu, onları sima olarak tanıyorduk. Oradaki ışıklar da yanıp kasklı SS subayları, ateşlemeye hazır oldukları makineli tüfekleriyle odaya doluştuğunda, içerideki insanlar, bir an önce aynen bizim yaptığımız gibi, yemek masasının etrafında oturuyorlardı. Korkudan donup kalmışlardı. Müfrezenin başındaki asker bunu kişisel bir hakaret olarak aldı. Öfkeden konuşamayarak, masanın etrafındaki insanları süzmeye başladı. Bir saniye kadar sonra, giderek artan bir hırsla, "Ayağa kalkın!" diye bağırdı.

Ailenin reisi olan sakat bacaklı yaşlı adam dışında hepsi ellerinden geldiğince çabuk ayağa kalktılar. Asker öfkeden deliye dönmüştü. Masaya gitti, ellerini masaya dayayıp kötürüm adama dikkatle baktı ve ikinci kez kükredi; "Ayağa kalk!"

Yaşlı adam koltuğunun kollarından güç alıp kendini kaldırmak için ümitsizce çabaladı ama boşuna. Biz daha ne olup bittiğini anlayamadan Almanlar hasta adamı oturduğu koltukla birlikte kaldırıp balkona getirdiler ve üçüncü kattan aşağı fırlattılar.

Annem bir çığlık atıp gözlerini kapattı. Babam hemen pencereden çekilip odanın bir köşesine büzüldü. Halina onun yanına koştu, Regina anneme sarılıp oldukça yüksek, net ve otoriter bir sesle "Sessiz ol!" dedi.

Henryk'le ben pencereden ayrılamıyorduk bir türlü. Yaşlı adamın havada koltuğuyla birlikte bir iki saniye daha asılı kal-

Telegram: @cinciva

dığını gördük, sonra koltuktan fırladı. Koltuğun tek başına yere çarptığını ve bir bedenin kaldırım taşlarının üstüne düştüğünü duyduk. Orada sessizce duruyorduk, kalakalmıştık, geri çekilemiyor, önümüzdeki sahneden gözlerimizi alamıyorduk.

Bu arada SS'ler birkaç düzine erkeği binadan sokağa çıkarmışlardı. Arabalarının farlarını yaktılar, esirlerini farın ışığında durmaya zorladılar, arabayı çalıştırdılar ve adamları önlerinde, beyaz ışık konisinin içinde koşmaya mecbur ettiler. Binanın camlarından yalvaran sesler duyduk ve o anda arabadan makineli tüfekle yaylım ateş açıldı. Önde koşan adamlar birer birer düştüler; yaşamdan ölüme giden geçit çok zor ve karmaşık bir atlayış gerektiriyormuş gibi, mermiler onları önce havaya fırlattı, sonra daire çizer gibi havada taklalar attılar. Sadece bir tanesi kenara kaçıp ışık huzmesinden çıkmayı başarabildi. Bütün gücüyle koştu, bizimkiyle kesişen caddeye varacak gibiydi. Ama arabanın bu gibi durumlar için kendi etrafında dönen bir tepe ışığı vardı. Işık açıldı, kaçağı aradı, bir yaylım ateşi daha, şimdi havada sıçrama sırası ona gelmişti. Kollarını başının üstüne kaldırdı, geriye doğru büküldü, sırtüstü yere düştü.

SS askerleri hep birlikte arabaya bindiler ve ölü vücutların üstünden geçip gittiler. Üstlerinden geçerken araç biraz sarsıldı, yoldaki küçük bir tümseği geçerken olduğu gibi.

O gece gettoda yaklaşık yüz kişi vuruldu. Ama bu operasyon ilki kadar bile önemsenmedi, ertesi gün dükkânlarla kafeler her zamanki gibi açıktı.

O günlerde insanların ilgilendiği başka bir konu vardı; diğer günlük faaliyetleri arasında, Almanlar bir de film çekmeye merak sarmışlardı. Bunu neden yaptıklarını merak ediyorduk. Bir restorana dalıp, garsona masayı en iyi yiyecek ve içkilerle donatmasını söylüyorlardı. Müşterilere gülmelerini, yemek yiyip içki içmelerini emrediyorlardı ve selüloid üzerinde, insanlar böyle eğlenirken donduruluyordu. Almanlar Leszno Caddesi'ndeki Femina sinemasındaki bir opereti ve aynı yerde hafta-

Telegram: @cinciva

da bir Marian Neuteich tarafından yönetilen senfoni konserlerini de filme aldılar. Yahudi konseyi yönetim kurulu başkanının lüks bir resepsiyon verip gettodaki bütün mühim kişileri davet etmesinde de ısrar ettiler ve bu resepsiyonu da kaydettiler. Son olarak bir gün birkaç kadın ve erkeği halka açık hamamlara götürüp, soyunmalarını ve aynı odada yıkanmalarını söylediler. Bu acayip durumu da detaylarıyla filme aldılar. Çok çok sonra anladım ki, bu filmler anavatanları Almanya'da ve yurt dışında bulunan Alman halkı için yapılmıştı. Almanlar, yaptıkları şeylerle ilgili haberler dış dünyaya ulaşırsa, hoşlarına gitmeyecek söylentileri yalanlamak için gettoyu boşaltmadan önce bu filmleri çekiyorlardı. Varşova Yahudilerinin ne kadar iyi durumda olduğunu göstereceklerdi, Yahudi kadın ve erkeklerin aynı yerde banyo yaptıkları, birbirlerinin önünde utanmadan soyundukları sahneler sayesinde, ne kadar ahlaksız ve adi olduklarını da.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda, gettoda çok kısa aralıklarla giderek daha korkutucu olan dedikodular yayılmaya başladı. Fakat bunlar da her zamanki gibi temelsizdi ve ne bunları yayan kişinin kim olduğunu ne de gerçeklere dayandıklarını biraz olsun doğrulayabilecek birini bulabiliyordunuz. Mesela bir gün, herkes Yahudilerin kendi demir paralarını yürürlüğe sokmaya mecbur edildikleri Lodz gettosundaki berbat koşullardan söz ediyordu. Bu parayla hiçbir şey satın alamıyordunuz ve şimdi oradaki binlerce kişi açlıktan ölüyorlardı. Bazıları bu haberlere çok üzülüyordu, bazılarınınsa bir kulağından girip öbüründen çıkıyordu. Bir süre sonra Lodz'dan söz etmeyi bırakıp, kimse bu hikâyeye gerçekten inanamadığı halde, Yahudilerin gazla zehirlendiğinin söylendiği Lublin ve Tarnow'dan bahsetmeye başlıyorlardı. Daha akla yakın olan bir dedikodu ise, Polonya'daki Yahudi gettolarının sayısının dörde indirileceğiydi; Varşova, Lublin, Cracow ve Radom. Sonra, değişiklik olsun diye, Varşova gettosundaki insanların doğuya gönderileceğine ve her gün altı bin kişilik gruplar halinde yola çıkarıla-

Telegram: @cinciva

caklarına dair bir dedikodu yayılıyordu. Bazılarının fikrine göre, bu iş çok daha önce yapılacaktı ama Yahudi konseyi düzenlediği o gizemli konferansta Gestapo'yu bizi başka yere kaydırmaması konusunda ikna etmişti (şüphesiz rüşvet vererek).

18 Temmuz Cumartesi günü, Goldfeder'le ben Leszno Caddesi'ndeki Cafe Pod Fontanna'da, bir zamanlar Chopin yarışmasını kazanmış olan ünlü piyanist Leon Borunski yararına bir konser veriyorduk. Borunski şimdi tüberküloza yakalanmıştı ve Otwock'daki gettoda yokluk içinde yaşıyordu. Kafenin bahçesi tamamen dolmuştu. Toplumun elit kesiminden ve elit olmak isteyenlerinden aşağı yukarı dört yüz kişi gelmişti. Bu kadar kalabalık olan son sosyal olayın ne olduğunu kimse hatırlayamıyordu bile. Ama dinleyicilerde bir heyecan var idiyse, bu kesinlikle başka bir nedene dayanıyordu; varlıklı sınıfların zarif hanımları da, şık sonradan görmeler de, bugün Bn. L'nin Bn. K ile konuşup konuşmayacağını görmek için sabırsızlanıyorlardı. Bu hanımların her ikisi de hayır işleri yapıyor, daha zengin olan binaların çoğunda fakirlere yardım etmek için kurulan ev komitelerinin faaliyetlerinde aktif rol alıyorlardı. Hayır işleri oldukça eğlenceliydi, çünkü insanların dans ettiği, eğlenip içki içtiği ve hasılatı yardım işlerine bağışlanan çok sayıda balo yapılıyordu.

İki hanım arasındaki tatsızlığın sebebi, birkaç gün önce Sztuka'da meydana gelen bir olaydı. Her ikisi de kendi farklı tarzları içinde çok güzellerdi. Birbirlerini gerçekten sevmiyorlar ve birbirlerinin hayranlarını ayartmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bunların arasındaki en büyük ödül de tren yolu sahibi ve Gestapo ajanı, yüzü bir aktörünkü kadar etkileyici ve çekici olan Maurycy Kohn'du.

O akşam hanımların ikisi de Sztuka'da eğleniyorlardı. Her ikisi de kendi küçük hayran kitlesiyle çevrili olarak barda oturuyor, en havalı içkileri sipariş ederek ve caz grubunun akordeoncusuna sevilen şarkıların en güzellerini kendi masalarında çaldırarak birbirlerini alt etmeye çalışıyorlardı. Önce Bn. L

Telegram: @cinciva

kalktı. Kendisinin içeride olduğu sırada açlıktan ölmek üzere olan bir kadının caddeye kadar süründüğünden, sonra da barın kapısının önünde düşüp öldüğünden haberi yoktu. Kafenin ışığıyla gözü kamaşmış olan Bn. L, kapıdan çıkarken ölü kadının vücuduna takıldı. Cesedi görünce şoka girdi ve bir türlü teskin edilemedi. Olanları duyan Bn. K ise öyle davranmadı. Kapıdan çıktığında önce o da bir panik çığlığı kopardı ama sonra birden derin üzüntüsü ağır basmış gibi, ölü kadının üstüne eğildi, kendi el çantasından beş yüz ziloti çıkarıp parayı hemen arkasında olan Kohn'a verdi. Ona, "Benim için bununla ilgilen lütfen," dedi. "Gerekli şekilde gömülmesini sağla."

Bu sırada kendi ekibindeki hanımlardan biri, herkesin duyabileceği kadar yüksek sesle şöyle fısıldadı: "Bir melek, her zamanki gibi!"

Bn. L bunu yaptığı için Bn. K'yı affedemiyordu. Ertesi gün onun için, "aşağı sınıf sürtüğü" ifadesini kullanmış ve onunla bir daha asla konuşmayacağını söylemişti. Bugün bayanların ikisi de Pod Fontanna'da olacaklardı ve gettonun süslü genç kızları, karşılaştıklarında neler olacağını görmek için merakla bekliyordu.

Konserin ilk yarısı bittiğinde, Goldfeder'le birer sigara içmek için caddeye çıktık. Onunla arkadaş olmuştuk ve bir yıldır ikili olarak çalışıyorduk. O günlerde hayatta kalma ihtimali benden daha fazla görünmesine rağmen öldü. Harika bir piyanistti ve aynı zamanda avukattı. Konservatuardan ve hukuk fakültesinden aynı zamanda mezun olmuştu, ama kendini acımasızca eleştiren biri olduğu için, hiçbir zaman gerçek anlamda üst düzey bir piyanist olamayacağına karar vermiş, böylelikle hukuka kaymıştı. Sadece savaş sırasında yeniden piyanistlik yapmaya başlamıştı.

Zekâsı, kişisel cazibesi ve zarafetiyle, savaş öncesi Varşova'sında son derece popülerdi. Sonra gettodan kaçıp, yazar Gabriel Karski'nin evinde iki yıl saklanarak hayatta kalmayı başardı. Sovyet ordusunun işgalinden bir hafta önce, Varşo-

Telegram: @cinciva

va'nın kalıntılarından pek uzak olmayan bir kasabada Almanlar tarafından vuruldu.

Sigara içip konuştuk, aldığımız her nefesle yorgunluğumuz azalıyordu. Güzel bir gün olmuştu. Güneş binaların ardında gözden kaybolmuştu bile, sadece çatılarla üst katlar hâlâ kıpkızıl parlıyordu. Kırlangıçların pike yaptığı gökyüzünün derin mavisi, yavaş yavaş daha soluk bir renge bürünüyordu. Caddelerdeki kalabalıklar azalıyor, onlar bile mavi, kızıl ve altın rengi akşam ışıklarıyla yıkanmış halde yürürken, her zamankinden daha az kirli, daha az mutsuz görünüyorlardı.

O sırada bize doğru yürüyen Kramsztyk'i gördük. İkimiz de sevindik; onu konserin ikici yarısında içeri sokmalıydık. Portremi yapacağına söz vermişti ve detayları konuşmak istiyordum.

Ne var ki, içeri gelmeyi kabul etmedi. Süngüsü düşmüş gibiydi, kendi kötümser düşüncelerine gömülmüştü. Kısa bir süre önce güvenilir bir kaynaktan, gettodakilerin yer değiştirmesinin bu defa kaçınılmaz olduğunu duymuştu. Alman yok edici komandoları duvarın öbür tarafında harekete geçmek için pozisyon almışlardı bile, operasyona başlamaya hazırlardı.

Telegram: @cinciva

8
TEHDİT ALTINDA BİR KARINCA YUVASI

Aşağı yukarı bu dönemlerde, Goldfeder'le ben de, ikili çalmaya başlayışımızın yıldönümü için bir öğle konseri organize etmeye çalışıyorduk. 25 Temmuz 1942 Cumartesi günü, Sztuka'nın bahçesinde olacaktı. İyimserdik. Bu konsere çok bel bağlamıştık ve hazırlıkları yaparken de bir sürü zahmete girmiştik. Şimdi konserden bir gün önce, gerçekleşmeyeceğine inanamıyor, yer değiştirme söylentilerinin bir kez daha asılsız çıkacağını umuyorduk. Yine 19 Temmuz Pazar günü, bunun gettodaki son konserim olduğunun hiç farkına varmadan, Nowolipki Caddesi'ndeki bir kafenin bahçesinde çaldım. Kafenin bahçesi doluydu, ama kimsenin keyfi yoktu.

Konserden sonra Sztuka'ya uğradım. Geç olmuştu, kafede günün son işlerini toparlayan personelden başka kimse kalma-

Telegram: @cinciva

mıştı. Bir dakikalığına müdürün yanına oturdum. Canı çok sıkkındı, personele içinden gelmeden, sanki âdet yerini bulsun diye bazı talimatlar veriyordu.

"Cumartesi günkü konserimiz için burayı hazırlamaya başladın mı?" diye sordum.

Bana neden söz ettiğimi anlamamış gibi baktı. Sonra yüzünde, gettonun kaderine tamamen bambaşka bir yön veren olaylarla ilgili cehaletimi hoş gören, ironik bir ifade oluştu.

"Gerçekten Cumartesi günü hayatta olacağımıza inanıyor musun sen?" diye sordu masanın üstünden bana doğru eğilip.

"Öyle olacağına eminim!" diye cevap verdim.

Bunun üzerine, cevabım yeni bir emniyet ihtimali yaratmış ve güvende olmamız bana bağlıymışçasına, elimi yakaladı ve heyecanla, "Bak, eğer hakikaten hayatta olursak, Cumartesi gecesi burada akşam yemeğinde ne istersen ısmarlayabilirsin, hepsi benden olacak ve..." burada bir an durakladı, sonra da yaptığı şeyi tam yapmak isteyerek ekledi: "Ve Sztuka mahzenindeki en iyi içkileri ısmarlayabilirsin. Onlar da benden, hem de ne kadar istersen!"

Söylentilere göre yer değiştirme "operasyonu" Pazar gecesi başlayacaktı. Ama o gece sakin geçti, Pazartesi günü insanlar cesaretlerini yeniden kazanmıştı. Belki de, bir kez daha söylentiler boş çıkacaktı.

Ne var ki, akşama doğru bir kez daha panik çıktı. Son gelen bilgilere göre, operasyon bu gece küçük gettoda oturanların yerlerinin değiştirilmesiyle başlayacaktı ve bu kez kesindi. Paniğe kapılmış insan kalabalıkları, yanlarında çocuklar, ellerinde bohçalar ve büyük valizlerle, Almanların Aryen bölgesiyle son temas şansımızı da yok etmek için Chlodna Caddesi'nin üzerine inşa ettiği köprüden geçerek küçük gettodan büyük gettoya akmaya başladı. Sokağa çıkma yasağından önce tehlikeli bölgeden çıkmayı umuyorlardı. Biz ailece, "her şey olacağına varır" tavrımızı koruyup evde kaldık. Akşam geç saatlerde, komşular Polonya polis merkezinden bir teyakkuz uyarısı

Telegram: @cinciva

yapıldığı haberini duymuşlar. Demek ki gerçekten kötü şeyler olmak üzereydi. Sabah dörde kadar uyuyamadım, açık pencerenin önünde oturdum. Ama o gece sakin geçti.

Salı sabahı Goldfeder'le Yahudi Konseyi'nin idari bölümüne gittik. İşlerin bir şekilde yolunda gideceğine dair ümitlerimizi henüz kaybetmemiştik ve Almanların önümüzdeki birkaç günde gettoda ile ilgili ne gibi planları olduğu konusunda konseyin resmi bilgisini almak istiyorduk. Yanımızdan üstü açık bir araba geçtiğinde binaya ulaşmak üzereydik. Aracın içinde, polislerin arasında başı açık, solgun bir halde topluluğun sağlık bölümünün sorumlusu Çavuş Kon oturuyordu. Aynı anda pek çok Yahudi görevli daha tutuklanmış ve caddelerde av başlamıştı.

Aynı gün öğleden sonra, duvarın her iki tarafında da Varşova'yı sarsan bir şey oldu: Poznan Üniversitesi profesörlerinden, alanında önde gelen bir uzman olan Doktor Raszeja adındaki ünlü bir Polonyalı cerrah, zor bir ameliyata girmek üzere gettoya çağrılmıştı. Varşova'daki Alman polis merkezi gettoya girebilmesi için ona bir izin belgesi vermiş, fakat doktor gettoya girip ameliyata başlar başlamaz SS askerleri olayın gerçekleştiği daireye gidip ameliyat masasında yatan anestezi altındaki hastayı vurmuş, sonra da cerrahı ve orada bulunan herkesi öldürmüşlerdi.

22 Temmuz Çarşamba günü saat sabah on sularında şehre indim. Caddelerdeki hava, geçen akşamki kadar gergin değildi. Önceki gün tutuklanan konsey görevlilerinin yeniden serbest bırakıldığına dair iç rahatlatıcı bir söylenti dolaşıyordu. Demek ki Almanlar henüz yerimizi değiştirmek niyetinde değillerdi, çünkü bu gibi durumlarda, (çok daha küçük olan Yahudi topluluklarının uzun süre önce yer değiştirdiği Varşova'nın dışından gelen bilgilerden öğrendiğimize göre) ilk önce yetkilileri tasfiye etmeye başlıyorlardı.

Chlodna Caddesi'ndeki köprüye geldiğimde saat on bir olmuştu. Tek başıma, derin düşüncelere dalmış yürüyordum. İnsanların köprünün üstünde durduklarını, ilerdeki bir şeye işa-

Telegram: @cinciva

ret ettiklerini önce fark etmedim. Sonra panik halinde, hızla dağıldılar.

Tahta köprüye çıkan merdivenleri çıkmaya başlamak üzereydim ki uzun süredir görmediğim bir arkadaşım kolumu yakaladı.

"Burada ne işi var?" Çok telaşlıydı, konuşurken alt dudağı tavşanlarınki gibi komik bir biçimde titriyordu. "Hemen eve git!"

"Ne oldu?"

"Operasyon bir saat içinde başlayacak."

"Ama bu imkânsız!"

"İmkânsız mı?" Sinirli, acı bir kahkaha attı, beni tutup döndürdü ve Chlodna Caddesi'nin aşağısını işaret etti. "Şuraya baksana!"

Tanımadığımız sarı üniformalar içindeki bir müfreze asker, rütbesiz bir askerin komutasında Chlodna Caddesi'nden aşağı yürüyorlardı. Birkaç adımda bir birlik duruyor, içlerinden bir asker ayrılıp, gettoyu çevreleyen duvarın yanında pozisyon alıyordu.

"Ukraynalılar! Etrafımızı sardılar!" Bu sözleri söylerken konuşmuyor, adeta hıçkırıyordu. Sonra, veda etmeden aceleyle merdivenlerden aşağı indi.

Gerçekten de birlikler öğle saatlerinde yaşlı insanların evlerini, eski askerlerin evlerini ve bir gecelik sığınakları boşaltmaya başladılar. Bu sığınaklar Almanya, Çekoslovakya, Romanya ve Macaristan'dan sürülen Yahudilerle, Varşova'yı çevreleyen bölgeden gettoya yollananları barındırıyordu. Öğleden sonra, tüm şehre yer değiştirme çalışmalarının başladığını belirten posterler asıldı. Çalışabilecek durumda olan bütün Yahudiler doğuya gidiyordu. Herkes yanına yirmi kiloluk bagaj, iki günlük ihtiyaçlarını ve mücevherlerini alabilirdi. Gidilecek yere vardıkları zaman, çalışabilecek olanlar barakalara yerleştirilecekti ve oralardaki Alman fabrikalarında çalışmaya başlayacaklardı. Sadece Yahudi sosyal kuruluşları ve Yahudi Konseyi yetkilileri bu

Telegram: @cinciva

uygulamadan muaftı. İlk defa bir duyuru Yahudi Konseyi başkanının imzasını taşımıyordu; Czerniakow siyanür alarak intihar etmişti.

İşte sonunda en kötüsü olmuştu: Koca bir bölgenin halkı, yarım milyon nüfuslu bir bölge yer değiştirecekti. Bu çok saçmaydı, olanlara kimse inanamıyordu.

İlk birkaç gün, çalışmalar piyango sistemiyle ilerledi. Gettonun bir orasında, bir burasında, binalar rasgele sarılıyordu. Bir düdük sesi, binada oturanların hepsini bahçede topluyor, cinsiyetine, yaşına bakmadan, bebeklerden yaşlılara kadar istisnasız herkes at arabalarına dolduruluyor, toplanma ve transit merkezi olan *Umschlagplatz*'a götürüyordu. Sonra kurbanlar kamyonetlere tıkılıyor ve bilinmeze gönderiliyordu.

Önceleri bütün operasyonu Alman cellatların yardımcılarının üçünün; Yüzbaşı Szerynski, Çavuş Lejkin ve Çavuş Ehrlich'in başını çektiği Yahudi polisi yürütüyordu. Bunlar Almanlardan daha az tehlikeli, daha merhamet değillerdi. Hatta belki de onlardan daha kötüydüler, çünkü bahçeye inmek yerine bir yerlere saklanan insanları buldukları zaman, görmezden gelmeye kolaylıkla ikna edilebilirlerdi, ama sadece para için. Gözyaşları, yalvarışlar, hatta çocukların ümitsiz çığlıkları bile onları etkilemiyordu.

Dükkânlar kapandığı ve gettonun tüm yiyecek kaynakları kesildiği için birkaç gün sonra açlık iyice yaygınlaştı ve bu defa herkesi etkiledi. Fakat insanlar bunun canlarını sıkmasına izin verecek halde değillerdi, zira yiyecekten çok daha önemli bir şeyin peşindeydiler; çalışma vesikası istiyorlardı.

O korkunç günlerde ve saatlerdeki hayatımız hakkında fikir verebilecek tek bir benzetme geliyor aklıma: Tehdit altındaki bir karınca yuvası gibiydi her şey. Düşüncesiz bir salağın cani ayağı iri çivili topuğuyla böceklerin evini yok ezmeye başladığında, karıncalar oraya buraya koşuşur, giderek daha telaşla bir çıkış yolu ararlar; kendilerini kurtaracak bir yol. Fakat saldırının aniliğinden dolayı şoka uğradıklarından mı yoksa yav-

Telegram: @cinciva

rularının başına geleceklerden korktuklarından ve alabilecekleri kadar çok şey almak için mi bilinmez, dümdüz yürüyüp tehlikeden uzaklaşacaklarına, uğursuz bir dengenin etkisi altındaymış gibi geri gelirler, o ölümcül fasit daireyi kıramayarak hep aynı yola, aynı yerlere dönerler ve sonunda yok olup giderler. Aynı bize olduğu gibi.

Bizim için korkunç bir dönemdi, ama Almanlar bu zaman zarfında çok iyi iş yaptılar. Alman firmaları, yağmurdan sonra ortaya çıkan mantarlar gibi gettoda bittiler, hepsi de çalışma vesikası vermeye hazırdı. Elbette birkaç binlik karşılığında. Fakat bu miktarların yüksekliği insanları yıldırmıyordu. Bu tip firmaların kapılarında kuyruklar oluşuyordu, Toebbens ile Schultz gibi gerçekten büyük ve önemli fabrikaların bürolarının dışında büyük kalabalıklar vardı. Çalışma vesikası almayı başaracak kadar şanslı olanlar, giysilerine çalışmaları gereken yerin adını gösteren küçük kartlar iğneliyorlardı. Bunun kendilerini başka yere kaydırılmaktan koruyacağını sandılar.

Ben bu vesikalardan kolaylıkla bulabilirdim, ama yine tifo aşısında olduğu gibi, sadece kendim için. Tanıdıklarımdan hiçbiri, en iyi bağlantıları olanlar bile, bütün aileme vesika bulma fikrine sıcak bakmazdı. Altı ücretsiz vesika... Bu kadarını beklemek elbette çok fazlaydı, ama ben hepimiz için verilmesi gereken en düşük miktarı bile ödeyebilecek durumda değildim. Günlük para kazanıyordum ve tüm kazandığımı yiyorduk. Gettodaki operasyonun başlangıcı, beni cebimde sadece birkaç yüz lirayla yakalamıştı. Çaresizliğimden, ailelerinin güvenliğini kolaylıkla sağlayan zengin arkadaşlarımı bir kenarda seyretmek zorunda kalışımdan ötürü perişan haldeydim. Darmadağın, tıraşsız, kursağımda bir lokma yiyecek olmadan, sabahtan gece yarısına kadar oradan oraya, bir firmadan diğerine dolaşıyor, insanlara bize acımaları için yalvarıyordum. Bu şekilde geçen altı günün ve çekebildiğim bütün iplere asılmamın sonunda, yine de vesikaları bir araya toplayabildim.

Telegram: @cinciva

Roman Kramsztyk'i son kez, operasyonun başlamasından bir hafta kadar önce görmüş olmalıyım. Saklamaya çalışmasına rağmen çok zayıflamış ve asabileşmişti. Beni gördüğüne sevindi, espri yapmaya çalışarak, "Hâlâ turneye çıkmadın demek?" dedi.

"Hayır," dedim kısaca, espri yapacak halde değildim. Sonra ona, o zamanlar birbirimize sürekli sorduğumuz soruyu sordum. "Ne düşünüyorsun? Hepimizi başka yerlere kaydıracaklar mı?"

Sorumu cevaplamadı, "Çok kötü görünüyorsun!" diyerek geçiştirdi. Bana dost gözlerle bakıyordu. "Olanları fazla ciddiye alıyorsun."

"Nasıl almam?" dedim omuzlarımı silkerek.

Gülümsedi, bir sigara yaktı, bir süre hiçbir şey söylemedi, sonra lafına devam etti: "Bekle bak, bir gün hepsi bitecek, çünkü..." elini gelişigüzel salladı, "çünkü bu olanların aslında hiçbir mantığı yok, öyle değil mi?"

Bunları komik, hatta çaresiz bir inançla söyledi. Sanki olup bitenlerin mutlak anlamsızlığı, her şeyin sona ereceğini gösteren açık kanıtın ta kendisiydi.

Ne yazık ki öyle olmadı. Dahası, birkaç gün içinde Litvanyalılarla Ukraynalılar getirilince, her şey daha da kötüye gitti. Onlar da en az Yahudi polisi kadar satın alınabilirdi, ama farklı bir tarzları vardı; rüşvet alıyor, alır almaz da parasını aldıkları insanları öldürüyorlardı. Nasıl olursa olsun, öldürmeyi seviyorlardı; spor olsun diye ya da işlerini kolaylaştırmak için, atış pratiği yapmak veya sırf eğlenmek için öldürüyorlardı. Annelerinin gözleri önünde çocukları öldürüyorlar ve kadınların üzüntüsünü eğlenceli buluyorlardı. Çektikleri acıyı seyretmek için insanları midelerinden vuruyorlardı. Bazen birkaçı kurbanlarını sıraya dizer, kimin hedefi daha iyi tutturduğunu görmek için uzak bir mesafeden üzerlerine el bombası atarlardı. Her savaş, etnik nüfuslar arasından bazı küçük grupları öne çıkarırır. Açıkça savaşmaya korkan, bağımsız bir politik rol oy-

Telegram: @cinciva

namak için fazlasıyla önemsiz olan, ama savaşan taraflardan biri için paralı cellat vazifesi yapacak kadar iğrenç olabilen azınlıklar. Bu savaşta, o insanlar Ukraynalı ve Litvanyalı faşistler olmuştu.

Yer değiştirme operasyonuna el atmalarının ardından ilk ölenlerden biri Roman Kramsztyk oldu. Oturduğu bina çevrilmişti ama düdük sesini duyduğunda bahçeye inmedi. Evinde, resimlerinin arasında öldürülmeyi tercih etti.

Aşağı yukarı bu sıralarda, Gestapo ajanları Kon ve Heller öldü. Yerlerini yeterince sağlamlaştıramamışlar ya da fazla tutumlu davranmışlardı. Varşova'daki iki SS merkezinden sadece birine ödeme yapıyorlardı. Talihsizlikleri, diğer tarafın adamlarının eline düşmeleri olmuştu. Gösterdikleri izin belgeleri rakip SS birliği tarafından verilmişti. Bu durum onları yakalayan SS'leri daha da öfkelendirdi; Kon'la Heller'i vurmakla yetinmediler, çöp arabalarını getirttiler. İki büyük adam, gettodan çöp arabalarının üstünde, süprüntülerin ve pisliğin içinde geçip, bir toplu mezara doğru son yolculuklarına çıktılar.

Ukraynalılarla Litvanyalılar hiçbir çalışma vesikasına kulak asmıyordu. Bizimkileri alabilmek için altı gün uğraşmam boşa gitmişti. Birinin gerçekten bir şeyler yapması gerektiğini biliyordum; sorun, nasıl yapılabileceğiydi. Bütün ümidimi kaybetmiştim. Şimdi bütün gün, caddeden gelen sesleri dinleyerek yatağımda yatıyordum. Her tekerlek sesi duyuşumda, yeniden paniğe kapılıyordum. Bu araçlar insanları *Umschlagplatz*'a götürüyordu. Ama hepsi gettonun içinden geçip gitmiyordu, herhangi biri bizim binanın önünde de durabilirdi. Her an bahçeden gelen düdük sesini duyabilirdik. Yataktan sıçrayıp, pencereye gidip, yeniden yatıp, yeniden kalkıp duruyordum.

Ailede böylesine utanç verici bir zayıflığa kapılan bir tek bendim. Belki de; piyanist olarak edindiğim popülarite sayesinde, sadece ben bir şekilde hepimizi kurtarmayı başarabilirdim, onun için kendimi sorumlu hissediyordum.

Telegram: @cinciva

Annemle babam, kız kardeşlerim ve erkek kardeşim yapabilecekleri hiçbir şey olmadığını biliyorlardı. Tamamen kontrollerini kaybetmemeye ve rutin gündelik yaşamın gereklerini yerin getirmeye konsantre olmuşlardı. Babam bütün gün kemanını çalıyor, Henryk çalışıyor, Regina ile Halina okuyor, annem kıyafetlerimizi onarıyordu.

Bu arada Almanlar işlerini kolaylaştıracak bir başka parlak fikir bulmuşlardı. Duvarlarda, "göç etmek" için gönüllü olarak *Umschlagplatz*'a gelecek ailelere kişi başına bir somun ekmek ve bir kilo reçel verileceğine ve bu gönüllü ailelerin ayrılmayacağına dair duyurular belirdi. Bu teklife büyük bir talep oldu. İnsanlar hem aç olduklarından hem de kaderlerine giden bilinmeyen, zorlu yolda bir arada kalma umuyla bu teklifi alelacele kabul ettiler.

Beklenmedik bir anda, Goldfeder imdadımıza yetişti. *Umschlagplatz*'ın yanındaki, şehirden gönderilmiş olan Yahudilerin evlerinden gelen eşyaların ve mobilyaların tasnif edildiği toplama merkezinde belli sayıda insan çalıştırma şansı vardı. Bana, babama ve Henryk'e orada barınma olanağı sağladı. Sonra kız kardeşlerimle annemi de yanımıza almayı başardık, ama onlar toplama merkezinde çalışmıyor, binanın içindeki barakalardaki yeni "evimize" bakıyorlardı. Aldığımız pek bir şey değildi; her birimiz günde yarım somun ekmek, çeyrek litre çorba alıyorduk. Açlığımızı elimizden geldiğince bastırabilmek için bunları öğünlere akıllıca bölmemiz gerekiyordu.

İlk defa Almanlar için çalışıyordum. Sabahtan akşama kadar mobilyalar, aynalar, halılar, iç çamaşırları, yatak örtüleri, giysiler taşıyıp duruyordum; daha birkaç gün öncesine kadar birine ait olan, bir iç mekânın zevkli ya da zevksiz, zengin ya da fakir, merhametli ya da acımasız birilerinin evi olduğunu gösteren eşyalar. Artık kimseye ait değillerdi; istiflenmiş eşya yığınlarına indirgenmişlerdi, dikkatsizce oradan oraya atılıyorlardı. Sadece arada sırada, bir kucak dolusu iç çamaşırını taşırken birinin en sevdiği parfümün uçmuş kokusu, bir anı gibi, ha-

Telegram: @cinciva

fifçe burnuma gelirdi veya bir an beyaz bir fona işlenmiş renkli harfler gözüme çarpardı. Ama bu tür şeyleri düşünmeye vaktim yoktu. Her düşünceye dalma, hatta dikkatsizlik anı, polisin demir burunlu botundan ya da lastik copundan acı veren bir tekmeye veya darbeye neden oluyordu. Bir salon aynasını düşürüp kırdıkları için oracıkta vurulan genç adamlara olduğu gibi, böyle bir dikkatsizlik hayatınıza da mal olabilirdi.

2 Ağustos sabahının erken saatlerinde, bütün Yahudilerin o gün akşam altıya kadar küçük gettodan çıkması emri geldi. Sliska Caddesi'nden bestelerimi, konserlerimle, bir kompozitör olarak yaratıcı çalışmalarımla ilgili yorumlardan oluşan yazıları ve babamın kemanıyla birkaç parça giysi ve yatak takımı almak için işten izin alabildim. Bir el arabasıyla, zor da olsa hepsini barakamıza götürdüm. Tüm sahip olduklarımız bunlardı.

5 Ağustos sıralarında bir gün, işe kısa bir dinlenme arası vermiş, Gesia Caddesi'nde yürürken, Janus Korczak ile yetimlerinin gettodan ayrıldığını gördüm.

Janus Korczak'ın yürüttüğü Yahudi yetimhanesinin boşaltılması işi, o sabah yapılacaktı. Sadece çocuklar götürülecekti. Korczak'ın kendini kurtarma şansı vardı, ama binbir güçlükle, Almanları kendisini de götürmeleri için ikna etmişti. Hayatının uzun yıllarını çocuklarla geçirmişti ve şimdi, bu son yolculukta, onları yalnız bırakmayacaktı. İşleri çocuklar için kolaylaştırmak istiyordu. Yetimlere kırlara gittiklerini, onun için neşeli olmaları gerektiğini söyledi. En sonunda o korkunç, boğucu şehir duvarları yerine çiçekli otlakları, içinde yıkanabilecekleri dereleri, böğürtlen ve mantarlarla dolu koruları görebileceklerdi. Hepsine en güzel kıyafetlerini giymelerini söyledi, böylece çocuklar ikişer ikişer, gayet mutlu ve çok güzel giyinmiş olarak bahçeye indiler.

Küçük grubun başında, onları öteki dünyaya gönderse bile, tüm Almanlar gibi çocukları seven bir SS vardı. Koltuğunun altına enstrümanını sıkıştırmış bir kemancı olan on iki yaşındaki

Telegram: @cinciva

erkek çocuğunu özellikle pek sevdi. Çocukların en önüne geçmesini ve çalmasını söyledi. Böylece yola koyuldular.

Gesia Caddesi'nde onlarla karşılaştığımda gülümseyen çocuklar koro halinde şarkı söylüyorlardı, küçük kemancı onlar için çalıyordu ve Korczak yüzleri keyifle parlayan en küçük iki çocuğu kucağına almış, onlara komik şeyler anlatarak yürüyordu.

Eminim ki gaz odasında, Siklon B gazı çocukların boğazlarını tırmalar ve yetimlerin yüreklerine umut yerine korku salarken, Yaşlı Doktor küçük emanetlerini yaşamdan ölüme geçişin dehşetinden korumak için son bir çabayla "Her şey yolunda çocuklar, her şey yoluna girecek," diye fısıldamıştır.

Sonunda 16 Ağustos 1942'de sıra bize geldi. Toplama merkezinde bir seçme yapılmıştı ve sadece Henryk ile Halina hâlâ çalışabilir durumda bulundu. Babam, Regina ve bana barakalarımıza dönmemiz söylendi. Döner dönmez de bina sarıldı, bahçedeki düdük sesini duyduk.

Artık mücadele etmenin yararı yoktu. Sevdiklerimi ve kendimi kurtarabilmek için elimden geleni yapmıştım. İmkânsız olduğu başından beri belliydi. En azından, belki Halina ve Henryk bizden daha iyi olurlardı.

Bahçeden acele etmemiz için bağırışlar ve silah sesleri gelirken çabucak giyindik. Annem işe yarayabilecek ne varsa toparlayıp küçük paket yaptı ve merdivenlerden aşağı indik.

Telegram: @cinciva

9
UMSCHLAGPLATZ

Umschlagplatz gettonun sınırındaydı. Tren yolunun kenarındaki bu binalar grubu, kirli caddeler, geçitler ve patikalarla çevrilmişti. Bir viraneye benzemesine rağmen, savaştan önce içinde çok para dönerdi. Bir yanı, tüm dünyadan gelen yüklü miktardaki malların varış yeriydi. Yahudi iş adamları bunlar üzerine pazarlık yapar, sonra Nalewki Caddesi ile Simon Pasajı'ndaki depolardan Varşova dükkanlarına dağıtırlardı.

Burası, bir kısmı binalarla çevrilmiş, bir kısmı parmaklıklarla kapatılmış, şehre giden birçok bağlantı yolunun göle akan dereler gibi birbirleriyle buluştuğu büyük bir ovaldi. Caddelerin bağlantı yerleri barikatlarla kapatılmıştı ve şimdi bu alan, yaklaşık sekiz bin kişi alabiliyordu.

Telegram: @cinciva

Biz geldiğimizde henüz oldukça boştu. İnsanlar bir aşağı bir yukarı yürüyor, boş yere su arıyorlardı. Yaz sonlarına doğru, güzel, sıcak bir gündü. Gökyüzü, çiğnenmiş zeminden ve binaların göz kamaştıran duvarlarından yükselen sıcak havada kül olacakmışcasına mavi-gri tonlardaydı ve ateş topu haline gelmiş olan güneş, yorgun düşmüş bedenlerde kalan son ter damlalarını da çekip alıyordu.

Caddelerden birinin alana açıldığı bir kenarda, boş duran bir yer vardı. Herkes bu noktadan uzak duruyor, orada oyalanmıyor, ama dehşet dolu gözlerle bakıyordu. Orada cesetler yatıyordu: Dün şu ya da bu suçtan, hatta belki de kaçmaya yeltendikleri için öldürülenlerin vücutları. Erkek vücutları arasında genç bir kadınla iki kızın kafatasları parçalanmış cesetleri vardı. Cesetlerin arkasındaki duvarda, kan izleri ve beyin parçaları açıkça görülüyordu. Çocuklar Almanların çok sevdiği bir yöntemle öldürülmüşlerdi; bacaklarından tutulup, başları şiddetle duvara çarpılarak. Büyük kara sinekler ölülerin ve yerdeki kan havuzunun üstünde dolaşıyordu. Vücutlar sıcağın altında neredeyse gözle görünür şekilde şişiyor, çürüyordu.

Rahat sayılabilecek şekilde bir kenara yerleşmiş, trenin gelmesini bekliyorduk. Annem eşya bohçamızın üstünde oturuyordu, Regina onun yanında yerdeydi, ben ayakta duruyordum ve babam da tedirgin, ellerini arkasında kavuşturmuş volta atıyordu; dört adım ileri, dört adım geri. Ancak şimdi, parlayan güneşin altında, artık bizi kurtaracak faydasız planlar için kafamı yormanın hiçbir anlamı kalmadığı o anda annemi yakından inceleme fırsatı bulmuştum. Kontrolünü kaybetmediği açıkça belli olmasına rağmen korkunç görünüyordu. Bir zamanlar güzel ve her zaman dikkatle taranmış olan saçlarında neredeyse hiç renk kalmamıştı ve saçları tutamlar halinde bitkin, kırışmış suratına dökülüyordu. Işıltılı siyah gözlerindeki ışık sönmüştü sanki ve yüzü alnının sağ tarafından, yanağından dudağının kenarına kadar seğiriyordu. Daha önce hiç fark etmemiştim, annemin etrafımızdaki manzaradan ne kadar etki-

Telegram: @cinciva

lendiğini gösteriyordu bu. Regina elleriyle yüzünü kapamış ağlıyordu, gözyaşları parmaklarının arasından sızıyordu.

Belli aralıklarla araçlar *Umschlagplatz*'ın kapılarına yanaşıyor ve yeri değiştirilecek insan kalabalıkları içeri sokuluyordu. Yeni gelenler mutsuzluklarını saklamıyorlardı. Erkekler yüksek sesle konuşuyor, çocukları yanlarından alınmış olan kadınlarsa feryat ediyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyorlardı. Ama az sonra, tüm alana hâkim olan ağır duygusuzluk hali, onları da etkilemeye başladı. Sessizleştiler. Sadece arada sırada, oradan geçmekte olan bir SS askerinin aklına, yolundan yeterince hızla çekilmeyen ya da yüzündeki ifade yeteri kadar zavallı olmayan birini vurmak geldiğinde, kısa süreli bir panik doğuyordu o kadar.

Bize çok uzak olmayan bir noktada, yerde genç bir kadın oturuyordu. Sanki birisiyle dövüşmüş gibi elbisesi yırtılmış, saçları dağılmıştı. Ama şimdi orada sessizce oturuyordu, yüzünden ölüm okunuyordu, gözleri boşlukta bir noktaya sabitlenmişti. Parmaklarını iyice açmış, boğazını tutuyor, arada monoton bir sesle "Neden yaptım? Neden yaptım?" diye soruyordu.

Yanında duran, belli ki kocası olan genç bir adam yumuşak bir sesle konuşuyor, onu rahatlatmaya, bir şeylere ikna etmeye çalışıyordu ama söyledikleri kadının aklına girmiyor gibiydi.

Alana gelenler arasında tanıdıklarla karşılaşıp duruyorduk. Yanımıza gelip selam veriyor, alışkanlıkla nezaket konuşmaları yapmaya çalışıyorlardı, fakat bu konuşmalar biraz sonra kesiliyordu. Uzaklaşıyor, korkularıyla tek başlarına baş etmeye çalışmayı tercih ediyorlardı.

Güneş ortalığı kavurarak yükseldikçe yükseldi. Açlık ve susuzluk, hepimiz için gittikçe işkenceye dönüşüyordu. Son kalan ekmeğimizi ve çorbamızı evvelki akşam yemiştik. Aynı yerde durmak çok zordu, biraz yürümeye karar verdim, belki yararı olabilirdi.

Burası daha çok insan geldikçe, giderek kalabalıklaşmıştı ve orada burada yatan, ayakta duran insan gruplarının arasın-

Telegram: @cinciva

dan geçmek zorundaydık. Herkes aynı konuda konuşuyordu; nereye götürülecektik ve Yahudi polisinin herkesi ikna etmeye çalıştığı gibi, gerçekten çalışmaya mı gönderilecektik?

Alanın bir köşesinde yerde yatan bir grup yaşlı gördüm, muhtemelen huzurevinden çıkarılmış erkeklerle kadınlardı bunlar. Son derecede zayıflardı, açlıktan ve sıcaktan bitap düşmüşlerdi ve güçlerinin sonuna geldikleri açıkça görülebiliyordu. Bazıları gözlerini kapamış öylece yatıyorlardı, ölmüşler miydi yoksa can mı çekişiyorlardı, anlamak zordu. Eğer iş gücü olarak kullanılacaksak, bu yaşlı insanların burada ne işi vardı?

Çocuklu kadınlar bir gruptan diğerine adeta sürünüyor, bir damla su dileniyorlardı. Almanlar *Umschlagplatz*'a gelen suyu bilerek kesmişlerdi. Çocukların gözleri cansızdı, gözkapakları gözlerinin üstüne sarkmıştı. Küçük kafaları, ince boyunlarının üstünde aşağı doğru sallanıyordu, kurumuş dudakları balıkçıların sahile attığı küçük balıkların ağzı gibi açık duruyordu.

Ailemin yanına geri geldiğimde yalnız değillerdi. Annemin yanında bir arkadaşı oturuyordu, bir zamanlar büyük bir dükkânın sahibi olan kocası da babamın ve başka ahbaplarının yanındaydı. Tüccarın morali oldukça iyiydi. Ama Sliska Caddesi'nde, bizim daireden pek de uzakta olmayan bir yerde çalışan bir diş doktoru olan diğer arkadaşları her şeyi çok karanlık görüyordu. Sinirli ve nefret doluydu.

"Hepimize yazıklar olsun!" diye neredeyse haykırdı. "Bizi mezbahaya giden koyunlar gibi ölümümüze götürmelerine izin veriyoruz! Almanlara saldırsaydık, yarım milyonumuz birden, gettodan çıkabilirdik, ya da hiç değilse onurumuzla ölürdük, tarihin suratındaki bir leke olarak değil!"

Babam dinliyordu. Biraz utanmış, nazik bir gülümsemeyle hafifçe omuzlarını silkti ve şöyle sordu; "Bizi ölümümüze gönderdiklerinden nasıl bu kadar kesin olarak emin olabiliyorsun?"

Dişçi ellerini birleştirdi. "Tabii ki kesin olarak bilmiyorum. Nasıl bilebilirim ki? Bize söyleyecek değiller ya. Ama yüzde doksan emin olabilirsin ki hepimizi yok etmeyi planlıyorlar."

Telegram: @cinciva

Babam bu cevaptan sonra sanki kendinden daha da emin olmuş gibi yeniden gülümsedi. "Bak," dedi, *Umschlagplatz*'daki kalabalığı göstererek. "Biz kahraman değiliz! Biz tamamen sıradan insanlarız, onun için o yüzde onluk yaşama şansını ümit etme riskini tercih ediyoruz."

Tüccar, babamla aynı kanıdaydı. Onun fikri de dişçininkinin tam tersiydi: Almanlar Yahudilerin oluşturduğu büyük iş gücü potansiyelini boşa harcayacak kadar aptal olamazlardı. Çalışma kamplarına gittiğimizi düşünüyordu, belki çok katı kuralları olan çalışma kamplarına, ama bizi kesinlikle öldürmeyeceklerdi.

Bu arada tüccarın karısı anneme ve Regina'ya gümüş takımlarını kilerde nasıl bıraktığını anlatıyordu. Güzel, değerli gümüşlerdi ve sürgünden döndüğü zaman onları yeniden bulmayı umuyordu.

Yer değiştirmeye katılmak üzere alana yeni bir grubun sokulduğunu gördüğümüzde, neredeyse öğleden sonra olmuştu. Halina ile Henryk'i onların arasında görünce dehşetle irkildik. Demek onlar da bizim kaderimizi paylaşacaktı, oysa en azından ikisinin güvende olacağını düşünmek öyle büyük rahatlıktı ki.

Henryk'i karşılamaya koştum, kendisini ve Halina'yı burayı getirenin onun o aptalca dik başlı tavırları olduğundan emindim. Açıklama yapmasına fırsat bırakmadan onu soru ve sitem yağmuruna tuttum, ama her halükârda, zaten bana cevap vermeye tenezzül etmeyecekti. Omzunu silkti, cebinden Shakespeare'in küçük bir Oxford baskısını çıkardı, yanımıza bir yere ilişti ve okumaya başladı.

Bize olanları anlatan Halina oldu. Çalıştıkları yerde bizim götürüldüğümüzü duymuşlar ve *Umschlagplatz*'a gelmeye gönüllü olmuşlardı, çünkü bizimle birlikte olmak istemişlerdi.

Nasıl da aptalca bir duygusal tepkiydi bu! Onları ne pahasına olursa olsun buradan çıkarmaya karar verdim. Sonuçta, onlar yer değiştirenler listesinde değildiler, Varşova'da kalabilirlerdi.

Telegram: @cinciva

Onları getiren Yahudi polis, beni Sztuka kafeden tanıyordu. Adamın kalbini kolaylıkla yumuşatabileceğime inanıyordum, ne de olsa ortada ikisinin de burada bulunması için resmi bir gerekçe yoktu. Fakat ne yazık evdeki hesap çarşıya uymadı; onları bırakma lafını duymak bile istemiyordu. Her polis memuru gibi o da, her gün beş kişiyi şahsen *Umschlagplatz*'a getirmekle yükümlüydü, bunu yapmadığı takdirde kendisinin yeri değiştirilecekti. Halina ve Henryk, bugünkü beş kişilik kotasını doldurmuşlardı. Memur yorgundu ve onları bırakıp, arkasından kim bilir nerelerde, iki kişinin daha peşine düşmeye hiç niyeti yoktu. Ona göre bu avlama işi hiç de kolay değildi, çünkü insanlar polis çağırdığı zaman dışarı çıkmak yerine saklanıyorlardı ve her neyse, zaten bütün bu olanlardan bıkmıştı artık.

Ailemin yanına elim boş döndüm. Aramızdan en azından iki kişiyi kurtarmaya dönük bu son çabam da, tüm önceki gayretlerim gibi boşa çıkmıştı. Kederli bir halde annemin yanına çöktüm.

Saat artık akşamüstü beş olmuştu, ama hava hâlâ çok sıcaktı. Her geçen saat, kalabalık daha da artıyordu. Bu hengâmede insanlar kayboluyor ve boş yere birbirlerine sesleniyorlardı. Yakınlardaki sokaklarda baskınların sürdüğünü gösteren silah seslerini ve bağrışmaları duyuyorduk. Trenin gelmesi beklenen zaman yaklaştıkça, panik de büyüyordu.

Yanımızda sürekli "Neden yaptım?" diye soran kadın, herkesten daha çok sinirimizi bozuyordu. Neden söz ettiğini artık biliyorduk. Tüccar olan arkadaşımız öğrenmişti. Herkese binadan çıkmaları söylendiğinde bu kadın, kocası ve çocukları daha önceden hazırlanmış bir yere saklanmışlar. Polis önlerinden geçerken bebek ağlamaya başlamış ve korkuya kapılan annesi, onu kendi elleriyle boğmuş. Ne var ki, bu bile işe yaramamış. Bebeğin ağlaması ve sonra da can çekişme sesleri duyulmuş ve saklandıkları yer ortaya çıkmış.

Bir ara boynundaki ipe bir tatlı kutusu tutturmuş bir erkek çocuğu kalabalığın içinden bizim tarafa doğru geldi. Tatlıları

Telegram: @cinciva

fahiş fiyatlara satıyordu, tabii o paralarla ne yapmayı düşündüğünü Tanrı bilir. Bozuk paralarımızdan son kalanları bir araya getirip tek bir krem karamel satın aldık. Babam tatlıyı çakısıyla altıya böldü. Bu, birlikte son yemeğimizdi.

Saat altı sularında alanı tedirgin bir gerginlik sardı. Birkaç Alman arabası gelmişti, polisler götürülecek olanları inceliyor, güçlü ve genç olanları seçiyordu. Bu şanslı kişiler belli ki başka amaçlar için kullanılacaktı. Binlerce kişiden oluşan bir kalabalık o tarafa yüklenmeye başladı. İnsanlar bağırıyor, birbirlerini ezip öne geçmeye, fiziksel avantajlarını göstermeye çalışıyorlardı. Almanlar ateşle cevap verdi. Hâlâ bizimle birlikte olan dişçi artık isyanını saklayamıyordu. Hepsi onun hatasıymış gibi, öfkeyle babama çıkıştı: "Peki şimdi hepimizi öldüreceklerini söylediğimde bana inanıyor musun? Çalışabilecek durumdakiler burada kalacak. Ölümse şu tarafta!"

Bu sözleri, eliyle gönderilenlerin gideceği tarafı gösterirken, kalabalığın ve silah seslerinin gürültüsünden daha yüksek sesle haykırmaya çalıştı, ama sesi kaybolup gitti.

Babam, üzüntü ve keder içinde, cevap vermedi. Tüccar omuzlarını silkti ve alaylı alaylı gülümsedi, morali hâlâ yerindeydi. Birkaç yüz kişinin arasından seçme yapılmasının bir anlamı olmadığını düşünüyordu.

Almanlar sonunda iş gücü için gereken adamları seçmiş ve alandan ayrılmışlardı, ama kalabalığın paniği yatışmak bilmiyordu. Biraz sonra uzaktan bir lokomotifin ıslığını ve yaklaştıkça, rayların üstünde tıkırdayan vagonların sesini duyduk. Birkaç dakika daha geçince tren görüş alanımıza girdi; tekerleklerin üstünde yavaş yavaş bize doğru gelen bir düzineden fazla sığır ve eşya vagonuyla... Aynı yönden esen akşam rüzgârı, bulunduğumuz yere boğucu bir klor kokusu taşıyordu.

Tam o sıralarda, alanın etrafını saran Yahudi polisinin ve SS'lerin oluşturduğu kordon giderek yoğunlaştı ve merkeze doğru daralmaya başladı. Bir kez daha bizi korkutmak için ateşlenen silahların sesini duyduk. Birbirine fazla yakın duran

Telegram: @cinciva

kalabalıktan kadınların hıçkırıkları ile ağlayan çocukların sesleri yükseliyordu.

Yola çıkmaya hazırlandık. Neden bekleyecektik ki? Vagonlara ne kadar çabuk binersek o kadar iyiydi. Trenden birkaç adım ötede bir polis hattı oluşturulmuştu, arada kalabalık için geniş bir yol bırakmışlardı. Yol, klorlanmış vagonların açık kapılarına gidiyordu.

Biz trene ulaşana kadar ilk vagonlar dolmuştu bile. İçerideki insanlar birbirlerine yapışmış halde ayakta duruyorlardı. SS'ler içeridekilerden yüksek sesle bağırışlar ve yeterince hava olmadığına dair şikâyetler gelmesine rağmen, hâlâ tüfeklerinin dipçikleriyle insanları itiyorlardı. Gerçekten de klor kokusu, vagonlardan biraz uzaktayken bile, nefes almayı güçleştiriyordu. Yerleri bu kadar fazla klorlamak zorunda kaldıklarına göre, burada acaba neler olmuştu? Trenin yarısına kadar ilerlemiştik ki birden birinin bağırdığını duydum; "Hey, hey Szpilman!" Bir el yakamı tuttu ve beni geriye, polis kordonunun dışına fırlattı.

Böyle bir şeyi yapmaya kim cüret edebilirdi? Ben ailemden ayrılmak istemiyordum, onlarla kalmak istiyordum!

Şimdi sadece polislerin birbirine yapışmış sırtlarını görebiliyordum. Kendimi onlara doğru fırlattım, ama geçmeme izin vermediler. Polislerin başlarının üstünden Halina'yla Henryk'in vagona çıkmalarına yardım ettiği annemi ve Regina'yı görebiliyordum, o sırada babam bana bakınıyordu.

"Baba!" diye bağırdım.

Beni gördü, bana doğru birkaç adım attı ama sonra tereddütle durdu. Solgundu, dudakları titriyordu. Gülümsemeye çalıştı, çaresiz, acı içinde, elini kaldırdı, hoşça kal diye salladı, adeta ben yaşama geri dönüyordum ve o beni şimdiden mezarından selamlıyordu. Sonra döndü ve vagonlara doğru yürüdü.

Bütün gücümle kendimi bir daha polislerin omuzlarına doğru fırlattım.

"Baba! Henryk! Halina!"

Telegram: @cinciva

Cin çarpmış gibi bağırıyordum, şimdi, bu son ölüm kalım anında onlara ulaşamayacağımı, sonsuza kadar ayrılacağımızı düşünmeye korkuyordum.

Polislerden biri döndü, kızgın kızgın bana baktı.

"Ne halt ettiğini sanıyorsun sen? Git buradan, kurtar kendini!"

Kendimi kurtarmak? Kendimi neden kurtaracaktım ki? Bir anda o sığır vagonlarının içindeki insanları neyin beklediğini anladım. Tüylerim diken diken oldu. Arkama baktım. Açık alanı gördüm, tren yolu hatlarını ve platformları, onların ardında da caddeleri. Hayvani bir korkunun etkisinde, caddelere doğru koştum, alandan çıkmakta olan bir grup konsey işçisinin arasına girip bu şekilde kapıdan çıktım.

Tekrar normal düşünebildiğimde, binaların arasında, bir kaldırımın üstündeydim. Evlerin birinden yanında Yahudi polisi olan bir SS çıktı. SS'in ifadesiz, küstah bir suratı vardı; polis önünde el pençe divan duruyor, gülümsüyor, ilgisini çekmeye çalışıyordu. *Umschlagplatz*'da duran trene işaret etti, yoldaşlığın getirdiği teklifsizlikle ve alaycı bir ses tonuyla Alman'a şöyle dedi: "İşte, halledilmeye gidiyorlar!"

İşaret ettiği yere baktım. Vagonların kapıları kapanmış, tren yavaş yavaş, zorlukla hareket ediyordu.

Arkamı döndüm, o vagonlara tıkılan insanların giderek silinen çığlıkları peşimde, yüksek sesle ağlayarak boş caddede sendeleye sendeleye yürümeye başladım. Sesleri, ölümcül bir tehlike altındaki kafes kuşlarının cıvıltılarına benziyordu.

Telegram: @cinciva

10
YAŞAMA ŞANSI

Dümdüz ileri doğru yürüyüp gittim. Nereye gittiğimi umursamıyordum. *Umschlagplatz* ve ailemi götüren vagonlar şimdi geride kalmışlardı. Artık trenin gürültüsünü duyamıyordum, şehrin birkaç kilometre uzağında olmalıydı. Yine de uzaklaştıkça onu içimde hissedebiliyordum. Kaldırımda attığım her adımda yalnızlaşıyordum. Şimdiye kadar hayatımı oluşturan her şeyden bir daha dönmemek üzere koptuğumun farkındaydım. Beni neyin beklediğini bilmiyordum, sadece hayal edebileceğim kadar kötü olacağı kesindi. Ailemizin en son oturduğu binaya dönmem mümkün değildi, SS muhafızları beni oracıkta öldürür ya da yer değiştirme işlemi sırasında yanlışlıkla geride kalmış biri diye yeniden *Umschlagplatz*'a gönderirlerdi. Geceyi ne-

Telegram: @cinciva

rede geçireceğime dair hiçbir fikrim yoktu, fakat bilinçaltımda yaklaşan alacakaranlığın korkusu pusuda beklemesine rağmen, o anda bu umurumda bile değildi.

Cadde temizlenmiş olabilirdi; kapılar ya kilitliydi ya da bütün sakinleri dışarı çıkarılmış binalarda ardına kadar açıktı. Yahudi bir polis bana doğru geliyordu. Onunla ilgilenmiyordum ve eğer durup "Wladek!" diye bağırmasaydı, dikkatimi bile çekmeyecekti.

Ben de durunca şaşkınlıkla "Günün bu saatinde burada ne işin var?" dedi.

Onu ancak şimdi tanımıştım. Ailemizde pek sevilmeyen akrabalardan biriydi. Onun pek ahlaklı olmadığını düşünür ve bir araya gelmemeye çalışırdık. Her zaman bir şekilde zorluklardan sıyrılmayı becerirdi ve başka insanların yanlış kabul olduğunu düşüneceği yöntemleri sayesinde hep dört ayak üstüne düşerdi. Polis gücüne katılınca, kötü şöhretini pekiştirmiş oldu.

Üniformasının içinde onu tanıyınca, aklımdan bütün bu düşünceler geçti, ama bir an sonra şimdi hayattaki en yakın, hatta tek akrabam olduğunun farkına vardım. Ne olursa olsun, ailemin hatırasıyla bağlantılı biriydi.

"Şöyle oldu..." diye başladım. Ona annemle babamın, erkek kardeşimin ve kız kardeşlerimin nasıl götürüldüklerini anlatacaktım, ama ağzımdan başka kelime çıkmadı. Yine de, anladı. Yanma gelip koluma girdi.

"Belki de böylesi daha iyidir" diye fısıldadı ve yüzünde tevekkül dolu bir ifade belirdi. "Ne kadar çabuk, o kadar iyi. Gerçekten. Hepimizi bekleyen bu." Bir anlık sessizlikten sonra ekledi: "Neyse, bize gel, bu hepimizi biraz olsun neşelendirir."

Kabul ettim ve kendime başıma ilk gecemi bu akrabalarla geçirdim.

Sabah Yahudi Konseyi'nin yeni başkanının oğlu olan, daha gettodaki kafelerde piyano çaldığım sıralarda tanıştığım Mieczyslaw Lictenbaum'u görmeye gittim. Gestapo ve SS subaylarının Yahudileri öldürmekle geçen yorucu bir günün sonun-

Telegram: @cinciva

da rahatlamak için geldikleri Alman ölümcül komandolarının gazinosunda çalabileceğimi söyledi. Onlara er ya da geç öldürülecek olan başka Yahudiler hizmet ediyordu. Böyle bir teklifi tabii ki kabul etmek istemedim.

Lictenbaum ise teklifin neden hoşuma gitmediğini anlayamadı ve reddettiğimde kırılmış göründü. Daha fazla konuşmadan beni, şimdi şehrin Aryen bölümüne eklenecek olan eski büyük gettonun duvarlarını yıkan bir işçi ekibine yazdı.

Ertesi gün, iki yıldan beri ilk kez Yahudi bölgesinden çıktım. 20 Ağustos civarında güzel, sıcak bir gündü. Daha önceki birçok gün kadar, ailemle *Umschlagplatz*'da geçirdiğim son gün kadar güzel bir hava vardı. İki SS'in gözetimideki Yahudi ustabaşlarının emrinde, dörder kişiden oluşan sıralar halinde yürüyorduk. Zelazna Brama Meydanı'nda durduk. Demek bir yerlerde hâlâ böyle bir hayat vardı!

Seyyar satıcılar ellerinde mal dolu sepetlerle, şimdi kapalı olan ve Almanların muhtemelen dükkânlara dönüştürdüğü pazar yerinin önünde duruyorlardı. Pırıldayan güneş sebzelerle meyvelerin rengine bir ışıltı katıyor, balıkların pullarının parlamasına neden oluyor, saklama kavanozlarının teneke kapaklarından göz alıcı ışıklar çıkarıyordu. Kadınlar satıcıların etrafında dolaşıyor, pazarlık ediyor, o sepetten öbürüne gidiyor, alacaklarını alıp şehir merkezine doğru yola koyuluyorlardı. Altın ve para bozanlar bezgin seslerle, "Altın, altın alın! Dolar, ruble!" diye bağırıyordu.

Bir ara yan sokaklardan birinde bir aracın sesi duyuldu ve bir polis kamyonetinin gri-yeşil silueti belirdi. Seyyar satıcılar panikledi, alelacele mallarını toplayıp kaçmaya çalışırken elleri ayaklarına dolandı. Bütün meydanı bağrışmalar ve ümitsiz bir karmaşa sarmıştı. Demek ki burada bile her şey tam manasıyla yolunda değildi!

Duvarın yıkımında olabildiğince yavaş çalışmaya gayret ediyorduk, böylece iş uzun bir süre devam edecekti. Yahudi ustabaşı bizi zorlamıyordu, hatta SS'ler bile burada gettonun

Telegram: @cinciva

içindeki kadar kötü davranmıyorlardı. Biraz uzağımızda, ayakta duruyorlardı. Derin bir sohbete dalmış, gözleriyle etrafı kolaçan ediyorlardı.

Kamyonet meydandan geçip gözden kayboldu. Satıcılar eski yerlerine geldiler ve meydan yeniden, sanki hiçbir şey olmamış gibi eski haline döndü. Yanımdakiler birer birer ekipten ayrılıp tezgâhlardan bir şeyler satın almaya gittiler. Aldıklarını yanlarında getirdikleri torbalara ya da pantolonlarının paçalarıyla ceketlerinin içine dolduruyorlardı. Ne yazık ki benim hiç param yoktu ve açlıktan bayılacak gibi olmama rağmen sadece seyredebiliyordum.

Ogrod Saski'den gelen genç bir çift bizim ekibe doğru yaklaştı. İkisi de çok iyi giyimliydi. Genç bayan pek hoştu, gözlerimi ondan alamıyordum. Boyalı dudakları gülümsüyordu, vücudu kalçalarından itibaren hafifçe salınıyordu ve güneş, açık renk saçlarını başının etrafında yanan bir hale gibi altına çevirmişti. Bizim yanımızdan geçerken genç bayan adımlarını yavaşlattı ve "Ah, bakın! Bakın!" diye bağırdı.

Adam anlayamadı. Sorar gibi kadına baktı.

Kadın bizi işaret etti: "Yahudiler!"

Erkek şaşırmıştı. "Yani?" Omuzlarını silkti. "Bunlar hayatında gördüğün ilk Yahudiler mi?"

Kadın utanarak gülümsedi, eşine iyice sokuldu ve pazara doğru yollarına devam ettiler.

O gün öğleden sonra birlikte çalıştığım adamların birinden elli zloti ödünç almayı başardım. Bu parayla ekmek ve patates aldım. Ekmeğin birazını yedim, kalanını ve patatesleri gettoya geri götürdüm. Hayatımın ilk ticari faaliyetini o akşam gerçekleştirdim. Ekmeğe yirmi lira ödemiştim, gettoda elli liraya sattım. Patatesin kilosu üç liraydı, on sekize sattım. Çok uzun süredir ilk kez yeteri kadar yiyeceğim ve ertesi günün alışverişlerini yapmak için küçük de olsa elimde hâlâ bir sermayem vardı.

Yıkım işi çok monotondu. Gettodan sabah erkenden çıkıyorduk ve akşamüstü beşe kadar çalışıyormuş gibi görünerek

Telegram: @cinciva

bir taş yığınının etrafında duruyorduk. Arkadaşlarım mal alırken, ne almak gerektiği, aldıklarını gettoya nasıl sokacakları ve bunları içeride en kârlı nasıl satacakları hususlarında tüm detayları konuşarak zaman geçiriyorlardı. Ben en basit şeyleri satın alıyordum, sadece işimi görecek kadarını. Düşündüğüm tek şey ailemdi; şimdi neredelerdi, hangi kampa götürülmüşlerdi, orada ne durumdaydılar, bilmiyordum.

Bir gün yanımızdan eski bir arkadaşım geçti. Tadeusz Blumental, bir Yahudi, fakat fiziksel özellikleri o kadar "ari"ydi ki, köklerini açıklamadan getto duvarları dışında yaşayabiliyordu. Beni gördüğüne sevinmiş, ama bu denli zor şartlarda olmama üzülmüştü. Bana biraz para verdi ve yardım etmeye çalışacağına söz verdi. Ertesi gün bir kadının geleceğini ve eğer görünmeden kaçmayı başarırsam beni saklanabileceğim bir yere götüreceğini söyledi. Kadın gerçekten de geldi, ama ne yazık ki yanlarında kalmam söz konusu olan insanların bir Yahudi'yi almayı kabul etmedikleri haberiyle.

Bir başka gün, Varşova Filarmoni'nin şefi olan Jan Dworakowski meydandan geçerken beni gördü. Gerçekten çok duygulanmıştı. Beni kucakladı, nasıl olduğumu, ailemi sordu. Diğerlerinin Varşova'dan çıkarıldığını söylediğimde, bana içten bir dostlukla baktığını hissettim. Bir şey söyleyecekmiş gibi ağzını açtı ama son anda vazgeçti.

Büyük endişeyle "Sizce onlara ne olacak?" diye sordum.

"Wladyslaw!" Ellerime uzandı ve sımsıkı tuttu.

"Belki de bilmen en iyisi... Böylece kendini korursun." Bir an durakladı, elimi sıktı, sessizce, adeta fısıldar gibi ekledi; "Onları bir daha hiç göremeyeceksin."

Hızla arkasını dönüp uzaklaştı. Birkaç adım attıktan sonra yeniden döndü, bana sarılmak için geri geldi, ama onun bu candan davranışına karşılık verebilecek kadar güçlü değildim. Bilinçaltımda, en başından beri yeri değiştirilen Yahudileri bekleyen "iyi çalışma koşulları" olan kamplarla ilgili Alman peri masallarının yalan olduğunu, Almanların elinden yalnızca

Telegram: @cinciva

ölüm bekleyebileceğimizi biliyordum. Fakat gettodaki diğer Yahudiler gibi ben de böyle olmayabileceğine, Almanların verdikleri sözlerin bu defa gerçek olacağına inanmak istedim. Ailemi düşündüğüm zaman onların hayatta olduğunu hayal etmeye çalışıyordum, berbat koşullarda yaşıyor olsalar bile yine de hayattaydılar ve sonunda bir gün, birbirimizi yeniden görebilirdik. Dworakowski binbir güçlükle sürdürdüğüm kendini kandırma oyununu yerle bir etmişti. Onun doğru olanı yaptığına kendimi çok sonraları ikna edebildim; ölümün mutlaklığı, kritik anlarda bana kendimi kurtarma enerjisi verdi.

Sonraki birkaç günü rüyadaymışım gibi geçirdim; sabahları otomatik olarak kalkıyor, otomatik olarak hareket ediyor, akşamları uyumak için Konsey'e tahsis edilen Yahudi mobilya deposundaki sunta şilteye otomatik olarak uzanıyordum. O ya da bu şekilde, şimdi annemin, babamın, Halina'nın, Regina'nın ve Henryk'in kesin olarak öldükleri bilgisine alışmak zorundaydım. Varşova'da Rus hava saldırıları oluyordu. Herkes sığınaklara iniyordu. Almanlar telaşlanmış ve sinirlenmişlerdi, Yahudilerse belli edemeseler de seviniyorlardı. Bombardıman uçaklarının sesini her duyduğumuzda yüzümüz aydınlanıyordu, bize göre onlar yaklaşmakta olan yardımın ve bizi kurtaracak tek şey olan Almanların yenilgisinin sesleriydi. Ben sığınağa inmiyordum, yaşamışım ya da ölmüşüm, benim için ikisi de birdi.

Bu arada duvar yıkma işindeki çalışma koşullarımız kötüleşmişti. Şimdi başımızda duran Litvanyalılar pazardan hiçbir şey almamıza izin vermiyorlardı ve ana gözlem istasyonunda ve gettoya girişimizde giderek daha sıkı aranıyorduk. Bir akşamüstü, beklenmedik bir anda, ekibimizde bir seçme yapıldı. Genç bir polis memuru ana gözlem merkezinin dışında kollarını sıvayıp bizi, en iyi yöntem olduğunu düşündüğü piyango usulüyle ayırmaya başladı: Soldakiler ölmeye, sağdakiler yaşamaya. Beni sağa gönderdi. Soldakiler yüzüstü yere yatmak zorunda kaldılar. Sonra da onları tabancasıyla vurdu.

Telegram: @cinciva

Bir hafta kadar sonra, duvarlara Varşova'da kalan tüm Yahudiler arasında yeni bir seçme yapılacağını duyuran ilanlar asıldı. Zaten üç yüz bini "yer değiştirmişti", yaklaşık yüz bini de şimdi gidecekti ve şehirde sadece, hepsi profesyonel olanlarla, yaptıkları işler Almanlar için vazgeçilmez olan yirmi beş bin Yahudi kalacaktı.

Belirlenen günde Konsey görevlileri Yahudi Konseyi binasının bahçesine, nüfusun kalan kısmı da Nowolipki ile Gesia Caddeleri arasındaki bölgeye gitmek zorundaydı. Her şeyi kontrol altında tutmak için, Blaupapier adındaki bir Yahudi polis görevlisi elinde bir kırbaçla Konsey binasının önünde durup kırbacı içeri girmeye kalkışan herkesin üstünde şahsen kullandı.

Gettoda kalacak olanlara küçük kâğıtlar üzerine basılı numaralar veriliyordu. Konseyin kendi görevlilerinden beş bin kişiyi tutma hakkı vardı. İlk gün bana numara verilmedi, buna rağmen kaderime teslim olup bütün gece deliksiz uyudum, arkadaşlarımsa korkudan akıllarını oynatmak üzereydiler. Ertesi sabah bir numara aldım. Dörderli sıralar halinde dizildik, Untersturmführer Brandt'ın altındaki SS kontrol komisyonu gelip, gereğinden çoğumuz ölümden kaçmayalım diye bizi saymaya tenezzül edene kadar beklememiz gerekti.

Etrafımız polislerle çevrili, dörder dörder uygun adım yürüyerek, kalacağımız yer olan Gesia Caddesi'ne gitmek üzere Konsey binasının kapısına yöneldik. Arkamızda ölüme mahkûm olan insanlar kendilerini yerden yere atıyor, haykırıyor, ağlıyor, mucizevi kaçışımız için bize lanet ediyorlardı. Onların yaşamdan ölüme geçişini ayarlayan Litvanyalılarsa, artık alışmış oldukları bir iş yaparak insanları sakinleştirmek için kalabalığa rasgele ateş ediyorlardı.

Bana bir yaşama şansı daha verilmişti. Ama daha ne kadar yaşayacaktım?

Telegram: @cinciva

11
NİŞANCILAR! HAZIR OL!

Bir kez daha taşındım, Sliska Caddesi'nde oturduğumuzdan ve savaşın çıkmasından bu yana kim bilir kaçıncı taşınmanın sonuncusuydu. Bu defa odaları paylaşıyorduk, daha doğrusu içinde yalnızca çok gerekli ev eşyalarının ve sunta şiltelerin bulunduğu hücreleri. Kendiminkini Prozanski ailesinin üç ferdi ve aynı odanın içinde olan hepimizin yaptığı gibi kendini kendine saklayan, sessiz bir hanım olan Bn. A ile paylaşıyordum. Oradaki ilk gecemde cesaretimi tamamen kıran bir rüya gördüm. Ailemin kaderiyle ilgili tahminlerimi kesinleştiren de bu oldu sanki. Kardeşim Henryk'i gördüm, yanıma gelip yatağımın üzerine eğildi ve "Biz artık ölüyüz," dedi.

Sabah altıda dışarıdaki koridordan gelen koşuşturmalarla uyandık. Yüksek sesle konuşmalar ve yoğun bir faaliyet vardı.

Telegram: @cinciva

Varşova SS komutanının Aleje Ujazdowskie'deki sarayının tadilatında çalışan imtiyazlı işçiler işe gidiyorlardı. "İmtiyazlı" statüleri, yola çıkmadan önce onlara içinde et olan besleyici bir çorba verildiği anlamına geliyordu. Çorba tatminkârdı ve etkisi saatlerce sürüyordu. Arkalarından biz de çıktık, midelerimiz sulandırılmış çorbadan sonra neredeyse boş gibiydi. Düşük besleyici değeri, yaptığımız işin önemine denk düşüyordu; Yahudi Konseyi binasının bahçesini temizleyecektik.

Ertesi gün beni, Prozanski'yi ve yarı yetişkin sayılacak oğlunu Konsey'in depolarının ve çalışanlarının dairelerinin bulunduğu binaya yolladılar. Herkesi bahçeye toplayan o tanıdık Alman düdüğü ve her zamanki Alman bağırışları duyulduğunda, saat öğleden sonra ikiydi. Almanların elinden bu kadar eziyet gördüğümüz halde yine de tuz yığınları gibi taş kesildik. Bize daha iki gün önce yaşam demek olan numaralar verilmişti. Bu binadaki herkesin bir numarası vardı, o zaman bu bir seçme olamazdı. Peki seçme değilse, neydi? Aceleyle aşağı indik; evet, gerçekten bir seçmeydi. Bir kere daha insanların ümitsizliğe düştüğünü, aileleri parçalayıp bizi sağa ve sola ayırırken, küfür eder ve bize vururken bağırıp öfkelenen SS subaylarını dinlediklerini gördüm. Bu defa da bizim çalışma grubumuzun yaşamasına karar verildi, fakat birkaç istisnayla. İstisnalardan biri de arkadaş olduğum, çok iyi bir çocuk olan Prozanski'nin oğluydu. Sadece iki gündür aynı odada kalmamıza rağmen, ondan çok hoşlanmıştım. Anne ve babasının üzüntüsünü tarif etmeyeceğim. O aylar boyunca, gettodaki binlerce başka ebeveyn de aynı derecede ümitsizdi. Seçmenin son derece karakteristik bir özelliği daha vardı: Yahudi toplumundaki mühim şahsiyetlerin aileleri, olay yerinde arkası son derece sağlam olduğu ileri sürülen Gestapo subaylarından özgürlüklerini satın alırdı. Doğru sayıları tutturmak için, onların yerine marangozlar, garsonlar, kuaförler, berberler ve bunun gibi Almanların gerçekten işine yarayabilecek yetenekli kişiler *Umschlagplatz*'a gönderilir ve ölümlerine yollanırdı. Genç Pro-

Telegram: @cinciva

zanski, *Umschlagplatz*'dan şans eseri kaçtı ve böylelikle biraz daha hayatta kalabildi.

Kısa bir süre sonra bir gün ekibimizin başı, beni uzak bir bölge olan Mokotow'da inşa edilen SS barakalarında çalışan ekibe yazdırmayı başardığını söyledi. Orada daha iyi yemek bulacağımı ve genel olarak çok daha iyi olacağımı garanti etti.

Gerçekse çok farklıydı. İşe zamanında varabilmek için iki saat erken kalkmak ve şehrin içinden yaklaşık on iki kilometre yürümek zorundaydım. Uzun yürüyüşümden bitap düşmüş halde oraya vardığımda da hemen gücümün çok ötesinde olan, bir tahtanın üstüne yığılmış tuğlaları sırtımda taşıma işine girişmem gerekiyordu. Aralarda kireç kovaları ve demir çubuklar taşıyordum. Belki idare edebilirdim, ama başımızda duran ve yaptığımız barakaların gelecekteki sahipleri olan SS muhafızları bizim çok yavaş çalıştığımızı düşünüyorlardı. Tuğla yığınlarını veya demir çubukları koşarak taşımamızı istiyor, kendini kötü hissedip duran olursa, derinin içine işlenmiş kurşun toplardan oluşan geniş kırbaçlarla vuruyorlardı.

Doğrusu, eğer yeniden ekibin başına gidip SS komutanının Aleje Ujazdowskie'deki küçük sarayının yapımında çalışan ekibe kaydırılmak için yalvarmasaydım ve kabul etmeseydi, bu ilk ağır fiziksel çalışma ile nasıl başa çıkardım, bilmiyorum. Oradaki koşullar daha dayanılır gibiydi ve bir şekilde üstesinden geldim. Dayanılır olmasının başlıca nedeni, Alman taş ustalarıyla ve kimi mecbur bırakıldığı kimi kontratla çalışan yetenekli Polonyalı zanaatkârlarla çalışmamızdı. Bunun bir sonucu olarak daha az göze çarpıyorduk ve şimdi sürekli Yahudilerden oluşan içine kapalı bir grup olmadığımız için sırayla dinlenebiliyorduk. Üstüne üstlük, Polonyalılar Alman muhafızlara karşı bizimle işbirliği yapıyor ve bize yardım ediyorlardı. Diğer bir yardımcı etken de binanın sorumlusu olan mimarın kendisinin de Yahudi olmasıydı. Blum adındaki bu mühendis, altında hepsi de işini çok iyi yapan başka Yahudi mühendislerden oluşan bir ekiple çalışıyordu. Almanlar bu durumu resmi ola-

Telegram: @cinciva

rak tanımıyorlardı, baş taş ustası Schultke, görünüşü kurtarmak için sorumlu ilan edilen, mimar ve mühendisleri istediği kadar dövme hakkına sahip olan tipik bir sadistti. Fakat becerikli Yahudi zanaatkârlar olmadan aslında hiçbir şey yapılamazdı. Bütün bunlar sayesinde, bize nispeten iyi davranılıyordu, yukarıda sözü edilen dayaklar dışında elbette. Ama o ortamda olup bitenler yanında dayağın sözü bile edilmezdi.

Bartczak adında, Polonyalı, aramızda bazı sürtüşmeler olmasına rağmen kalben dürüst bir taş ustasının duvarcı yamağıydım. Bazen Almanlar ensemizden ayrılmıyordu ve onların istediği şekilde çalışmaya uğraşıyorduk. Elimden geleni yapıyordum, ama kaçınılmaz olarak ya merdiveni deviriyordum, ya kireci döküp tuğlaları tabladan düşürüyordum ve Bartczak da azar işitiyordu. Buna karşılık o da bana sinirlenirdi. Suratı kıpkırmızı olur, kendi kendine söylenerek Almanların uzaklaşmasını bekledikten sonra kasketini geri iter, ellerini beline koyup bir taş ustası olarak beceriksizliğim karşısında başını sağa sola sallayarak tiradına başlardı;

"Sen radyoda nasıl müzik yapmış olabilirsin ki Szpilman?" diye şaşardı. "Senin gibi daha küreği bile tutamayan, tabladan kireci alamayan bir müzisyen... Herkesi uyutmuş olmalısın!"

Sonra omuzlarını silker, şüpheyle bana bakar, tükürür ve öfkesini son bir kez dışa vurmak için sesinin en üst perdesinden bağırırdı: "Salak!"

Yine de, kara kara kendi meselelerimi düşünmeye dalıp nerede olduğumu unutarak durduğumda, eğer ortalıkta bir Alman muhafız varsa Bartczak beni zamanında uyarmakta hiç geç kalmazdı.

"Harç!" diye haykırır, bu kelime binanın tüm duvarlarında yankılanırdı. Ben de elime gelen ilk kovayı ya da tuğla malasını kapıp canla başla çalışıyormuş gibi yapardım.

Artık iyice yaklaşan kışın düşüncesi bile beni çok endişelendiriyordu. Hiç kalın giysim ve tabii eldivenim de yoktu. Soğuğa karşı oldum olası fazla duyarlıydım ve bu kadar ağır bir

Telegram: @cinciva

Szpilman'ın çocukluğu.

Szpilman ve kardeşleri Henryk, Regime ve Halina, 1914.

Telegram: @cinciva

Annesi Edwarda Szpilman, 1930.

Regina ve anneanneleri.

Szpilman lise yıllarında.

Kız kardeşi Regina ve annesi Edwarda, 1935.

Telegram: @cinciva

Szpilman, 1941.

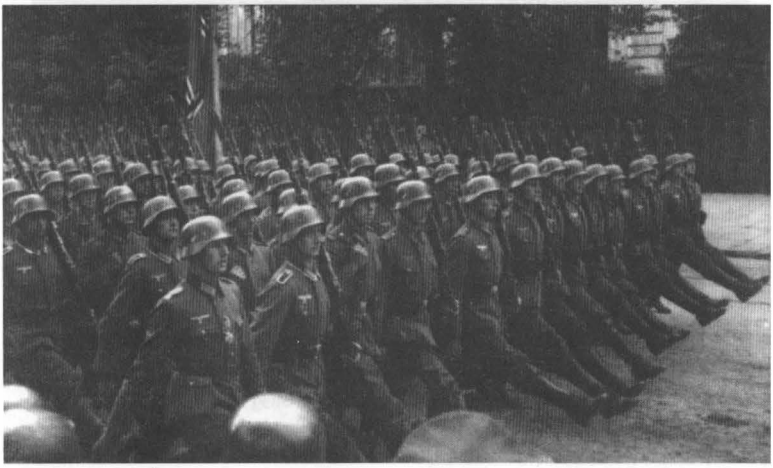
Szpilman annesi ve babasıyla, 1935.

Szpilman savaştan hemen sonra, 1946.

Szpilman'ın saklanmasına yardım eden Nazi subayı Wilm Hosenfeld, 1944.

Dünyanın baş belası kaz adımları; Nazi ordusu Varşova'ya giriyor.

Telegram: @cinciva

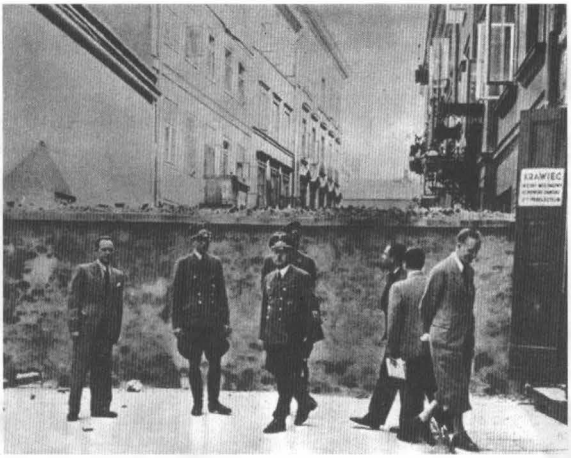

Varşova'da yer değişimine zorlanan Yahudiler.

Bir Nazi çavuşu dindar Yahudileri sorguya çekiyor.

Telegram: @cinciva

Gettolardan sorumlu olan Josef Goebbels duvarları teftiş ederken.

Genç Yahudiler getto duvarları üzerinde, kaçakçılık peşinde, 1940.

Telegram: @cinciva

1941-1942 yıllarında gettoda çok popüler olan Rubenstein. Deli taklidi yaparak Nazilere duyulan nefreti ve öfkeyi ifade ediyordu.

1942'de Naziler tarafından öldürülen ressam Roman Kransztyk'in 'Yaşlı Yahudi ve Çocuklar' isimli eseri.

Varşova Yahudi polisi birliğinin iki üyesi.

Telegram: @cinciva

Varşova getto isyanının dördüncü gününde, yaktıkları binalardan direnişçilerin çıkmasını bekleyen SS askerleri.

Varşova getto isyanları sırasında öldürülen Yahudi direnişçilerin cesetleri.

Telegram: @cinciva

Silahlı korumaların arasındaki Nazi generali Jürgen Stroop, Varşova gettosu isyanı sırasında yakılan binaları ilgiyle izliyor.

İsyan sırasında yakalanan Yahudiler getto duvarının dibine dizilmiş, üzerlerinin aranmasını bekliyorlar.

Telegram: @cinciva

Szpilman savaştan sonra piyano kariyerine devam etti, 1947.

Szpilman Varşova Piyano Beşlisi ile birlikte tüm dünyada turnelere çıkıp 2500'den fazla konser verdi.

Telegram: @cinciva

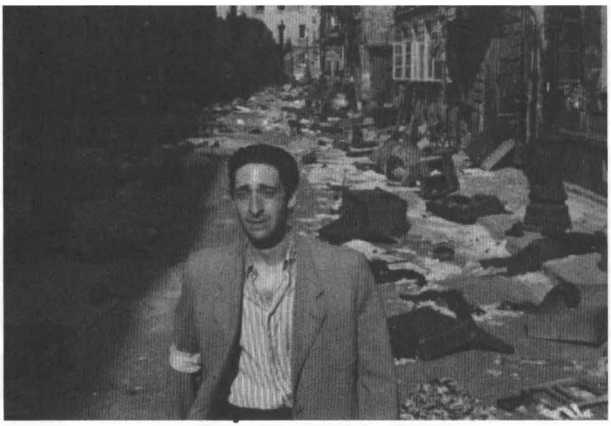

Kendisi de Polonya'daki Krakow gettosundan kurtulan yönetmen Polanski, Szpilman'ın anılarını filme alarak pek çok ödül kazandı. Szpilman'ı canlandıran Adrien Brody ile birlikte çekimler sırasında.

Rolü için günde sekiz saat piyano çalışan ve on dört kilo veren Adrien Brody.

Telegram: @cinciva

Adrien Brody toplama kampı trenlerinden kurtulduğu sahnede.

Setten bir görüntü.

Telegram: @cinciva

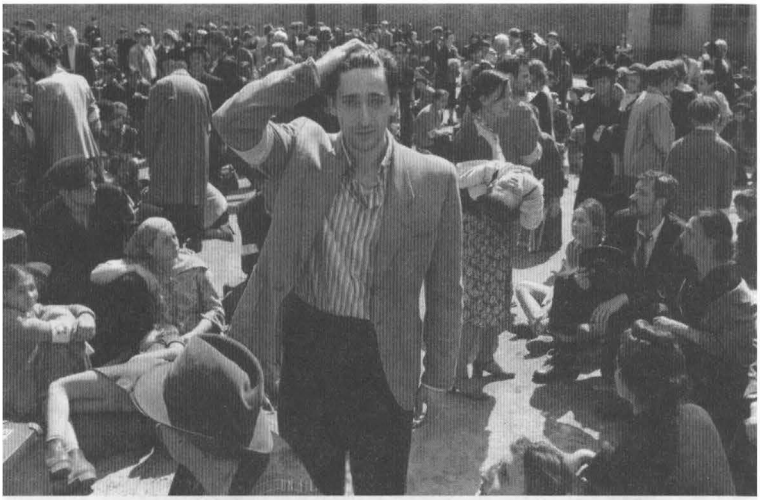

Adrien Brody kaçak Szpilman rolünde.

Nazi yüzbaşısı Wilm Hosenfeld rolünde Thomas Kretschmann.

Telegram: @cinciva

Yahudilerin toplama kamplarına gönderilmek üzere meydana yığıldığı sahne.

Adrian Brody, Nazilerin elinden kaçmak üzere.

Telegram: @cinciva

Szpilman'ın ailesini canlandıran oyuncular.

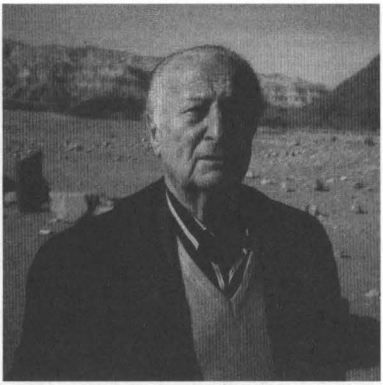

Adrian Brody, Chopin'den bir noktrün çalıyor.

Telegram: @cinciva

Szpilman, Varşocva gettosu yerine yapılan parkta, 1995.

Szpilman İsrail'de, 1996.

Szpilman, üzeri kaybettiği ailesinin fotoğraflarıyla dolu piyanosunun başında, 87 yaşında.

Telegram: @cinciva

Telegram: @cinciva

Filmin afişlerinden biri.

fiziksel çalışma sırasında eğer ellerim donarsa, gelecekte piyanistlik kariyerimi unutmam gerekirdi. Giderek artan bir kederle, rüzgâr gün be gün daha soğuk eserken, Aleje Ujazdowskie'deki ağaçların yapraklarının sararmasını izledim.

Bu sırada, şartlı yaşama izni demek olan sayılara süreklilik statüsü verildi ve aynı zamanda gettonun içinde, Kurza Caddesi'ndeki yeni bir yere taşındım. Çalışma yerimiz de değişmiş, şehrin Aryen bölgesine gelmişti. Aleje'deki küçük sarayın işleri bitmek üzereydi ve artık çok az işçiye ihtiyaç vardı. Bazılarımız, bir SS subayları birimine konut hazırlamak üzere Narbutt Caddesi 8 numaraya transfer edildik.

Hava soğudukça soğuyor ve çalışırken parmaklarım giderek daha sık hissizleşiyordu. Eğer şans, daha doğrusu talihsizliğin şanslı bir darbesi yardımıma koşmasaydı ne olurdu bilmiyorum. Bir gün kireç taşırken ayağım takıldı ve bileğimi incittim. Bu durumda inşaat alanında işe yaramazdım, mühendis Blum da beni depolara gönderdi. Kasım sonlarıydı ve bu ellerimi kurtarmayı umabileceğim son andı. Ne olursa olsun depoların içi dışarıdan daha sıcaktı.

Aleje Ujazdowskie'de çalışan pek çok kişi şimdi bize transfer edilmişti ve orada muhafızlığımızı yapan pek çok SS de Narbutt Caddesi'ne taşınmıştı. Bir sabah onların arasında başımızın belası olan adamı bulduk; soyadını bilmediğimiz ama Pat-Küt dediğimiz bir sadist. İnsanlara belirli bir biçimde eziyet etmekten neredeyse erotik bir zevk alırdı; suçluya eğilmesini emreder, adamın başını bacaklarının arasında sıkıştırır, iyice bastırır ve öfkeden bembeyaz kesilip dişlerinin arasından "Pat küt" diye sesler çıkararak zavallı adamın sırtına kırbaçla vururdu. Kurbanı acıdan bayılana kadar da asla bırakmazdı.

Gettoda bir kez daha "yer değiştirme" söylentileri dolaşıyordu. Eğer bu doğruysa, Almanlar bizi tamamen yok etmek istiyorlar demekti. Zaten sadece altmış bin kişi kalmıştık, başka ne gibi bir nedenle bu küçük miktarı da şehirden çıkarmak is-

Telegram: @cinciva

tesinlerdi? Almanlara direnme fikri gittikçe artan bir sıklıkla ortaya atılır olmuştu. Özellikle genç Yahudi erkekleri savaşmaya kararlıydılar ve işler kötüye gittiğinde içeriden savunulabilsin diye gettonun farklı yerlerindeki binalara gizlice yığınak yaparak, ilk girişimler başlatılmıştı. Bu gelişmeler Almanların da kulağına gitmiş olmalıydı ki, gettonun duvarlarına yeniden bir yer değiştirme olmayacağına dair bize içtenlikle güvence veren duyurular asıldı. Bizim ekibin başında duranlar da her gün aynı bilgiyi tekrarlıyorlardı, söylediklerini daha inandırıcı kılmak için, o günden itibaren şehrin Aryen bölümünden beş kilo patates ile bir somun ekmek alıp gettoya sokmamıza resmi olarak izin verdiler. Almanların iyi kalpliliği, ekibimizi temsilen bir kişinin her gün şehrin içinde serbest olarak dolaşıp bizim yerimize alışveriş yapmasına da izin verdi. "Majorek" adlı, küçük reis olarak bilinen cesur bir genç adamı seçtik. Almanların, Majorek'in bizim talimatlarımız uyarınca gettodaki yeraltı direniş hareketi ile dışarıdaki benzer Polonyalı örgütler arasında bağlantı kuracağı konusunda hiçbir fikirleri yoktu.

Gettoya belirli miktarda yiyecek getirmemiz için verilen resmi izin, ekibimizin etrafında yoğun bir ticaret hacmi yaratttı. Her gün gettodan çıkışımızda bekleyen bir aracı kalabalığı oluyordu. Arkadaşlarımla yiyecek karşılığında yani, ikinci el kıyafet takası yapıyorlardı. Bu takaslarla aracıların bize getirdiği haberler kadar ilgilenmiyordum. Müttefikler Afrika'ya inmişlerdi. Stalingrad savunmasının üçüncü ayındaydı ve Varşova'da bir saldırı olmuştu; Alman Kafe-Kulüp'e el bombaları atılmıştı. Bu haber kırıntılarının her biri moralimizi yükseltiyor, dayanma gücümüzü ve Almanların yakın gelecekte yenileceklerine dair inancımızı pekiştiriyordu. Kısa süre sonra, öncelikle kendi içimizdeki çürümüş unsurlara karşı gettodaki ilk silahlı misillemeler başladı. Yahudi polisinin en kötülerinden biri olan ve insanları avlayıp *Umschlagplatz*'da teslim ederek kotasını doldurmaktaki çalışkanlığıyla ünlü Lejkin öldürüldü. Hemen arkasından Gestapo ile Yahudi Konseyi arasında irtibatı

Telegram: @cinciva

sağlayan First adındaki bir adam, Yahudi suikastçıların ellerinde öldü. Gettodaki casuslar ilk defa korkmaya başladılar.

Yavaş yavaş iyimser ruh halime ve hayatta kalma isteğime yeniden kavuştum. Bir gün Majorek'e gidip şehre indiğinde bazı tanıdıklarıma telefon etmesini ve beni bir biçimde gettodan çıkarıp saklayabilirler mi diye sormasını istedim. O gün öğleden sonra Majorek'in dönüşünü kalp çarpıntılarıyla bekledim. Geldi, ama kötü haber getirmişti: Tanıdıklarım bir Yahudi'yi saklama riskine giremeyeceklerini söylemişlerdi. Her şey bir yana, benim bunu teklif etmeme dahi kızmışlardı, yapmalarını istediğim şeyin cezası ölümdü! Eh, yapacak bir şey yoktu, hayır demişlerdi. Belki başkaları daha insancıl davranırdı. Ne olursa olsun ümidimi kaybetmemeliydim.

Yeni yıl gelmek üzereydi. 31 Aralık 1942'de, beklenmedik bir biçimde kömür taşıyan büyük bir konvoy geldi. Hepsini aynı gün içinde boşaltmamız, Narbutt Caddesi'ndeki binanın mahzenine yığmamız gerekti. Zor, ağır bir işti ve beklenenden uzun sürdü. Akşam altıda gettoya gitmek üzere yola çıkacağımıza neredeyse gece olana kadar orada kaldık.

Her zaman aynı yoldan giderdik; üçlü sıralar halinde Polna Caddesi'nden Chalubinski Caddesi'ne ve sonra da Zelazna Caddesi'nden gettoya. Neredeyse Chalubinski Caddesi'ne varmıştık ki ön taraftan gelen çılgınca bağırışlar duyduk. Durduk. Bir an sonra neler olduğunu gördük. Tamamen şans eseri körkütük sarhoş iki SS'le karşılaşmıştık. Bir tanesi Pat-Küt'tü. Üzerimize atıldılar, içki âlemindeyken bile yanlarından ayırmadıkları kırbaçlarla bizi dövmeye başladılar. Bunu sistematik biçimde yapıyorlardı; grubun başından başlayarak, sırayla her üç kişiyi birlikte dövüyorlardı. Bitirdikleri zaman kaldırımda birkaç adım geri gittiler, silahlarını çektiler ve Pat-Küt bağırdı: "Enteller, öne çıkın!"

Niyetleri açıktı; bizi oracıkta öldüreceklerdi. Ne yapacağıma karar vermekte zorlandım. Öne çıkmamak onları daha da sinirlendirebilirdi. Bizi sıradan çekerek çıkarıp, gönüllü olarak çık-

Telegram: @cinciva

madığımız için ceza olarak öldürmeden önce bir daha dövebilirlerdi. Yanımda duran üniversite öğretmeni tarihçi Dr. Zajczyk de benim gibi tirtir titriyor ve ne yapacağına karar veremiyordu. Ama ikinci emirle sıradan öne çıktık. Toplam yedi kişiydik. Kendimi yeniden Pat-Küt'le yüz yüze bulmuştum ve şimdi şahsen bana bağırıyordu.

"Size disiplinin ne olduğunu öğreteceğim! Neden bu kadar uzun sürdü?" Silahını burnumun dibinde sallıyordu. "Saat altıda burada olmanız gerekiyordu ve şimdi saat on!"

Hiçbir şey söylemedim, nasılsa biraz sonra beni vuracağı kesindi. Bulutlu gözlerle doğrudan bana baktı, sokak lambasının altında sallanır gibi oldu ve sonra son derece düzgün bir ses tonuyla beklenmedik bir açıklama yaptı, "Siz yediniz, ekibin gettoya girmesinden şahsen sorumlusunuz. Gidebilirsiniz."

Tam dönmüş gidiyorduk ki birden haykırdı: "Geri dönün!"

Bu defa karşısına Dr. Zajczyk gelmişti. Yakasından tutup sarsarak "Sizi neden dövdük biliyor musun?" diye tısladı.

Doktor bir şey söylemedi.

"Evet, biliyor musun?" diye tekrarladı.

Daha uzakta duran bir ve paniğe kapıldığı açıkça belli olan bir adam ürkekçe sordu "Neden?"

"Size yeni yıl olduğunu hatırlatmak için!"

Yeniden sıraya girdiğimizde bir emir daha duyduk: "Şarkı söyleyin!"

Şaşkınlıkla Pat-Küt'e baktık. Yine sendeledi, geğirdi ve şöyle dedi: "Neşeli bir şeyler söyleyin!"

Kendi esprisine gülerek sallana sallana caddeden aşağı doğru yürümeye başladı. Birkaç adım sonra durup tehditkâr bir sesle "Ve güzel söyleyin, yüksek sesle söyleyin!" dedi.

Şarkıya ilk kimin başladığını ya da aklına neden özellikle bu asker şarkısının geldiğini bilmiyorum. Biz de katıldık. Zaten aslında ne söylediğimizin hiç de önemi yoktu.

Telegram: @cinciva

Geriye dönüp o olayı hatırladığımda, komikliğine aslında ne çok trajedi karıştığını ancak bugün anlayabiliyorum. O yeni yıl gecesinde yorgunluktan tükenmiş bir avuç Yahudi, Polonya vatanseverliğiyle ilgili konuşmanın yıllardır yasak olduğu, aksi takdirde ölümle cezası verilen bir şehrin sokaklarında yürüyor ve cezadan kesinlikle muaf, bağırabildikleri kadar çok bağırarak *"Hej, strzelcy wraz!"*, "Hey nişancılar! Hazır olun!" diye o milliyetçi şarkıyı söylüyordu.

Telegram: @cinciva

12
MAJOREK

1 Ocak 1943. Roosevelt'in Almanların yenileceğini açıkladığı yıl. Gerçekten de artık ön cephelerde daha başarısızdılar. Keşke ön cepheler bize biraz daha yakın olsaydı! Almanların Stalingrad'da yenildiği haberi geldi: "Savaşın zafer dolu gidişini etkilemeyecek" diyen sıradan bir basın açıklamasıyla yatıştırılamayacak, geçiştirilemeyecek kadar önemli bir haberdi bu. Bu kez Almanlar durumu kabul etmek zorunda kaldılar ve üç gün yas ilan ettiler, aylardır çalışmadan geçen ilk günlerimizdi. Aramızdaki daha iyimserler neşeyle ellerini ovuşturuyor, savaşın yakında sona ereceğine ikna olmuş görünüyorlardı. Kötümserler aksini düşünüyorlardı; savaşın daha uzun bir süre devam edeceğine inanıyorlardı, fakat yine de azından sonucun ne olacağına dair artık en ufak bir şüphe bile kalmamıştı.

Telegram: @cinciva

Giderek iyileşen politik haberlere paralel olarak gettonun yeraltı teşkilatı da faaliyetlerine hız verdi. Benim ekibim de işin içindeydi. Ekibimize her gün şehirden patates çuvalları getiren Majorek, pateslerin altına mühimmat gizliyordu. Bunları aramızda paylaşıp pantolonlarımızın paçalarında taşıyarak gettoya sokuyorduk. Riskli bir işti ve bir gün neredeyse hepimiz için trajik bir sonla bitiyordu.

Majorek çuvalları her zamanki gibi benim depoma bırakmıştı. Bunlar boşaltıp, mühimmatı saklamam ve o akşam arkadaşlar arasında paylaştırmam gerekiyordu. Ama Majorek çuvalları bırakıp dükkândan çıkar çıkmaz, kapı ardına kadar açıldı ve Yüzbaşı Young içeri daldı. Etrafına bakındı, çuvalları gördü, yanlarına gitti. Dizlerimin bağının çözüldüğünü hissettim. İçlerine bakacak olursa işimiz bitikti ve kafasına kurşunu ilk yiyecek olan da bendim. Young çuvalların önünde durdu ve birinin ağzını açmaya çalıştı fakat ipler birbirine dolanmıştı, çözmek kolay değildi. SS sabırsızlıkla küfür etti, bana döndü.

"Aç şunu!" dedi.

Sakin olmaya çalışarak yanına gittim. Çok sakin bir biçimde düğümü yavaş yavaş çözdüm. Alman, elleri belinde izliyordu.

"İçinde ne var?" diye sordu.

"Patates. Her gün gettoya biraz götürmemize izin veriliyor."

Çuval açılmıştı. Sonraki emir geldi. "Dışarı çıkar, göreyim."

Elimi çuvala soktum. Patates yoktu. Şans eseri Majorek bugün bir miktar patates yerine biraz yulaf ezmesiyle fasulye almıştı. Üstte bunlar vardı, patatesler alttaydı. Bir avuç dolusu oldukça uzun sarı fasulyeyi gösterdim.

"Patates demek?" diye güldü Young alayla. "Daha aşağı bak!" diye emretti.

Bu kez elime bir avuç yulaf ezmesi geldi. Alman onu kandırdığım için beni her an dövebilirdi. Aslında öyle yapmasını umuyordum çünkü o zaman çuvalın kalanında ne olduğuyla ilgilenmeyebilirdi. Fakat bana tokat bile atmadı. Topuğunun üs-

Telegram: @cinciva

tünde geri dönüp gitti. Biraz sonra yeniden içeri daldı, sanki beni başka bir suç işlerken yakalamayı umuyordu. Dükkânın ortasında duruyor, korkunun etkisinden kurtulmaya çalışıyordum. Kendimi toparlamam lazımdı. Ancak Young'ın adımları pasajın içinde uzaklaşıp, sonunda duyulmaz olunca çuvalları boşaltmaya koşabildim. Mühimmatı dükkânın bir köşesine boşaltılmış limon yığınının altına sakladım. O akşam getto duvarına yaklaşırken yeni kurşun ve el bombası postalarımızı her zamanki gibi duvarın üstünden fırlattık. Bunu da atlatmıştık!

14 Ocak Cuma günü, cephedeki yenilgilerinin ve bunun Polonyalılara verdiği gözle görülür zevkin öfkesiyle, Almanlar yeniden insan avına başladılar. Bu defa av tüm Varşova'ya yayılmıştı. Üç gün boyunca hiç durmadılar. Her gün işe gidip gelirken yollarda takip edilen ve yakalanan insanlar görüyorduk. Mahkûmlarla dolu polis kamyoneti konvoyları hapishaneye gidiyor ve geleceğin temerküz kampı sakinlerinden bir yığını daha almaya hazır, boş olarak geri dönüyordu. Bazı Aryenler çareyi gettoya sığınmakta buldular. Bu zor günler işgal döneminin çelişkilerinden birine tanıklık etti; bir zamanların en korkutucu simgesi, üzerinde Davud yıldızı olan kolluklar bir gecede korumaya, bir tür sigortaya dönüşmüşlerdi, çünkü artık av Yahudiler değildi.

Ne var ki iki gün sonra sıra bize de geldi. Pazartesi sabahı binadan çıktığımda dışarıda ekibimizin hepsini bulamadım, sadece kesinlikle vazgeçilemez oldukları düşünülen birkaç işçi vardı. "Depo müdürü" olarak ben de bunlardan biriydim. İki polis memuru eşliğinde gettonun kapısına doğru yola koyulduk. Burada genellikle sadece Yahudi polis görevlileri nöbet tutardı, ama bugün koca bir Alman polis birliği, çalışmak için gettodan ayrılan herkesin kâğıtlarını dikkatle inceliyordu. On yaşlarında bir erkek çocuğu kaldırımda koşarak bize yaklaştı. Çok solgundu ve o kadar korkmuştu ki, kendisine yaklaşan Alman polisinin karşısında kasketini çıkarmayı unuttu. Alman durdu, tek kelime etmeden tabancasını çıkardı, çocuğun şaka-

Telegram: @cinciva

ğına dayadı ve onu vurdu. Çocuk, kolları iki yanda, yere düştü, bedeni kasıldı ve öldü. Polis memuru tabancasını sakince yerine koydu ve yoluna devam etti. Ona baktım; saldırgan birine benzemiyordu, kızgın bile görünmüyordu. Birçok ufak tefek günlük sorumluluğunu yerine getiren ve sonra da kendisini başka, daha önemli işleri beklediği için bunları kafasından çıkaran sıradan görünüşlü, donuk yüzlü bir adamdı.

Ekibimiz Aryen bölüme henüz varmıştı ki arkamızdan gelen silah seslerini duyduk. Bu sesler gettoda yuvalanan ve Alman terörüne ilk kez silahla karşılık veren diğer Yahudi işçi gruplarından geliyordu.

Moralimiz bozuk bir halde yola devam ettik, hepimiz şimdi gettoda neler olacağını merak ediyorduk. Gettonun ortadan kaldırılmasında yeni bir safhanın başladığına şüphe yoktu. Küçük Prozanski yanımda yürüyordu, odada kalan anne ve babası için endişeleniyor, yer değiştirmeden kaçabilmek için zamanında saklanabildiler mi diye üzülüyordu. Benim de kendime göre dertlerim vardı ve tek bir konuda yoğunlaşıyorlardı; dünyadaki tek mal varlığım olan dolma kalemimle saatimi odamızdaki masanın üzerinde bırakmıştım. Eğer kaçmayı başarırsam onları paraya çevirip, arkadaşlarımın yardımıyla saklanacak bir yer bulana kadar birkaç gün o parayla geçinmeyi planlıyordum.

O akşam gettoya dönmedik. Bir süreliğine Narbutt Caddesi'nde kalacaktık. İnsanların ölümlerine götürülmeden önce kendilerini ellerinden geldiğince savundukları duvarların arkasında neler olduğunu ancak daha sonra öğrenebildik. Önceden hazırlanmış yerlere saklanmışlardı; kadınlar, buz tutan merdivenlere su dökmüşlerdi, böylece Almanların üst katlara çıkması daha güç olacaktı. Bazı binalarda barikatlar kurulmuştu ve gaz odasında yok olup gitmektense savaşarak, ellerinde silahlarla ölmeye kararlı bina sakinleri SS ateşine karşılık vermişlerdi. Almanlar Yahudi hastanesindeki hastaları iç çamaşırlarıyla dışarı çıkarmış, dondurucu soğukta üstü açık kamyonlara dol-

Telegram: @cinciva

durmuş ve Treblinka'ya göndermişlerdi. Fakat bu ilk Yahudi direnişi gösterisi sayesinde Almanlar gettodan yollamayı planladıkları on bin kişi yerine beş gün içinde sadece beş bin kadar kişiyi götürmüşlerdi.

Beşinci akşam, Pat-Küt "gettoyu çalışmayan unsurlardan temizleme" hareketinin tamamlandığını, yeniden içeri dönebileceğimizi söyledi. Kalplerimiz hızla çarpıyordu. Gettonun sokakları içler acısı haldeydi. Kaldırımlar, cam kırıklarıyla dolmuştu. Yırtılmış yastıklardan çıkan tüyler su yolunu tıkamıştı; her yerde tüyler vardı; rüzgârın her nefesiyle büyük tüy bulutları kalkıyor, havada tersinden; yerden gökyüzüne giden kalın bir kar yağışı gibi girdaplar yapıyordu. Birkaç adımda bir öldürülmüş insanların vücutlarını gördük. Etrafta öylesine bir sessizlik vardı ki, ayak seslerimiz, sanki dağlardaki kayalık bir geçitten geçiyormuşuz gibi, binaların duvarlarına çarpıp yankılanıyordu. Odamızda kimseyi bulamadık, ama burası yağmalanmamıştı. Her şey Prozanski'nin ailesinin yer değiştirmek için aşağı inerken bıraktığı gibi duruyordu. Yataklar burada geçen son gecelerinden kalma, hâlâ düzeltilmemişti ve içmeye fırsat bulamadıkları bir cezve kahve soğuk ocağın üzerinde duruyordu. Dolma kalemimle saatim onları bıraktığım masanın üstündeydiler.

Şimdi enerjik ve hızlı hareket etmeliydim. Muhtemelen bir sonraki yer değiştirme operasyonu çok yakında yapılacaktı ve bu defa gidecekler listesindekilerden biri olabilirdim. Majorek vasıtasıyla arkadaşım olan genç bir sanatçı çiftle temasa geçtim. Andrzej Bogucki aktördü, karısı da kızlık soyadı olan Janina Godlewska ismiyle sahneye çıkan bir şarkıcıydı. Bir gün Majorek saat altı sularında geleceklerini söyledi. Aryen işçilerin eve döndüğü bir anda kapıdan çıkma fırsatı yakaladım. İkisi de oradaydılar. Sadece birkaç kelime konuştuk. Onlara bestelerimi, dolmakalemimi ve saatimi verdim; yani yanıma almak istediğim her şeyi. Bunları daha önce gettodan çıkarıp buraya getirmiş ve depoda saklamıştım. Bogucki'nin bir SS ge-

Telegram: @cinciva

neralinin binayı teftişe geleceği zaman, Cumartesi günü saat beşte gelmesi konusunda anlaştık. Karmaşa sırasında kaçmamın daha kolay olacağını umuyordum.

Artık gettodaki ortam iyice gerginleşmiş ve huzursuzluk artmıştı. Kötü bir şeyler olacağının kokusu havadaydı. Yahudi polis kumandanı Albay Szerynski intihar etti. Almanlara herkesten daha yakın olan, en çok ihtiyaç duyacakları ve en son yeri değiştirilecek olan bu adam bile ölümden başka yol göremediğine göre gerçekten çok kötü haberler almış olmalıydı. İşe giderken her gün başka Yahudiler aramıza karışıyor, şehrin Aryen bölgesine kaçmaya çalışıyorlardı. Her zaman başarılı olamıyorlardı. Orada kaçakları bekleyen casuslar, paralı ajanlar ve istekli gönüllüler vardı. Bunlar bir ara sokakta takip ettikleri Yahudi'ye sonradan saldırıp Almanlara teslim etmekle tehdit eden, üstündeki para ve mücevheri alan kişilerdi. Soydukları insanları çoğu zaman yine de Almanlara teslim ederlerdi.

Cumartesi günü sabahın erken saatlerinden itibaren korkudan bayılacak gibiydim. İşler yolunda gidecek miydi? Herhangi bir yanlış adım, anında ölüm demekti. Öğleden sonra general, teftiş yapmak için geldi. Çok meşgul olan SS'ler bir süreliğine bizi akıllarından çıkardılar. Saat beş sularında Aryen işçiler o günlük işlerini bitirdi. Paltomu giydim, üç yıldan sonra ilk kez kolumdaki mavi yıldızlı kolluğu çıkardım ve kapıdan onlarla birlikte dışarı süzüldüm.

Bogucki, Wisniowa Caddesi'nin köşesinde duruyordu. Bu, şimdiye kadar her şeyin planlandığı gibi gittiği anlamına geliyordu. Beni görünce hızla yürümeye başladı. Ben de birkaç adım gerisinde, yakamı kaldırmış, karanlıkta izini kaybetmemeye çalışarak yürüyordum. Caddeler boş ve savaş çıktığından beri yürürlükte olan yasalar gereğince hafifçe aydınlatılmıştı. Yüzümün görülebileceği sokak lambalarının ışığında bir Almanla karşılaşmamak için dikkatli olmalıydım. Çok hızlı yürümemize ve en kısa yoldan gitmemize rağmen yol hâlâ bitmek bilmiyordu. Neyse ki sonunda yolculuğumuzun sonuna geldik;

Telegram: @cinciva

Noakowski Caddesi 10 numara. Burada, kullanım hakkı o günlerde Almanlara karşı casusluk yapan müzisyenlerin lideri Piotr Perkowski'de olan, beşinci kattaki bir sanatçı stüdyosunda saklanacaktım. Merdivenleri üçer üçer hızla çıktık. Janina Godlewka bizi stüdyoda bekliyordu, tedirgin, korkmuş bir hali vardı. Bizi görünce rahat bir nefes aldı.

"Neyse sonunda geldiniz!" Ellerini başının üstünde kenetledi. Bana dönüp şöyle dedi: "Andrzej seni almaya gidene kadar bugün Şubat'ın on üçü olduğunu fark etmemiştim; uğursuz on üç!"

Telegram: @cinciva

13
YAN KOMŞUDA SORUN VE ÇEKİŞME

Şimdi kendimi içinde bulduğum ve daha bir süre kalmam gereken stüdyo oldukça geniş, tavanı pencereli, ferah bir odaydı. İki tarafında da kapılarla kapatılmış penceresiz girintiler vardı. Bogucki'ler bana bir kamp yatağı bulmuşlardı. Uzun süredir üzerlerinde uyuduğum sunta yataklardan sonra bu inanılmaz rahat geldi. Sadece hiç Alman görmediğim için bile çok mutluydum. Şimdi onların bağırışlarını dinlemek veya dayak yemekten, hatta her an bir SS tarafından öldürmekten korkmak zorunda değildim. O günler boyunca savaş bitene kadar, tabii eğer o zamana dek yaşarsam, beni daha nelerin beklediğini düşünmemeye çalıştım. Bir gün Bn. Bogucki'nin getirdiği haberler beni neşelendirdi; Sovyet birlikleri Krakow'u ye-

Telegram: @cinciva

niden ele geçirmişti. Peki ama ben ne olacaktım? Stüdyoda uzun süre kalamayacağımı anlamıştım. Perkowski'nin birkaç gün içinde bir kiracı bulması gerekiyordu, çünkü Almanlar, polisin bütün evleri arayıp içindekilerin kayıtlı olup olmadığına ve orada yaşamaya hakları bulunup bulunmadığına bakmalarını gerektirecek bir nüfus sayımı yapılacağını duyurmuşlardı. Her gün odayı görmeye kiracı adayları geliyor ve onlar geldiğinde ben girintilerden birine saklanıp kapısını içeriden kilitlemek zorunda kalıyordum.

İki hafta sonra Bogucki, Polonya Radyosu'nun eski müzik direktörü ve savaştan önce patronum olan, bir akşam yanında Gebczynski adında bir mühendisle birlikte çıkagelen Edmund Rudnicki ile anlaşmaya vardı. Mühendisle karısının aynı binanın giriş katındaki evlerine geçecektim. O akşam, yedi aydır ilk defa bir klavyeye dokundum. Bütün sevdiklerimi kaybettiğim, gettonun boşaltılması sırasında hayatta kaldığım ve duvarlarının yıkılmasına yardım ettiğim, ortalıkta kireç ve tuğla taşıdığım yedi ay. Bayan Gebczynski'nin beni kandırma çabalarına bir süre direndim ama sonunda kabul ettim. Sertleşmiş parmaklarım tuşların üstünde istemeye istemeye dolaştı, çıkan ses sinir bozacak kadar tuhaftı, sinirime dokundu.

Aynı akşam, can sıkıcı bir başka haber duydum. Gebczynski'ye olacakları genellikle iyi bilen ve ertesi gün bütün şehirde insan avı yapılacağını söyleyen bir arkadaşından telefon geldi. Hepimiz son derece rahatsız olduk. Neyse ki yanlış alarm olduğu anlaşıldı, o günlerde bu sık sık oluyordu. Ertesi gün radyo istasyonundan eski bir meslektaşım olan ve daha sonra yakın arkadaş olduğum şef Czeslaw Lewicki geldi. Pulawska Caddesi 83 numarada emrinde bir bekâr evi vardı ama kendisi orada oturmuyordu. Benim kalmamı kabul etti.

Gebczynski'lerin dairesinden çıktığımızda günlerden 27 Şubat Cumartesi, saat akşam yediydi. Tanrıya şükür, hava kapkaranlıktı. Plac Unii'den faytona bindik, bir kazaya uğramadan

Telegram: @cinciva

Pulawska Caddesi'ne vardık ve merdivenlerde kimseyle karşılaşmamayı ümit ederek dördüncü kata fırladık.

Bekâr evi rahattı ve şık döşenmişti. Tuvalete gitmek için bir holden geçiyordunuz ve holün öbür tarafında büyük bir gömme dolapla gazlı ocak vardı. Odanın içinde rahat bir divan, giysi dolabı, küçük bir kitap rafı, minik bir masa ile birkaç rahat iskemle vardı. Küçük kitaplık birçok eserin notaları ve partisyonlarıyla doluydu, bazı akademik kitaplar da vardı. Kendimi cennette gibi hissettim. O ilk gece pek fazla uyumadım; pamukları iyice atılmış, gerçek bir divanda yatmanın keyfini çıkarmaya çalıştım.

Ertesi gün Lewicki, eşyalarımı getirmeye bir doktorun eşi olan Bayan Malczewska adındaki arkadaşıyla geldi. Nasıl besleneceğim ve bir gün sonra yapılacak nüfus sayımını nasıl atlatacağım hakkında konuştuk. Bütün günü kapıyı içeriden kilitleyip tuvalette geçirmem gerekecekti, stüdyodaki girintilerin kapılarını kilitlediğim gibi. Nüfus sayımı sırasında Almanlar daireye girseler bile arkasında saklandığım küçük kapıyı muhtemelen fark etmeyecekleri sonucuna vardık. Olsa olsa, kilitli bir dolap kapısı olduğunu zannederlerdi.

Bu stratejik plana aynen uydum. Yanıma bir sürü kitap alıp sabah tuvalete girdim ve akşama kadar sabırla bekledim. Uzun bir süre geçirmek için pek rahat değildi ve öğleden itibaren ayaklarımı uzatabilmekten başka bir şey düşleyemez olmuştum. Bütün bu manevra lüzumsuz çıktı, hem merak hem de nasıl olduğuma dair bir tedirginlik içinde akşama doğru uğrayan Lewicki'den başka gelen olmadı. Yanında votka, sosis, ekmek ve tereyağı getirmişti; krallar gibi yedik. Nüfus sayımı fikri, Almanların Varşova'da gizlenen bütün Yahudileri tek bir saldırıyla yakalamaları içindi. Beni bulamamışlardı, içimde yeni bir kendime güven duygusu hissettim.

Lewicki biraz uzakta oturuyordu ve yiyecek getirmek içini haftada yalnızca iki kere gelmesi konusunda anlaştık. Dört göz-

Telegram: @cinciva

le beklenen bu ziyaretlerinin arasını ise, şu ya da bu şekilde doldurmam gerekiyordu. Uzun uzun okuyor ve doktorun eşinin mutfakla ilgili tavsiyelerine uyarak lezzetli yemekler yapmayı öğreniyordum. Her şeyin hiç ses çıkarmadan yapılması gerekiyordu. Yavaş çekimde, parmak uçlarımda hareket ediyordum - elimi ya da ayağımı bir yere çarpmaktan Tanrı korusun!- Duvarlar inceydi ve tek bir dikkatsiz hareket, beni komşularıma karşı ele verirdi. Ben onların neler yaptığını çok rahat duyabiliyordum, özellikle de soldaki evde oturanları. Seslerinden anlaşıldığı kadarıyla, o dairenin sakinleri her akşam konuşmalarına birbirlerine taktıkları "Kedicik" ve "Kuçu kuçu" gibi şirin isimlerle başlayan, yeni evli bir karı kocaydı. Ne var ki yaklaşık çeyrek saat sonra, evdeki uyum bozulur, sesleri yükselirdi. O zaman kullandıkları lakaplar ehlileştirilmiş hayvanların tümü arasından seçilir, domuza kadar uzanırdı. Sonra muhtemelen bir barışma olur, bir süre sesleri duyulmazdı. Ve sonra, üçüncü bir ses duyardım: Genç kadının, birçok yanlış nota basmasına rağmen, hislenerek çaldığı piyanonun sesi. Ne var ki çoğu zaman bu da uzun sürmezdi. Müzik susardı ve sinirli bir kadın sesi tartışmayı yeniden başlatırdı: "Ah, çok güzel, peki o halde, artık çalmıyorum! Ne zaman çalmaya başlasam arkanı dönüyorsun."

Sonra yeniden hayvanlar âleminde koşmaya başlarlardı.

Onları dinlerken, yan komşuda bu kadar sorun ve çekişme yaratan küçük, akortsuz ve eski piyanoyu çalabilmek için neler vereceğimi, bundan ne kadar mutlu olacağımı üzüntüyle düşünürdüm hep.

Günler geçip gitti. Haftada iki kere ya Bayan Malczewska ya da Lewicki beni düzenli olarak yokluyor, yiyecekle birlikte en son politik gelişmelerin haberlerini getiriyorlardı. Haberler iç açıcı değildi; Sovyet birliklerinin Krakow'dan yeniden geri çekildiğini duyduğuma üzülmüştüm, Müttefikler de Afrika'da geri çekiliyordu. Hareketsizliğe mahkûm, günlerimin çoğunu kendi karanlık düşüncelerimle baş başa geçirmek ve ailemin korkunç kaderini tekrar tekrar gözümün önüne getirmek yüzün-

Telegram: @cinciva

den, şüphelerimin ve içinde bulunduğum depresyonun giderek arttığını fark ettim. Pencereden, hep aynı olan trafiğin akışına bakıp da aşağıda her zamanki gibi sakin sakin dolaşan Almanları görünce, bu gidişatın hiçbir zaman değişmemesi mümkün gibi geliyordu. Peki o zaman ben ne olacaktım? Yıllarca bir hiç uğruna acı çektikten sonra bir gün bulunacak ve öldürülecektim. Umabileceğim en iyi şey, Almanların eline canlı olarak geçmektense, intihar etmek olabilirdi.

Afrika'daki büyük Müttefik saldırısı başlayıp art arda kazanılan başarılarla taçlanana kadar ruh halim düzelmedi. Sıcak bir Mayıs günü öğle yemeği için biraz çorba pişiriyordum ki Lewicki göründü. Dördüncü kata koşa koşa çıktığı için nefes nefese kalmıştı, getirdiği haberleri vermeden önce bir an durup nefes aldı; Afrika'daki Alman ve İtalyan direnişi sonunda düşmüştü.

Keşke bunlar daha önce başlasaydı! Müttefik birlikleri şu anda Afrika'da değil de Avrupa'da zaferler kazanıyor olsalardı belki biraz heveslenebilirdim. O zaman belki Varşova gettosunda kalan az sayıdaki Yahudi'nin oluşturup örgütlediği başkaldırının en azından minik bir başarı şansı olabilirdi. Lewicki'nin getirdiği giderek iyileşen haberlerin yanında, kardeşlerimin trajik durumuyla ilgili duyduğu korkunç detaylar da vardı: Almanlara ümidin kalmadığı o son, anda az da olsa bir avuç Yahudi direnişte bulunmuştu. Elime geçen yeraltı gazetelerinden Yahudi başkaldırısını, her bina, her caddenin her bölümü için çatışmaları ve hatta Almanlara verdirilen büyük kayıpları öğrenmiştim. Gettodaki çatışmalar sırasında topçu birlikleri, tanklar ve hava kuvvetleri desteği istendiği halde, kendilerinden çok daha zayıf olan isyancıları bastırmaları haftalar almıştı. Hiçbir Yahudi canlı ele geçmek istemiyordu. Almanlar bir binayı ele geçirdiklerinde, hâlâ binanın içinde olan kadınlar çocukları en üst kata çıkarıyor, orada kendilerini de çocukları da balkondan aşağıdaki caddeye bırakıyorlardı. Geceleri uyku saatinde pencereden sarkarsam, ateş altındaki kuzey Varşo-

Telegram: @cinciva

va'yı ve açık, yıldızlı gökyüzünde biriken yoğun duman bulutlarını görebiliyordum.

Haziran başlarında bir gün Lewicki beklenmedik bir anda, her zamanki saatinde değil de gün ortasında beni görmeye geldi. Bu defa iyi haberler getirmemişti. Tıraşsızdı, gözlerinin altında bütün gece uyumadığımın belirtisi olan koyu renk halkalar oluşmuştu ve yüz ifadesinden büyük bir stres altında olduğu belliydi.

Fısıldayarak "Giyin!" dedi bana.

"Ne oldu?"

"Gestapo dün gece Dr. ve Bn. Malczewski'nin evindeki odamı mühürledi. Her an buraya gelebilirler. Hemen gitmeliyiz."

Gitmek mi? Gün ışığının altında, tam öğle saatinde? Bu intihar etmekle aynı şeydi, en azından benim için öyleydi. Lewicki sabırsızlanıyordu.

Beklediği gibi bir çanta toplamak yerine ben orada öylece durunca "Haydi, haydi!" dedi, beni cesaretlendirip neşelendirmeye karar verdi. "Merak etme," dedi tedirgin bir ifadeyle, "Her şey ayarlandı, yakınlarda seni bekleyen biri var, seni güvenli bir yere götürmeye de hazır."

Oradan ayrılmakta hâlâ kararsızdım. 'Ne olacaksa olsun' diye düşünüyordum. Lewicki nasıl olsa kaçacaktı, Gestapo onu bulamazdı. Eğer en kötüsü başıma gelirse, yeniden şehirde gezinme riskine girmektense hayatıma burada son vermeyi yeğlerdim. Artık kaçmaya gücüm kalmamıştı. Bunları bir biçimde arkadaşıma anlattım ve sarıldık; birbirimizi bu hayatta bir daha asla görmeyeceğimizden emindik. Sonra Lewicki evden ayrıldı.

Bir zamanlar bana dünyanın en güvenli yerlerinden biri gibi görünen, ama şimdi kafese dönüşen odanın içinde bir ileri bir geri yürümeye başladım. Burada bir hayvan gibi kapana kısılmıştım ve katillerin gelip beni bulmaları ve öldürmeleri sadece an meselesiydi. Avlarından memnun olacaklardı. Daha önce hiç sigara içmemiştim, ama o gün, ölümü beklerken, Lewicki'nin bıraktığı yüz sigaralık koca bir paketin hepsini içtim.

Telegram: @cinciva

Fakat ölüm gelişini saat saat erteliyordu. Gestapo'nun genellikle akşam geç saatlerde veya sabah erkenden geldiğini biliyordum. Üstümdekileri çıkarmadım, ışık yakmadım, sadece pencereden görünen balkon demirlerine bakıyor, caddeden ya da merdivenlerden gelen en küçük seslere kulak kabartıyordum. Lewicki'nin ayrılırken söylediği sözler hâlâ kulaklarımdaydı. Eli kapının kulpunda, çıkmak üzereydi ki döndü, yanıma geldi, beni bir kez daha kucakladı ve şöyle dedi: "Eğer hakikaten yukarı çıkar ve daireye girerlerse kendini balkondan at. Seni canlı ele geçirmelerini istemezsin!" Sonra da intihar kararı vermemi kolaylaştırmak için, "Yanımda zehir var, beni de ele geçiremeyecekler!" diye ekledi.

Artık geç olmuştu. Caddelerde hiç trafik kalmamış, karşıdaki binanın tüm ışıkları tek tek sönmüştü. Ve Almanlar hâlâ gelmemişlerdi. Sinirlerim gerginlikten kopma noktasına gelmişti. Arada bir kendimi geleceklerse bir an evvel gelsinler diye düşünürken buluyordum. Bu işkencelere daha fazla katlanmak isteniyordum. O gece bir ara, intihar şeklimle ilgili olarak fikir değiştirdim. Balkondan atlamak yerine kendimi asabileceğim aklıma geldi ve nedendir bilmem, bu ölüm bana daha kolay, gitmenin sessiz bir yolu gibi göründü. Yine ışık yakmadan, ip vazifesi görebilecek bir şey bulmak için odayı aramaya başladım. Sonunda raftaki kitapların arkasında uzun ve sağlam bir kablo buldum.

Kitaplığın üstünde asılı duran resmi indirdim, duvardaki kancanın sağlam olup olmadığını kontrol ettim ve ilmeğimi hazırlayıp bekledim. Gestapo gelmedi.

Sabah da gelmediler ve sonraki birkaç gün yakınıma bile yaklaşmadılar. Ama Cuma sabahı saat on birde, neredeyse tamamen uykusuz geçen bir geceden sonra divanda yatarken caddeden silah sesleri geldiğini duydum. Pencereye koştum. Cadde boyunca, kaldırımlar da dahil, bir dizi polis sıralanmış, kaçışan kalabalığa rasgele ateş ediyorlardı. Bir müddet sonra birkaç SS kamyonu geldi ve caddenin büyük bir bölümü çevril-

Telegram: @cinciva

di, benim binam da dahil olmak üzere. Gestapo subaylarından oluşan gruplar bu bölgedeki bütün binalara girdi ve erkekleri dışarı çıkardılar. Benim saklandığım binaya da girdiler.

Artık saklandığım yeri bulacaklarına şüphe yoktu. Resmin kancasına kolayca ulaşabilmek için kitaplığın önüne bir iskemle çektim, ilmeğimi hazırladım ve kapıyı dinlemeye koyuldum. Almanların birkaç kat aşağıdaki merdivenlerde bağırdığını duyabiliyordum. Yarım saat sonra ortalık yeniden sessizleşti. Pencereden dışarı baktım. Barikat kaldırılmış, SS kamyonları gitmişti.

Gelmemişlerdi.

Telegram: @cinciva

14
SZALAS'IN İHANETİ

Lewicki kaçalı bir hafta olmuş, buna rağmen Gestapo gelmemişti. Benim sinirlerim de zaman içinde yatışmaya başladı. Ama başka bir tehditle karşı karşıyaydım; yiyecek stokum azalıyordu. Az miktarda fasulye ile biraz yulaf ezmesi dışında bir şeyim kalmamıştı. Öğünlerimi günde ikiye indirdim, çorba yaptığım zaman her defasında sadece on tane fasulye ve bir kaşık yulaf ezmesi kullanıyordum, ama bu şekilde bölünseler de, erzağım birkaç günden fazla gitmeyecekti. Bir sabah saklandığım binanın önünde başka bir Gestapo arabası durdu. Ellerinde bir kâğıt olan iki SS binaya girdiler. Beni aradıklarından emindim ve ölmeye hazırlandım. Fakat yine kurtuldum, bu defa da peşinde oldukları ben değildim.

Telegram: @cinciva

Artık tüm erzağım bitmişti. İki günlük sudan başka bir şeyim yoktu. İki seçeneğim vardı: Açlıktan ölmek ya da en yakındaki sokak satıcısına kadar gidip bir somun ekmek alma riskine girmek. İkinciyi seçtim. Dikkatle tıraş oldum, giyindim ve normal yürümeye çalışarak sabah sekizde binadan çıktım. Kesinlikle "Aryen olmayan" yüz hatlarıma rağmen, kimsenin dikkatini çekmedim. Somunu alıp eve döndüm. O gün, 18 Temmuz 1943'tü. 28 Temmuz'a kadar tam on gün boyunca o tek ekmekle idare ettim, daha fazlasına param çıkışmazdı.

29 Temmuz'da öğleden sonra hafifçe kapı çalındı. Açmadım. Biraz sonra kilide dikkatle bir anahtar sokulup çevrildi, kapı açıldı ve tanımadığım genç bir adam içeri girdi. Kapıyı hemen arkasından kapatıp fısıltıyla sordu: "Şüpheli bir durum var mı?"

"Hayır."

Ancak o zaman ilgisini bana yöneltti. Gözlerinde bir nevi hayranlıkla beni baştan aşağı süzdü. "O zaman hayattasın?"

Omzumu silktim. Cevap vermemi gerektirmeyecek kadar canlı göründüğümü sanıyordum. Yabancı gülümsedi, epey gecikmiş de olsa kendini tanıttı; Lewicki'nin kardeşiydi ve ertesi gün yiyecek getirileceğini söylemek için gelmişti. Önümüzdeki birkaç gün içinde başka bir yere götürülecektim çünkü Gestapo hâlâ Lewicki'yi arıyordu ve buraya da gelebilirlerdi.

Dediği gibi ertesi gün mühendis Gebczynski, bana radyo teknisyeni Szalas diye tanıştırdığı, güvenilir bir yeraltı militanı dediği bir adamla birlikte çıkageldi. Gebczynski kendisini kollarıma attı, açlıktan ve zayıflıktan şimdiye kadar çoktan öldüğümü sanmıştı. Bütün ortak arkadaşlarımızın benim için endişelendiğini, fakat sürekli gizli ajanların gözetiminde olan binaya yaklaşamadıklarını anlattı. Ajanlar gider gitmez kendisine cesedimden kalanlarla ilgilenmesi ve münasip bir cenaze töreni ayarlaması söylenmişti.

Artık bana devamlı Szalas göz kulak olacaktı, bu görev ona yeraltı örgütümüz tarafından verilmişti.

Telegram: @cinciva

Ne yazık ki, güvenilmez bir adam olduğu hemen ortaya çıktı. On günde bir azıcık yiyecekle uğruyor, daha fazlası için para bulamadığını söylüyordu. Ona satması için elimde kalan son bir-iki eşyamı da verdim ama neredeyse her seferinde bunları çaldırıyor ve kimi zaman iki hafta yetmesi gerekirken, yine ancak iki veya üç gün idare edece kadar az bir yiyecekle geliyordu. Sonra, artık açlıktan bitkin düşmüş, öleceğime kesin gözüyle bakar halde yatağımda yatarken Szalas, beni ancak canlı tutacak ve kendime işkence etmeye devam etmem için gereken gücü verecek kadar az miktarda yiyecekle ortaya çıkıyordu. Her zaman güleryüzle, aklı kesinlikle başka bir yerde, şöyle sorardı: "Hâlâ hayattasın demek, öyle mi?"

Hayattaydım evet, ama kötü beslenme ve üzüntüden sarılık olmuştum. Szalas bunu pek önemsemedi, sarılık olunca kız arkadaşı tarafından terk edilen büyükbabasıyla ilgili eğlenceli bir hikâye anlattı. Szalas'ın fikrine göre sarılığın sözünü etmeye bile değmezdi. Teselli bulayım diye, Müttefiklerin Sicilya'ya indiklerini söyledi. Sonra da veda edip gitti. Bu son görüşmemizdi, çünkü aradan on gün geçmesine rağmen bir daha hiç görünmedi. On gün on iki güne, sonra da iki haftaya uzadı.

Hiçbir şey yemiyordum ve kalkıp su musluğuna kadar sürünecek gücüm bile yoktu. Gestapo gelecek olsaydı, kendimi asamazdım bile. Günün büyük bölümünde uyuyordum, uyandığımda da açlıktan dayanılmaz ağrılar çekiyordum. Yüzüm, kollarım ve bacaklarım kabarmaya başlamıştı ki, beklenmedik bir anda Bn. Malczewska geldi. Onun, kocasının ve Lewicki'nin Varşova'dan ayrılıp saklanmak zorunda kaldıklarını biliyordum. Benim gayet iyi durumda olduğumdan emin, bir fincan çay içip sohbet etmek için uğramıştı. Ondan, Szalas'ın bütün Varşova'da benim için para topladığını ve bir adamın hayatının kurtulması söz konusu olduğunda kimse cimrilik etmeyeceği için ciddi bir miktar elde ettiğini öğrendim. Arkadaşlarıma beni her gün görmeye geldiğini ve hiçbir şeyi eksik etmediğini söylemişti.

Telegram: @cinciva

Doktorun karısı birkaç gün sonra yeniden Varşova'dan ayrıldı ama gitmeden önce bana bolca yiyecek bıraktı ve daha iyi bakılacağıma söz verdi. Ne var ki, bu durum pek uzun sürmedi.

12 Ağustos günü öğle saatlerinde, kendime her zamanki gibi çorba yaparken, birinin içeri girmeye çalıştığını duydum. Arkadaşlarım ziyarete geldiklerinde kapıyı böyle çalmazlardı; kapı yumruklanıyordu. O halde Almanlardı. Fakat biraz sonra yumruklara eşlik eden sesin bir kadın sesi olduğunu fark ettim. Bir kadın "Hemen kapıyı aç yoksa polis çağıracağız!" diye bağırıyordu.

Yumruklar giderek daha da ısrarcı oluyordu. Şüphe yoktu; binadaki diğer insanlar benim orada saklandığımı keşfetmiş, bir Yahudiye yataklık etme suçlaması tehlikelerinden kaçınmak için beni teslim etmeye karar vermişlerdi.

Alelacele giyindim, bestelerimle birkaç eşyamı daha bir çantaya koydum. Yumruklama bir an durdu. Sessizliğime sinirlenen kızgın kadınlar, mutlaka tehditlerini gerçekleştirmeye hazırlanıyorlardı ve muhtemelen en yakın polis karakoluna doğru yola koyulmuşlardı. Yavaşça kapıyı açıp merdivenlere yönelmiştim ki kadınlardan biriyle burun buruna geldim. Belli ki görevi, kaçmama engel olmak için orada beklemekti. Yolumu kesti.

Kapıyı işaret edip, "O dairede mi kalıyorsunuz?" dedi. "Kayıtlı değilsiniz!"

Dairenin sahibinin bir meslektaşım olduğunu, onu evde bulamadığımı söyledim. Açıklamam çok saçmaydı ve doğal olarak bu çaçaron kadını tatmin etmedi.

"İzninizi göreyim lütfen! İzin, hemen!" diye iyice yüksek sesle bağırdı. Binanın gürültüden rahatsız olan diğer sakinleri de kafalarını kapılardan uzatmaya başlamışlardı.

Kadını kenara itip merdivenlerden aşağı koştum. Arkamdan bir çığlık kopardığını duydum. "Ön kapıyı kapatın! Çıkmasına izin vermeyin!"

Telegram: @cinciva

Zemin katta kapıcı ile karşılaştım. Şansıma, diğer kadının merdivenden aşağı ne diye bağırdığını anlamamıştı. Kapıya vardım ve kendimi caddeye attım.

Ölümden bir kez daha kaçmıştım, ama ileride bir yerde yine beni bekliyordu. Saat öğleden sonra birdi ve ben caddenin ortasında duruyordum; tıraşsız, saçım aylardır makas yüzü görmemiş, üstümde buruşuk, eski püskü bir takım. Sami yüz hatlarım olmasaydı bile dikkat çekeceğim kesindi. Bir ara sokağa girip hızlı adımlarla yürüdüm. Nereye gidecektim? Buralardaki tek tanıdıklarım Narbutt Caddesi'nde oturan Boldok'lardı. Fakat çevreyi gayet iyi bilmeme rağmen telaştan yolumu kaybettim. Sonunda gideceğim yere varana kadar neredeyse bir saat ara sokaklarda dolaştım. Arkasında bir sığınak bulma umudum olan o kapının zilini çalmaya karar verene kadar uzun bir tereddüt geçirdim, çünkü varlığımın arkadaşlarım için ne denli büyük bir tehlike olacağını gayet iyi biliyordum. Eğer onların yanında yakalanırsam onlar da vurulacaktı. Ne var ki, başka şansım yoktu. Kapıyı açar açmaz onlara fazla kalmayacağıma, sadece yeni ve sürekli bir saklanma yerini nasıl bulurum diye birkaç telefon görüşmesi yapmak istediğime dair güvence verdim. Ama telefon konuşmalarının yararı olmadı. Bazı arkadaşlarım beni alamıyorlardı, diğerleri de örgütümüz o gün Varşova'nın en büyük bankalarından birini bastığı ve bu nedenle polis tüm şehri sardığı için dışarı çıkamıyorlardı. Bu koşullarda Boldok'lar, bir mühendis ve karısı, anahtarı kendilerinde olan alt kattaki boş bir dairede uyumamı kararlaştırdılar. Ertesi sabah radyodan eski bir meslektaşım olan Zbigniew Jaworski geldi. Birkaç gün onlarda kalacaktım.

Şimdilik benim iyiliğimi isteyen nazik insanların evinde güvendeydim! O ilk akşam banyo yaptım, lezzetli bir akşam yemeği yiyip yanında şnaps içtik, ama bu karaciğerime hiç iyi gelmedi. Yine de, hoş atmosfere ve her şeyden önemlisi aylardır süren zorunlu sessizlikten sonra yüreğimdekileri anlatabilme şansına ve Zofia Jaworska ile yetmiş yaşında yaşlı bir ha-

Telegram: @cinciva

nım olan cesur annesi Bn. Bobrownicka kendileriyle ne kadar gerekiyorsa kalmam konusunda ısrar etmelerine rağmen, ev sahiplerimi tehlikeye atma korkusuyla, en kısa zamanda yanlarından ayrılmayı planlamıştım.

Bu arada yeni bir saklanma yeri bulma yolundaki tüm çabalarım boşa çıkıyordu. Her taraftan reddediliyordum. İnsanlar Yahudileri evlerine almaktan çekiniyorlardı, ne de olsa bu itaatsizliğin cezası ölümdü. Kendimi her zamankinden de kötü hissediyordum ki, son anda takdiri ilahi, bu kez Bn. Jaworska'nın görümcesi Helena Lewicka şekline bürünüp imdadıma yetişti. Önceden tanışmıyorduk, benimle ilk kez karşılaşıyordu, ama daha önce başıma gelenleri duyunca hemen beni kabul etmeye karar vermişti. Kendi hayatı da kolay olmamasına, birçok arkadaşının ve akrabasının kaderine ağlamak için yeterince sebebi bulunmasına rağmen benim durumuma çok üzülmüş, gözyaşları dökmüştü.

Jaworski'lerle son gecemden sonra, 21 Ağustos'ta, Gestapo mahallede dolaşıp herkesin içini korku ve endişeyle doldururken, ben Aleja Nepodleglosci'deki büyük bir daireye geçtim. Burası Polonyalıların isyanından ve Varşova'nın tamamen tahrip olmasından önceki son saklanma yerim olacaktı. Dördüncü katta hemen merdivenin başında olan ferah bir bekâr eviydi. Elektriği ve gazı vardı, ama su yoktu. Su, sahanlıktaki ortak bir musluktan temin ediliyordu. Ortak tuvaletler de oradaydı. Komşularım, entelektüellerden, Pulawska Caddesi'ndekilerden daha yüksek bir sınıfa mensup oluşuyordu. Hemen yan dairedeki komşularım yeraltında faal bir genç karı kocaydı. Kaçaktılar ve evlerinde uyumuyorlardı. Bu durum benim için de risk oluşturuyordu ama yine de efendilerine sadık, beni korkudan ele verebilecek yarı eğitimli Polonyalılardansa, bu insanlarla komşuluk etmeyi yeğliyordum. Yakınlardaki diğer evlerde genellikle Almanlar ve çeşitli askeri yetkililer kalıyordu. Pencerelerimin karşısında, içinde bir tür depo olan, henüz bitmemiş bir hastane binası vardı. Her gün Bolşevik savaş mahkûmları-

Telegram: @cinciva

nın hem içeri hem dışarı ağır denkler taşıdığını görüyordum. Bu defa, Varşova'nın en Alman bölgelerinden birine gelmiştim, tam aslanın inindeydim ve bu durum kaldığım yeri daha iyi, daha güvenli bir saklanma yeri olmasını sağlayabilirdi.

Eğer sağlığım bu kadar hızla kötüye gitmeseydi, yeni saklanma yerimde kendimi mutlu hissedebilirdim. Karaciğerim çok sorun yaratıyordu ve Aralık ayı başlarında öyle bir ağrı saplandı ki, çığlık atmamak için büyük çaba harcamak zorunda kaldım. Ağrılar bütün gece sürdü. Helena Lewicka'nın çağırdığı doktor, safra kesesinde akut iltihaplanma teşhisi koydu ve sıkı bir diyet verdi. Tanrıya şükür ki, böyle bir durumdayken Szalas gibi birinin bakımına muhtaç değildim. Bana Helena bakıyordu; kadınların en iyisi ve en fedakârı. Onun yardımıyla, yavaş yavaş sağlığıma kavuştum.

Ve böylece, 1944 yılına girdim.

Düzenli bir yaşam sürebilmek için elimden geleni yapıyordum. Sabahları dokuzla on bir arasında İngilizce çalışıyor, on birden bire kadar okuyor, sonra öğle yemeğimi hazırlıyor, üçten yediye kadar yine İngilizce çalışmaya ve okumaya devam ediyordum.

Bu arada Almanlar yenilgi üstüne yenilgi alıyorlardı. Karşı saldırılarla ilgili konuşmalar epeydir durmuştu. Bütün cephelerde "stratejik geri çekilme" uyguluyorlardı. Basında, ileri hatlar Almanlar lehine zayıflasın diye önemsiz bölgelerden vazgeçildiği şeklinde yansıtılan bir operasyondu bu. Ne var ki, cephedeki yenilgilerine rağmen, hâlâ işgal altında tuttukları ülkelerde saçtıkları dehşet artıyordu. Sonbaharda, Varşova sokaklarında toplu idamlar başlatılmıştı ve şimdi neredeyse her gün yapılıyordu. Her şeye sistematik bir şekilde yaklaşmaları sayesinde, artık sakinlerinden "temizlemiş" olan gettonyu yıkmak için bile zamanları vardı. Binaları, sokakları arka arkaya yıktılar ve molozu şehirden dar hatlı demiryolu ile çıkardılar. Yahudi isyanı ile gururları incinen 'Dünyanın efendileri', taş üstünde taş bırakmamaya kararlıydılar.

Telegram: @cinciva

Yılın başında hiç beklenmedik bir olay monoton günlerimin düzenini bozdu. Bir gün, birisi kapımı açmaya çalıştı; uzun uzun, aralarda dinlenerek, kararlılıkla çalışıyordu. Önce bunun ne anlama geldiğinden emin olamadım. Üstünde epey düşündükten sonra hırsız olduğunu anladım. Bu durumda, ortaya bir sorun çıkıyordu. Kanun önünde ikimiz de suçluyduk; ben sadece biyolojik olarak Yahudi olduğum, o da hırsız olduğu için. O halde içeri girdiği zaman onu polis çağırmakla tehdit etmeli miydim? Yoksa onun da bana aynı tehdidi savurması daha mı muhtemeldi? İkimiz de birbirimizi polise mi teslim etmeliydik yoksa suçlulararası bir saldırmazlık anlaşması mı yapmalıydık? Sonuçta içeri girmedi, binadakilerden biri onu korkutup kaçırmıştı.

6 Haziran 1944'ün öğleden sonrasında Helena Lewicka, yüzünde güller açarak ve Amerikalılarla İngilizlerin Normandiya'ya indikleri haberini getirerek beni ziyarete geldi. Alman direnişini kırmışlar ve ilerliyorlardı. İnanılmaz derece de iyi haberler topluca, arka arkaya geliyordu: Fransa alınmıştı, İtalya teslim olmuştu, Kızıl Ordu Polonya sınırındaydı, Lublin özgürlüğüne kavuşmuştu.

Varşova üzerindeki Sovyet hava saldırıları giderek sıklaşıyordu, penceremden ateş hattının pırıltılarını görebiliyordum. Doğudan homurtuya benzer bir gürültü yükseliyordu. Önceleri zar zor duyulabiliyordu, ama sonra giderek güçlendi. Sovyet toplarıydı bunlar. Almanlar, karşıdaki bitmemiş hastane binası da dahil olmak üzere, Varşova yı boşalttılar. Umutla, yüreğimde yaşayacağıma ve özgür olacağıma dair büyüyen bir inançla seyrettim bütün bunları. 29 Temmuz'da Lewicki, Varşova'da isyanın her an başlamak üzere olduğu haberleriyle içeri daldı. Örgütlerimiz geri çekilen, morali bozulmuş Almanlardan hızla silah satın alıyordu. Bir yarı makineli silah alımı, Falat Caddesi'ndeki, asla unutmayacağım evsahibim Zbigniew Jaworski'ye emanet edilmişti. Ne yazık ki karşısına Almanlardan bile kötü olan Ukraynalılar çıkmıştı. Satın aldığı

Telegram: @cinciva

silahları teslim etme bahanesiyle onu tarım fakültesinin bahçesine götürüp öldürmüşlerdi.

1 Ağustos, öğleden sonra saat dörtte Helena Lewicka bir dakikalığına uğradı. Aşağı, mahzene inmemi istiyordu çünkü isyan bir saat içinde başlayacaktı. Beni daha önce pek çok defalar kurtarmış olan bir içgüdüyle, olduğum yerde kalmaya karar verdim. Koruyucum, sanki onun oğluymuşum gibi gözlerinde yaşlarla benden ayrıldı. Sesi titreyerek şöyle dedi, "Bir daha buluşacak mıyız Wladek?"

Telegram: @cinciva

15
YANAN BİR BİNADA

Helena Lewicka isyanın saat beşte, sadece birkaç dakika içinde başlayacağına dair güvence vermesine rağmen buna bir türlü inanamıyordum. İşgal yılları boyunca şehirde sürekli, asla gerçekleşmeyen olayları duyuran politik söylentiler dolaşmıştı. Varşova'nın Almanlar tarafından boşaltılması, aşırı yüklü kamyonların ve özel arabaların panik içinde batıya doğru kaçışı, son birkaç gündür bitmiş gibiydi. Bunları pencereden ben de gözlemleyebiliyordum. Birkaç gece önce çok yakında olan Sovyet toplarının gürlemeleri de şimdi şehirden uzaklaşırken, giderek zayıflıyordu.

Pencereye gittim; caddelere huzur hâkimdi. Her zamankinden daha az da olsa normal bir yaya trafiği vardı, zaten Aleja

Telegram: @cinciva

Niepodleglosci'nin bu bölümü hiçbir zaman çok kalabalık olmamıştı. Teknik üniversiteden gelen bir tramvay durağa yanaştı. İçi neredeyse boştu. Birkaç kişi çıktı; kadınlar, bastonlu bir yaşlı adam. Sonra üç genç indi, ellerinde gazete kağıdına sarılmış uzun bir şeyler vardı. İlk tramvay vagonunun önünde durdular; biri saatine baktı, sonra çevresini kolaçan etti ve birden yere diz çöktü, taşıdığı paketi omzuna aldı ve bir dizi hızlı metalik ses duyuldu. Paketin ucundaki gazete kağıdı parlamaya başladı ve bir makineli tüfeğin namlusu ortaya çıktı. Aynı anda diğer iki adam da kendi silahlarını omuzlarına aldılar.

Genç adamın ateşi, mahalleye verilen bir sinyal gibiydi. Biraz sonra her yerden silah sesleri gelmeye başladı. Yakın çevredeki patlamalar durduğu zaman şehir merkezinden gelen yoğun silah sesleri duyulabiliyordu. Hiç durmadan, birbirlerini takip ediyorlardı, tıpkı büyük bir çaydanlığın içinde kaynayan suyun sesi gibi. Caddeler temizlenmişe benziyordu. Bir tek yaşlı adam, bastonunun yardımıyla sendeleyerek uzaklaşmaya çalışıyordu, hızlı hızlı nefes aldığı belliydi; koşmak onun için kolay değildi. Sonunda o da bir binanın kapısına vardı ve içeri girip gözden kayboldu.

Kapıya gidip kulağımı tahtaya dayadım. Sahanlıkta ve merdivenlerde telaşlı bir hareket vardı. Kapılar açılıp kapanıyor, her tarafta insanlar koşuşturuyordu. Bir kadın bağırdı; "İsa ve Meryem!" Bir başkası merdiven boşluğuna doğru seslendi, "Dikkatli ol Jerzy!" Aşağı katlardan cevap geldi. "Peki, tamam!" Şimdi kadınlar ağlıyor, kendini kontrol edemediği belli olan bir tanesi üzüntüyle hıçkırıyordu. Derin bir bas ses, alçak bir tonda konuşarak onu sakinleştirmeye çalışıyordu. "Uzun sürmeyecek. Hem herkes ne zamandır bunu bekliyor."

Bu defa Helena Lewicka'nın tahmini doğru çıkmış, isyan başlamıştı.

Bundan sonra ne yapacağımı düşünmek için kanepeye uzandım.

Telegram: @cinciva

Bn. Lewicka giderken, evin anahtarını ve asma kilidi kullanarak, beni her zamanki gibi içeri kilitlemişti. Tekrar pencereye gittim. Almanlar gruplar halinde binaların girişlerine sıralanmışlardı. Onlara katılmak için, Pole Mokotowskie yönünden başkaları da geliyordu. Hepsi yarı otomatik silahlar taşıyor, kask takıyorlardı ve kemerlerinde el bombaları vardı. Caddenin bizim tarafımızdaki bölümünde çatışma yoktu. Almanlar, arada bir ateş ediyorlardı, ama sadece pencerelere ve camdan dışarı bakanlara. Pencerelerden karşılık ateşi açılmıyordu. Almanlar ancak 6 Ağustos Caddesi'nin köşesine gelince ateş açtılar; hem teknik üniversiteye hem de "filtre"lerin, şehrin su kanallarının bulunduğu ters istikamete. Belki binanın arkasından çıkıp doğrudan su kanallarına yönelirsem şehir merkezine kadar gidebilirdim. Ama silahım yoktu, hem zaten odada kilitliydim. Kapıyı yumruklasam, kendi dertleriyle uğraşan komşuların dikkatini çekebilir miydim? O zaman aşağı, binada bu odada saklandığımı bilen tek kişi olan Helena Lewicki'nin arkadaşının yanına kadar inmelerini rica etmem gerekecekti. İşler sarpa sararsa kapıyı açıp beni çıkarabilmesi için yedek anahtarı vardı. Sabaha kadar bekleyip, ne yapacağımı o arada olup bitene göre planlamaya karar verdim.

Artık silah sesleri iyice artmıştı. Tüfek atışları, el bombalarının daha yüksek ses çıkaran patlamalarıyla kesiliyordu. Toplar da işin içindeyse, belki de duyduklarını top sesleriydi. Akşam, karanlık çökünce, alevlerin ilk pırıltılarını gördüm. Henüz güçlü olmayan alevlerin yansımaları, gökyüzünde parlıyordu. Göğü gün gibi aydınlattılar, sonra söndüler. Yavaş yavaş silahlar da sustu. Sadece uzakta birkaç patlama ve makineli tüfek ateşinin kısa gürültüsü duyuldu. Merdivenlerdeki faaliyet de bitmişti; bina sakinleri isyanın bu ilk gününe ait izlenimlerini tek başlarına hazmetmek için belli ki evlerine girmişlerdi. Üstümü çıkarmadan birdenbire uyuyakaldığımda vakit geç olmuştu. Tedirgin yorgunluğun getirdiği derin bir uykuya, dalmıştım.

Telegram: @cinciva

Sabah yine aynı şekilde birdenbire uyandım. Daha çok erkendi, tan yeni ağarıyordu. Duyduğum ilk ses, bir at arabasının tıkırtısıydı. Pencereye gittim. Üstü açılıp arkaya yatırılmış olan araba, hiçbir şey olmamış gibi yavaşça geçti gitti. Onun dışında, penceremin altındaki kaldırımda ellerini kaldırmış yürüyen bir kadınla bir erkeği saymazsak, cadde boştu. Durduğum yerden o insanlara eşlik eden Almanları göremiyordum. Birden, ikisi de fırladılar ve koşmaya başladılar. Kadın "Sola! Sola dön!" diye haykırdı. İlk dönen adam oldu ve görüş alanımdan çıktı. O anda yoğun bir silah sesi duyuldu. Kadın durdu, elleriyle midesini tuttu ve yavaşça, bir çuval gibi yere yığıldı, bacakları bedeninin altında kıvrılmıştı. Aslında tam düşmemiş, dizlerinin üstüne çökmüş gibiydi, sağ yanağı yolun asfaltı üzerinde dinleniyordu ve kadın, bu karmaşık pozisyonda kaldı. Gün ışığı arttıkça daha fazla silah sesi duyuyordum. Güneş, o günlerde her zaman pırıl pırıl olan gökyüzünde yükseldiği zaman, bütün Varşova tüfek sesleriyle inliyordu ve ağır topçu birliklerinin sesleri bunlara giderek daha sık karışmaya başlamıştı.

Öğle saatlerinde Bn. Lewicka'nın arkadaşı biraz yiyecek ve bazı haberlerle yukarı geldi. Bizim semt hakkında iyi haberler getirmemişti; daha başından beri burası Almanların kontrolündeydi ve ancak direniş örgütündeki gençlerin isyan başlamadan şehir merkezine varmalarını sağlayacak kadar zaman bulunabilmişti. Şimdiyse evden dışarı adım atmak bile söz konusu olamazdı. Şehir merkezindeki müfrezeler imdada yetişene kadar beklemek zorundaydık.

"Ama belki çıkmanın bir yolunu bulabilirim," diye karşı çıktım.

Bana acır gibi baktı. "Bakın, bir buçuk yıldır dışarı çıkmadınız! Daha yolun yarısına gelmeden bacaklarınız iflas eder." Başını salladı, elimi tutup teskin edici bir sesle ekledi: "Burada kalsanız daha iyi edersiniz. Bir çaresine bakacağız."

Telegram: @cinciva

Her şeye rağmen morali yerindeydi. Beni merdiven boşluğundaki pencereye götürdü. Buradan, benim penceremin karşısındaki binanın yanından daha ötesi görülebiliyordu. Staszic arazisindeki bungalov kompleksi, su kanallarına kadar, tamamen alevler içindeydi. Yanan kirişlerin çıtırtılarını, çöken tavanların gürültüsünü, haykıran insanları ve silah seslerini duyabiliyordum. Gökyüzünü kırmızımsı kahverengi bir duman kümesi kaplamıştı. Rüzgâr kısa bir süreliğine dumanı dağıtınca, ufukta kırmızı ve beyaz bayraklar görünüyordu.

Günler geçip gitti. Şehir merkezinden yardım gelmedi. Yıllardan beri, hayatta olduğumu ve nerede saklandığımı bilen küçük bir grup arkadaşım dışında herkesten gizlenmeye alışmıştım. Odadan çıkıp bloktaki diğer insanlara burada olduğumu söylemeye ve kuşatma altındaki dairelerimizde onlarla birlikte sosyal hayata karışmaya cesaret edemedim. Benden haberdar olmaları sadece kendilerini daha kötü hissetmelerini sağlayacaktı. Eğer Almanlar her şeyin üstüne, bir de binada bir "Aryen olmayan" sakladıklarını keşfederlerse, hepsi iki kat fazla cezalandırılırdı. Kapıdan merdiven boşluğundaki konuşmaları dinlemekle yetinmeye devam etme kararı aldım. Haberler iyi değildi; şehir merkezinde korkunç çatışmalar oluyor, Varşova dışından hiç destek gelmiyordu ve şehrin bizim bulunduğumuz bölümünde Alman terörü artıyordu. Ukraynalılar, Langiewicz Caddesi'ndeki yanan bir binanın sakinlerini alevler içinde ölüme terk etmişler ve başka bir binada oturanları da vurmuşlardı. Ünlü aktör Mariusz Mszynski, bu bölgenin yakınlarında öldürülmüştü.

Aşağı kattaki komşu beni yoklamaya gelmeyi bıraktı. Belki de bir aile trajedisi benim varlığımı aklından çıkarmıştı. Erzağım azalıyordu; birkaç peksimet dışında bir şey kalmamıştı.

11 Ağustos'ta, binadaki gerginlik, dinlemeyle bile anlaşılacak kadar arttı. Kapıyı dinledim, ama neler olduğunu çıkaramadım. Bütün bina sakinleri alt katlardaydılar ve yüksek sesle konuşuyorlardı. Birden seslerini alçalttılar. Pencereden, çevre

Telegram: @cinciva

binalardan grup grup insanların çıkıp, gizlice bizim binaya girdiklerini gördüm. Sonra yeniden dışarı çıktılar. Akşama doğru alt katta oturanlar, beklenmedik bir biçimde yukarı koştular. Bazıları benim katımdaydı. Korku dolu fısıldaşmalarından, binada Ukraynalıların olduğunu.öğrendim. Ama bu durumda, bizi öldürmeye gelmemişlerdi. Bir süre mahzende kaldılar, orada depolanan erzakları aldılar ve tekrar ortadan kayboldular. O akşam kapımda ve asma kilitte dönen anahtarın sesini duydum. Birisi kapının kilidi açıp, asma kilidi çıkarmış, ama içeri girmemişti; her kimse çabucak aşağı koştu. Bu ne demek oluyordu? O gün caddeler el ilanlarıyla doluydu. Biri onları korkutmuştu ama kim?

12 Ağustos'ta, öğle sularında merdiven boşluğunda yine panik çıktı. Ne yapacağını bilemeyen insanlar aşağı yukarı koşuşuyordu. Konuşulanlardan, binanın Almanlar tarafından sarıldığı ve topçu birliği binayı yıkacağı için bir an evvel boşaltılması gerektiği sonucunu çıkardım. İlk düşündüğüm giyinmek oldu ama hemen sonra eğer oracıkta vurulmak istemiyorsam, sokağa, SS'lerin karşına çıkamayacağımı fark ettim. Caddeden ateş edildiğini ve doğal olamayacak kadar tiz, keskin bir sesin "Herkes dışarı lütfen! Bir an evvel evlerinizden çıkın lütfen!" diye bağırdığını duydum.

Merdivenlere bir göz attım. Sessiz ve boştu. Merdivenlerin yarısına kadar inip Sedziowska Caddesi'ne bakan pencereye gittim. Bir tank, namlusunu benim bulunduğum kata çevirmişti. Az sonra atış yapıldı, namlu geri tepti; sağır edici bir gürültüyle, yakınlardaki bir duvar çöktü. Kollarını sıvamış askerler, ellerinde teneke kutularla koşuyorlardı. Binanın dış duvarından kara duman bulutları yükselmeye ve zemin kattan merdiven boşluğuna, oradan da benim dördüncü kata yayılmaya başladı. Birkaç SS koşarak binaya girdiler ve hızla yukarı çıktılar. Kendimi odaya kilitledim, içinde karaciğerimde sorun olduğunda kullandığım güçlü uyku haplarının bulunduğu kutunun içindekileri avucuma boşalttım, küçük afyon şişemi de ya-

Telegram: @cinciva

nıma aldım. Almanlar kapımı açmaya çalıştıkları anda hapları yutup üstüne de afyonu içecektim. Ama hemen sonra, o anda mantıklı olarak analiz edemeyeceğim bir içgüdüyle planımı değiştirdim; odadan çıktım, sahanlıktan çatı arasında uzanan tahta merdivene gittim; tırmandım, merdiveni uzağa ittim, çatı arasının kapağını arkamdan kapattım. Bu sırada Almanlar tüfeklerinin dipçikleriyle üçüncü kattaki dairelerin kapılarına vurmaya başlamışlardı bile. Bir tanesi dördüncü kata çıkıp benim odama girdi. Fakat arkadaşları binada daha fazla kalmanın tehlikeli olacağını düşünmüş olmalılar ki, ona seslendiler. "Haydi gidelim Fischke!"

Aşağılardaki ayak sesleri kesilince, alt katlardan havalandırma bacalarıyla yukarı gelen dumandan neredeyse boğulmuş halde, sürüne sürüne çatıdan inip odama geri döndüm. Sadece zemin kattaki dairelerin ikaz amacıyla yakıldığı, bina sakinlerinin belgeler kontrol edilir edilmez gelecekleri umuduna sarılmıştım. Elime bir kitap alıp divana yayıldım ve okumaya başladım, ama bir tek kelime bile kafama girmiyordu. Kitabı bıraktım, gözlerimi kapadım ve yakınlarda insan sesi duyana kadar beklemeye karar verdim.

Günbatımına kadar yeniden sahanlığa çıkma macerasına atılmayı düşünmedim. Ama artık odam duman ve isle dolmaya başlamıştı ve pencereden içeri, dışarıdaki yangının kızıl pırıltıları vuruyordu. Merdivenlerdeki duman tabakası o kadar kalındı ki, tırabzanlar görünmüyordu. Alevler güçlendikçe, alevlerin çıtırtılı, arada bir patlayan sesi, tahtaların ayrılma, düşen ev eşyalarının parçalanma seslerine karışarak alt katlardan yukarı doğru yükseliyordu. Şimdi merdivenleri kullanmak imkansızlaşmıştı. Pencereye gittim. Bina biraz uzağından SS kordonuna alınmıştı. Görünürde hiç sivil yoktu. Belli ki artık bina olduğu gibi yanıyordu ve Almanlar da sadece yangının üst katlara, çatı kerestelerine ulaşmasını bekliyorlardı.

Demek sonunda ölümüm böyle olacaktı; beş yıldır beklediğim ölüm, bugün sonunda beni yakalayana kadar gün be gün

Telegram: @cinciva

kaçtığım ölüm... Sık sık nasıl olacağını hayal etmeye çalışırdım. Yakalanıp işkence göreceğimi, sonra da vurulacağımı ya da gaz odasında boğulacağımı düşünüyordum. Canlı canlı yanacağım hiç aklıma gelmemişti.

Kaderin hüneri karşısında gülmek zorunda kaldım. Şimdi, artık olayların akışını değiştirecek hiçbir şey yapamayacağımı bilmenin getirdiği bir rahatlıkla, son derece sakindim. Odaya şöyle bir göz gezdirdim; duman yoğunlaştıkça odanın hatları belirsizleşmişti ve artan alacakaranlıkta tuhaf, tekin değilmiş gibi görünüyordu. Nefes almam gittikçe zorlaşıyordu. Başım dönmeye başladı, kafamın içinde gümbür gümbür bir ses vardı; karbonmonoksit zehirlenmesinin ilk belirtisiydi bu.

Yeniden divana uzandım. Uyku haplarını alıp kurtulmak varken neden kendimi canlı canlı yakayım? Ölümüm Treblinka'da gaz verilen annem, babam ve kardeşlerimin ölümünden ne kadar kolay olacaktı! Bu son anlarda sadece onları düşünmeye çalıştım.

Uyku haplarının küçük kutusunu buldum, içindekileri ağzıma boca ettim ve yuttum. Ölmeyi garantilemek için afyonu da alacaktım, ama zamanım olmadı. Haplar boş, açlıktan bitap bir midede hemen etkisini gösterdi.

Uyuyakaldım.

Telegram: @cinciva

16
BİR ŞEHRİN ÖLÜMÜ

Ölmedim. Herhalde haplar yeterince güçlü değildi. Sabah yedide, mide bulantısıyla uyandım. Kulaklarımda bir uğultu vardı ve şakaklarımda bir damar acı vererek atıyordu. Gözlerim yuvarlarından çıkacak gibiydi, kollarımla bacaklarım uyuşmuştu. Aslında beni uyandıran boğazımı gıdıklayan bir şeydi. Boğazımda sürünen bir sinek vardı, o da benim gibi gecenin olaylarından uyuşmuş, yarı ölü gibiydi. Elimi kaldırıp onu üstümden atmak için konsantre olup bütün gücümü toplamam gerekti.

İlk hissettiğim şey, ölmeyi başaramadığım için hayal kırıklığı yerine, kendimi yaşıyor bulduğum için sevinç oldu. Ne pahasına olursa olsun yaşamak için sınırsız, hayvani bir arzu duyu-

Telegram: @cinciva

yordum. Yanan bir binada bir gece hayatta kalabilmiştim. Şimdi esas mesele bir şekilde kendimi kurtarmaktı.

Duyularımın yerine gelmesi için olduğum yerde biraz daha yattım, sonra kanepeden kayıp emekleyerek kapıya gittim. Oda hâlâ dumanla kaplıydı, kapının kulpuna uzandığımda kulp o kadar sıcaktı ki bırakmak zorunda kaldım. İkinci denememde acıya katlanıp kapıyı açtım. Şimdi sahanlıkta benim odamdaki kadar duman yoktu, çünkü sahanlıktaki büyük pencereler yanmıştı ve onların boşluğundan duman rahatlıkla dışarı çıkıyordu. Merdivenleri görebiliyordum, aşağı inmek mümkün olabilecekti.

Bütün irademi toplayıp kendimi ayağa kalkmaya zorladım, tırabzana tutundum ve aşağı inmeye başladım. Hemen altımdaki kat çoktan yanmış ve buradaki yangın sönmüştü. Kapıların kasaları hâlâ yanıyordu, arkalardaki odalar sıcağın etkisiyle titriyor gibi görünüyorlardı. Yerlerde dumanı hâlâ tüten mobilya parçaları ve başka eşyalar vardı; durdukları yerlerdeki alevler söndüğü zaman arkalarında beyaz kül yığınları bırakıyorlardı.

Birinci kata geldiğimde, merdivende yanmış bir erkek cesedinin durduğunu gördüm. Giysileri üstünde kömür haline gelmişti, kahverengiydi ve feci şekilde kurumuştu. Yola devam etmek için bir şekilde onu geçmem gerekiyordu. Bir yandan ilerlerken, bacağımı üstünden atlayabilecek kadar açabilirim diye düşündüm, ama daha ilk hareketimde ayağım cesedin midesine denk geldi ve sendeledim, dengemi kaybedip düştüm ve yanmış vücutla birlikte yarım kat aşağı yuvarlandım. Neyse ki ceset şimdi arkamda kalmıştı, kalkıp zemin kata inebilirdim. Üstüne sarmaşık dolanmış küçük bir duvarla çevrili olan bahçeye çıktım. Duvara kadar emekledim ve yanan binadan yaklaşık iki metre uzaklıkta, köşedeki bir nişin içine saklandım. Kendimi sarmaşığın filizleri ve duvarla bina arasında yetişen domateslerin yaprak ve gövdeleriyle kamufle ettim.

Silah sesleri hâlâ kesilmemişti. Başımın üstünden kurşunlar geçiyordu, yakınımda, duvarın diğer tarafında Almanların

Telegram: @cinciva

seslerini duyabiliyordum. Yol kenarındaki kaldırımda yürüyen adamlardan geliyordu sesler. Akşama doğru yanan binanın duvarlarında çatlaklar oluşmaya başladı. Çökerse ben de altında gömülü kalırdım. Yine de harekete geçmek için dün akşamki zehirlenmenin etkilerinin biraz daha azalması için karanlığı bekledim. Karanlıkta tekrar merdivenlere gittim, ama yukarı çıkmaya cesaret edemedim. Dairelerin içleri bu sabah olduğu gibi hâlâ yanıyordu. Alevler her an benim daireme ulaşabilirdi. İyice düşünüp başka bir plan geliştirdim: Wehrmacht'ın eşyalarını depoladığı büyük, bitmemiş hastane binası, Aleja Niepodleglosci'nin hemen öbür tarafındaydı. Oraya gitmeyi deneyecektim.

Binamın diğer girişinden caddeye çıktım. Akşam olmasına rağmen etraf kapkaranlık değildi. Geniş araba yolu alevlerin kızıl ışığıyla aydınlanıyordu. Her yer cesetlerle doluydu, isyanın ikinci günü öldürülüşüne tanık olduğum kadın da hâlâ onların arasındaydı. Yüzüstü yatıp hastaneye doğru sürünmeye başladım. Almanlar tek başına veya gruplar halinde sürekli geçiyordu. Onlar durduğu zaman ben de durup cesetlerden biriymişim gibi yapıyordum. Ölü bedenlerden çürüme kokuları yükseliyor, havadaki yanık kokusuna karışıyordu. Olabildiğince hızlı sürünmeye çalışıyordum, ama yol enlemesine bile bitmek bilmiyordu, karşıya geçmek sonsuzluk kadar uzun sürdü. En sonunda karanlık hastane binasına vardım. Kendimi gördüğüm ilk girişten içeri attım, yere yığıldım ve anında uykuya daldım.

Ertesi sabah çevreyi keşfetmeye karar verdim. Binanın koltuklar, şilteler, tencere tava ve porselenlerle, yani her gün kullanılan eşyalarla dolu olduğunu gördüm. Bu, Almanların buraya sık sık uğrayacağını gösteriyordu ve canımı sıktı. Diğer taraftan, yiyecek hiçbir şey bulamadım. Gözden ırak bir köşede eski demir parçaları, borular ve ocaklarla dolu bir ardiye keşfettim. Sonraki iki günü orada yatarak geçirdim.

Cep takvimime göre 15 Ağustos'ta (bu takvimi yanımda taşıyordum ve sonraki günlerde her günü dikkatle, tek tek işaret-

Telegram: @cinciva

ledim) o kadar dayanılmaz bir açlık çekmeye başladım ki, ne olursa olsun dışarı çıkıp yiyecek bir şeyler aramaya karar verdim. Nafile. Tahtayla kapatılmış bir pencerenin pervazına tırmanıp, küçük bir delikten dışarıyı gözetlemeye başladım. Yoldaki cesetlerin üstü sinek kaynıyordu. Pek de uzak olmayan Filtrowa Caddesi'nin köşesinde, sahipleri henüz evlerinden çıkarılmamış bir villa vardı. Evdekiler olağanüstü sıradan bir hayat sürüyorlardı, teraslarında oturmuş çay içiyorlardı. SS'in başını çektiği Wlassov askerlerinden oluşan bir müfreze, 6 Ağustos Caddesi'nden bu tarafa doğru geliyordu. Yoldaki cesetleri topladılar, üst üste koydular, benzin döküp yaktılar. Bir ara hastanenin koridorundan bana doğru gelen ayak sesleri duydum. Pencereden inip bir küfenin arkasına saklandım. Bir SS askeri içinde olduğum odaya girdi, etrafa bakındı, dışarı çıktı. Hemen koridora çıktım, merdivenden çıkıp ardiye odama saklandım. Biraz sonra bütün bir müfreze, tüm odaları tek tek aramak üzere hastaneye girdi. Güldüklerini, kendi kendilerine mırıldandıklarını, ıslık çaldıklarını duyabiliyordum. O hayati "Her yere baktık değil mi?" sorusunu da duydum, ama benim saklandığım yeri bulamadılar.

İki günün sonunda en son bir şeyler yiyeli beş gün olmuştu ve bir kez daha yiyecek ve su aramaya çıktım. Binada su tesisatı yoktu, ama yangın ihtimaline karşı su kovaları vardı. İçlerindeki suyun üstü renkli bir tabakayla kaplıydı ve ölü sinekler, tatarcıklar, örümceklerle doluydu. Yine de kana kana içtim, ama biraz sonra durmak zorunda kaldım, çünkü su çok kötü kokuyordu ve elimde olmadan ölü böcekleri de yutuyordum. Sonra marangozhanede biraz ekmek kabuğu buldum. Küflü, toz içindeydi, üstü fare dışkılarıyla kaplıydı, ama benim için bir hazineydi. Dişsiz marangozun biri bunları keserken hayatımı kurtaracağını hiç bilemezdi.

19 Ağustos'ta Almanlar, binbir bağırtı ve silah sesi arasında Filtrowa Caddesi'nin köşesindeki villadaki insanları evlerinden dışarı attılar. Artık şehrin bu bölgesinde yalnız kalmıştım. SS'ler

Telegram: @cinciva

saklandığım binaya giderek daha sık gelmeye başlamışlardı. Bu koşullarda ne kadar dayanabilirdim? Bir hafta mı yoksa? İki mi? Ondan sonra tek kaçış yolum bir kez daha intihar olacaktı ve bu defa intihar etmek için jiletten başka aletim yoktu. Damarlarımı kesmem gerekecekti. Odaların birinde, biraz arpa buldum; gece marangozhanedeki ocağı ısıtıp arpayı pişirdim, böylece birkaç gün daha yiyecek bir şeylerim oldu.

30 Ağustos'ta yeniden yolun karşısındaki binanın yıkıntılarına gitmeye karar verdim, çünkü artık tamamen yanıp sönmüş gibiydi. Hastaneden yanıma bir kap su alıp, sabah saat birde caddenin öbür tarafına geçtim. Önce mahzene inmeyi düşünüyordum, ama orada duran kok ve kömür yakıtından, Almanlar tekrar tekrar ateşe verdikleri için hâlâ dumanlar çıkıyordu. Ben de üçüncü kattaki bir dairenin yıkıntılarında saklandım. Küveti suyla doluydu; su pisti, ama yine de suydu. Yangın kilere zarar vermemişti, orada bir kutu peksimet buldum.

Bir hafta sonra içime doğan çok kötü bir his yüzünden saklandığım yeri yine değiştirdim ve çatı arasına çıktım, daha doğrusu çatı arasının çıplak zeminine. Çünkü binanın üstünü kaplayan çatı, alevlere yenik düşmüştü. Aynı gün Ukraynalılar, dairelerin hasar görmemiş yerlerini yağmalamak için üç kez binaya girdiler. Gittikleri zaman son bir haftadır saklandığım daireye indim. Yangında seramikli ocak dışında hiçbir şey kalmamıştı ve Ukraynalılar, herhalde altın aradıklarından, ocağın seramiklerini birer birer sökmüşlerdi.

Ertesi sabah, Aleja Niepodleglosci'ye boydan boya askerler sıralandı. Sırtlarında denkler taşıyan insanlar, kendilerine yapışmış çocuklarıyla anneler, bu kordonun içinden geçiyordu. SS'ler ve Ukraynalılar, tıpkı gettonun eski zamanlarında yaptıkları gibi, bir sürü adamı kordonun dışına çekip, herkesin gözü önünde hiçbir sebep olmadan vuruyorlardı. Öyleyse isyan bizim yenilgimizle mi sonuçlanmıştı?

Hayır. Gün geçtikçe ağır topçu ateşi, bir at sineğinin uçuşu gibi -yakında olduğum için bana eski saatlerin kurulma sesini

Telegram: @cinciva

anımsatan seslerle-, yeniden havayı yırtmaya başlamıştı. Ayrıca şehir merkezinden düzenli olarak gelen yüksek sesli ritmik patlamalar da duyuluyordu.

Sonra 18 Eylül'de, şehrin üstünde isyancılara paraşütle bazı cisimler indiren uçak filoları uçmaya başladı. İnenler asker mıydı yoksa savaş teçhizatları mı, bilmiyorum. Uçaklar Varşova şehrinin hâlâ Alman kontrolünde olan bölgelerini bombaladı; gece şehir merkezine yardım malzemeleri attılar. Aynı zamanda doğudan gelen topçu ateşi de giderek güçleniyordu.

5 Ekim'e kadar isyancı gruplar, Wehrmacht'ın adamlarıyla sarılmış halde şehirden çıkmaya başladılar. Bazıları üniformalıydı, bazılarınınsa sadece kollarında kırmızı ve beyaz kollukları vardı. Yanlarındaki jilet gibi üniformalı, iyi beslenmiş, kendinden emin, yeni tutsaklarının fotoğraflarını çekerken isyanın başarısızlığıyla dalga geçip alay eden Alman birliğiyle kıyaslandıkları zaman ilginç bir tezat oluşturuyorlardı. İsyancılar zayıf ve pistiler; güçlükle ayakta durabiliyorlardı, çoğunun üstü başı yırtıktı. Almanlarla hiç ilgilenmiyor, onları kesinlikle görmezden geliyorlardı, sanki kendi arzularıyla Aleja Niepodleglosci'de yürüyüşe çıkmışlardı. Kendi aralarındaki rütbelere göre disiplini koruyor, yürümekte zorluk çekenlere yardım ediyorlardı ve yıkıntılara gözlerini bile kaydırmadan, dümdüz yola bakarak yürüyorlardı. Galiplerin yanında çok kötü durumda görünmelerine rağmen, yenilenlerin onlar olmadığı hissediliyordu.

Bunun arkasından, kalan sivil nüfusun iyice küçük gruplar halinde şehirden çıkışı da bir sekiz gün daha sürdü. Öldürülmüş bir adamın vücudundan ona yaşam veren kanın önce hızla, sonra iyice yavaşlayarak akışını seyretmek gibiydi. Son kalanlar 14 Ekim'de gitti. Ağır hareket eden küçük bir grup, yanlarında acele etmelerini söyleyen SS'lerle birlikte hâlâ saklanmakta olduğum binanın önünden geçerken alacakaranlık çoktan çökmüştü. Yangında kül olan pencereden dışarı sarktım ve

Telegram: @cinciva

karanlık hepsini yutana kadar, denklerinin ağırlığı altında eğilmiş, aceleyle ilerleyen siluetleri seyrettim.

Artık bütün erzağını olan bir torbanın dibindeki birkaç peksimet ve birkaç küvet kirli suyla baş başaydım. Kısalan günleriyle gelen sonbaharı ve yaklaşan kış tehdidini göz önünde tutarsak, bu şartlar altında daha ne kadar dayanabilirdim?

Telegram: @cinciva

17
LİKÖRE KARŞILIK HAYAT

Tek başımaydım; sadece tek bir binanın içinde ya da şehrin tek bir bölümünde değil, daha iki ay önce bir buçuk milyonluk nüfusu olan, Avrupa'nın en zengin şehirlerinden birinde tek başımaydım. Şehir şimdi yanmış binaların gökyüzüne uzanan bacalarından ve bombardımanlardan geri kalan duvarlardan ibaretti: Altında halkımın yüzlerce yıllık kültürünün, öldürülen yüz binlerce kurbanın sonbaharın bu son günlerinin sıcaklığıyla çürüyen ve havayı korkunç bir kokuyla dolduran vücutlarının gömülü olduğu molozdan ve külden bir şehir.

Şehir dışından omuzlarında kürekleriyle gizlice gelen ve binaları yağmalamak için mahzenlere dalan ayaktakımı, yıkıntılara sadece gündüz saatlerinde uğruyordu. Bunlardan biri de

Telegram: @cinciva

benim yıkıntı evimi seçti. Beni burada bulmamalı, varlığımdan kimse haberdar olmamalıydı. Merdivenlerden çıktığında ve sadece iki kat altıma kadar geldiğinde, vahşi, korkutucu bir sesle kükredim: "Ne oluyor? Defolun! *Rrraus!*"

Şaşkın bir fare gibi fırlayıp gitti. Kötülerin sonuncusu, burada hayatta kalan son zavallı şeytanın sesinden korkup kaçan bir adam gibi.

Ekim'in sonlarına doğru çatı arasından aşağı bakarken Almanların bu serserilerden birkaçını yakaladığını gördüm. Hırsızlar bir şeyler söyleyerek başlarını dertten kurtarmaya uğraşıyorlardı. Batıyı işaret ederek tekrar tekrar "Pruszkow'dan, Pruszkow'dan," dediklerini duydum. Askerler içlerinden dördünü, hayatlarının bağışlanması için iç parçalayan yalvarmalarına rağmen, en yakın duvara dizip tabancalarıyla vurdular. Diğerlerine de villalardan birinin bahçesine çukur kazmalarını cesetleri gömmelerini ve gitmelerini emrettiler. Bu olaydan sonra hırsızlar şehrin bu bölgesinden uzak durdular. Artık buradaki tek canlı bendim.

Kasım'ın ilk günü geliyordu ve özellikle geceleri hava soğumaya başlamıştı. Yalnızlıktan çıldırmamak için olabildiğince düzenli bir hayat sürmeye karar verdim. Dolmakalemimle birlikte gözüm gibi baktığım savaş öncesi Omega saatim hâlâ yanımdaydı. İkisi kalan son kişisel eşyalarımdı. Saati mutlaka kurulu tutuyordum, onun sayesinde bir zaman şeması yaptım. Gün boyunca kalan azıcık gücümü koruyabilmek için yatıyordum, sadece öğle saatlerinde bir defa, dikkatle bölünmüş bir peksimet ve bir kap suyla kendimi güçlendirmek için kımıldıyordum. Sabah erken saatlerden bu öğüne kadar gözlerim kapalı yatarken, zihnimde hayatım boyunca çaldığım bütün eserlerin ölçü ölçü üstünden geçiyordum. Sonradan bu zihinsel provanın işe yaradığı ortaya çıktı: İşe geri döndüğümde röpertuarımı hâlâ biliyordum ve hemen hemen hepsi, sanki savaş süresince çalışmışım gibi aklımdaydı. Sonra, öğle yemeğinden günbatımına kadar, sistemli bir şekilde okuduğum bütün ki-

Telegram: @cinciva

tapların içindekileri gözden geçiriyor, İngilizce kelime hazinemi tekrar ediyordum. Kendime İngilizce dersleri verirken, kendime soru sorup, doğru ve uzun cevaplar vermeye çalışıyordum.

Karanlık bastığında uykuya dalıyordum. Sabaha karşı bir sularında uyanıp, binanın tamamen yanmamış olan bir dairesinde bulduğum kibritlerin alevinde yiyecek aramaya çıkıyordum. Mahzenlere ve evlerin yanmış yıkıntılarına bakıyor, bir yerde biraz yulaf ezmesi, başka yerde birkaç parça ekmek, biraz rutubetli un, küvetlerde, kovalarda, bardaklarda su buluyordum. Bu yolculuklar sırasında merdivendeki yanmış bedenin yanından kim bilir kaç kere geçtim, bilmiyorum. Varlığından korkmama gerek olmayan tek refakatçim oydu. Bir defasında mahzenlerde beklenmedik bir hazine buldum: Yarım litre içki. Bunu savaşın sonuna kadar saklamaya karar verdim.

Gündüz, ben yerde yatarken, Almanlar ya da Ukraynalılar ganimet aramaya sık sık binaya giriyorlardı. Bu ziyaretlerin her biri sinirlerimi iyice geriyordu, çünkü beni bulup öldüreceklerinden deli gibi korkuyordum. Yine de, bu tür otuzdan fazla ziyaret saymama rağmen, şu ya da bu nedenle, hiç kimse çatı arasına çıkmadı.

Kasım'ın on beşi geldi ve ilk kar düştü. Soğuk hava, kendimi sıcak tutmak için önceden toplamış olduğum paçavraların altında, beni gittikçe daha çok endişelendiriyordu. Şimdi sabahları uyandığımda, üstümdekiler kalın bir beyaz, yumuşak kar tabakasıyla kaplamış oluyordu. Yatağımı çatının sağlam kalan bir parçasının altındaki köşeye yapmıştım, ama kalan yerler açıktı ve rüzgârla her yandan çok miktarda kar içeri doluyordu. Bir gün, kırılmış bir pencere çerçevesinin altına bir parça kumaş gerip bu uyduruk aynada kendimi inceledim. Önce, bu korkunç görüntünün gerçekten kendim olduğuna inanamadım: Saçım aylardan beri kesilmemişti, tıraş olmamıştım, yıkanmamıştım. Kafamdaki saçlar kalın bir keçe gibi olmuştu, yüzüm, şimdi oldukça ağırlaşmış kara bir sakalla kaplanmıştı

Telegram: @cinciva

ve sakalın kapatmadığı yerlerde cildim neredeyse siyahtı. Gözkapaklarım kıpkırmızıydı ve alnımda kabuk bağlamış bir yara vardı.

Ama bana en çok azap veren şey, hem cephede hem de isyancıların içinde bulunduğu savaş alanlarında neler olduğunu bilmemekti. Varşova isyanı epey önce bastırılmıştı. Bu konuda hayal görmenin âlemi yoktu. Ama belki şehrin dışında direniş hâlâ sürüyordu, Praga'da veya Vistula'nın öbür yakasında. Oradan hâlâ arada sırada top atışları duyuyordum; yakınlarımdaki yıkıntılarda toplar patlıyor, yanmış binaların arasındaki sessizlikte büyük yankı yapıyorlardı. Peki ya Polonya'nın diğer bölgelerinde direniş nasıldı? Sovyet birlikleri neredeydi? Müttefiklerin hücumları batıda nereye kadar ilerlemişti? Yaşamım ya da ölümüm bu soruların cevaplarına bağlıydı. Almanlar saklandığım yeri bulmasalar bile, açlıktan değilse soğuktan yakında ölecektim.

Aynadaki yansımamı gördükten sonra elimdeki az miktardaki suyun birazını yıkanmak için kullanmaya karar verdim. Aynı zamanda tahrip olmamış mutfak ocaklarından birinde ateş yakıp yulaf ezmemin kalanını pişirecektim. Neredeyse dört aydır sıcak bir şey yememiştim ve soğuk sonbahar havasıyla birlikte sıcak yemeğin eksikliğini gittikçe daha çok çekiyordum. Yıkanmak ve bir şeyler pişirmek için saklandığım yerden gündüz saatlerinde çıkmam gerekiyordu. Merdivenlerdeyken karşıdaki askeri hastanenin etrafındaki tahta çitte çalışan Alman birliğini fark ettim. Fakat sıcak bir bulamaca o kadar bel bağlamıştım ki geri dönmedim. Eğer midemi o bulamaçla burada ve hemen ısıtmazsam hasta olacağımı hissediyordum.

Ocaktaki işimi yapmakla meşguldüm ki, SS'lerin merdivenlerden çıktığını duydum. Çarçabuk daireden çıkıp çatı arasında koştum. Başarmıştım! Bir kez daha Almanlar etrafa bir göz atıp çekip gitmişlerdi. Yeniden mutfağa indim. Ateş yakmak için bulduğum paslı bir bıçakla kapıdan birkaç parça yontmam gerekiyordu. Tam bunu yaparken sağ başparmağımın tırnağı-

Telegram: @cinciva

nın altına bir santimetrelik bir kıymık battı. O kadar derine gömülmüştü ki çıkaramadım. Bu küçük kaza tehlikeli sonuçlar doğurabilirdi: dezenfektanım yoktu, pis bir yerde yaşıyordum ve kolaylıkla kanım zehirlenebilirdi. İyi tarafından bakacak ve zehirlenmenin sadece başparmağımla sınırlı kalacağını düşünecek olsam bile, parmağım deforme olabilirdi ve piyanistlik kariyerim tehlikeye girerdi, tabii savaşın sonuna kadar hayatta kaldığımı farz edersek.

Ertesi güne kadar beklemeye ve eğer gerekirse tırnağı jiletimle kesmeye karar verdim. Orada durmuş üzüntüyle parmağıma bakarken yeniden ayak sesleri duydum. Bir kez daha yavaşça çatıya doğru ilerledim, ama bu defa çok geçti. Kendimi elinde tüfek olan çelik kasklı bir askerle yüz yüze buldum. Suratında hiçbir ifade yoktu ve pek akıllıya benzemiyordu.

O da yıkıntılar içindeki bu yalnız karşılaşmaya benim kadar şaşırmıştı, ama korkutucu görünmeye çalışıyordu. Kötü bir Lehçe ile burada ne yaptığımı sordu. Artık Varşova'nın dışında oturduğumu, birkaç eşya almaya geldiğimi söyledim. Görünüşümden bunun saçma bir açıklama olduğu açıktı. Alman, silahını bana doğrulttu ve kendisini izlememi söyledi. İzleyeceğimi, ama ölümümün vicdanını rahatsız edeceğini, burada kalmama izin verirse ona yarım litre içki vereceğimi söyledim. Bu takası kabul ettiğini, ama geri döneceğini ve o zaman kendisine daha güçlü bir likör vermem gerekeceğini de açıkça belli etti. Yalnız kalır kalmaz çatı arasına çıktım, merdiveni yukarı çekip çatının kapağını kapattım. Tıpkı beklediğim gibi, çeyrek saat sonra yanında birkaç asker ve bir subayla döndü. Onların ayak sesleri ve konuşmaları duyulunca, dik bir eğimi olan çatının yıkılmamış parçasının üstüne tırmandım. Ayaklarımı su oluklarına dayayıp yüzüstü çatıya yattım. Oluk bükülecek veya kırılacak olursa saçağa kayar ve oradan beş kat aşağıdaki caddeye çakılırdım, ama dayandı ve bu yeni, ümitsizlikle bulunmuş saklanma yeri sayesinde hayatım bir kere daha kurtuldu. Almanlar masaları, iskemleleri çekip üst üste yığarak bü-

Telegram: @cinciva

tün binayı aradılar, sonunda benim çatı aralığıma da geldiler, ama çatının üstüne bakmak akıllarına gelmedi. Orada birinin yatıyor olabilmesi imkânsız görünmüş olmalı. Elleri boş, küfürlerle, bana bir sürü hakaret ederek gittiler.

Almanlarla bu karşılaşma beni derinden sarsmıştı. O andan itibaren gündüzleri çatıda yatmaya, ancak gece olduğu zaman çatı arasına inmeye karar verdim. Metalin üstünde yatarken çok üşüyordum; rahatsız, gergin pozisyonum yüzünden kollarımla bacaklarım kaskatı kesiyor, vücudum hissizleşiyordu, ama o güne değin o kadar çok şeye göğüs germiştim ki biraz daha çile çekmeye değerdi. Yine de, burada saklandığımı bilen Alman birliğinin hastanedeki işini bitirip şehrin bu bölgesinden ayrılması bir hafta sürdü.

Bir gün Almanlar bir grup sivil giysili adamı hastanede çalıştırmaya getirdiler. Sabah on sularıydı, dik çatının üstünde yatıyordum ki birden bir tüfekten ya da makineliden epeyi yakınıma ateş edildiğini duydum. Başımın üstünde bir serçe sürüsü uçuyormuş gibi, ıslıkla kanat çırpma arası bir sesti bu ve etrafıma kurşun yağıyordu. Çevreye bakındım, iki Alman karşıdaki hastanenin çatısında durmuş bana ateş ediyorlardı. Aşağı kayıp çatı aralığının kapağına koştum ve açtım. Başımın üstünden kurşunlar geçerken, "Dur! Dur!" haykırışları beni takip ediyordu. Neyse ki sağ salim merdiven boşluğuna indim.

Durup düşünecek zaman yoktu; bu binadaki son saklanma yerim keşfedilmişti, bir an evvel buradan çıkmalıydım. Merdivenleri aceleyle inip Sedziowska Caddesi'ne fırladım, yol boyu koşup bir zamanlar Staszic mülkü olan yıkıntıların arasında daldım.

Daha önce de birçok kereler olduğu gibi, bir kere daha ümitsiz durumdaydım. Tamamen yanmış, içinde bırakın su ve yiyeceği, muhtemelen bir saklanma yeri bile olmayan binaların duvarlarının arasında geziniyordum. Fakat bir süre sonra, uzakta Aleja Niepdleglosci'ye bakan, sırtını Sedziowsla Caddesi'ne vermiş yüksek bir bina gördüm. Çevredeki tek çok katlı

Telegram: @cinciva

binaydı. Yola koyuldum. Daha yakından inceleyince binanın orta bölümünün yandığını, ama kanatların neredeyse hasarsız olduğunu gördüm. Dairelerde mobilyalar duruyordu, küvetler isyan zamanından kalma suyla doluydu ve yağmacılar kilerlerde biraz erzak bırakmışlardı.

Her zamanki alışkanlığımla yine tavan arasına çıktım. Çatı, şarapnel parçalarının açtığı birkaç delik dışında sağlamdı. Burası önceki saklanma yerime göre çok daha sıcaktı, ama kaçmak mümkün olamazdı. Ölüme sığınmak için çatıdan da atlayamazdım. Binanın en üstteki asma katında renkli camdan küçük bir pencere vardı, buradan çevreyi gözleyebilirdim. Yeni mekânım rahat olmasına rağmen, kendimi güvende hissetmiyordum, belki de diğer binaya çok alıştığım içindi. Her neyse, seçeneğim yoktu, kalmak zorundaydım.

Asma kata inip pencereden dışarı baktım. Aşağıda yüzlerce yanmış ev vardı, şehrin bu bölgesi artık tamamen ölüm sessizliğine bürünmüştü. Küçük bahçelerde sayısız mezar kabartıları vardı. Bir grup sivil işçi, omuzlarında kazma kürekleriyle, dörtlü sıralar halinde Sedziowska Caddesi'nden aşağı yürüyordu. Yanlarında bir tek üniformalı Alman bile yoktu. Son kaçışım yüzünden hâlâ tedirgin ve heyecanlıydım, birden içimi insanlarla konuşmak ve onlara cevap veren kendi sesimi duymak için büyük bir özlem sardı. Ne olursa olsun, bu adamlarla birkaç kelime konuşacaktım. Koşa koşa aşağı inip caddeye çıktım. Şimdiye kadar işçiler önümden geçip biraz uzaklaşmışlardı. Koşup onları yakaladım.

"Polonyalı mısınız?"

Durdular, şaşkınlıkla bana baktılar. Ekibin başı cevap verdi: "Evet."

"Burada ne işiniz var?" Hayatımı likörle takas ettiğim askerle konuştuğum bir iki kelime sayılmazsa, dört aylık kesintisiz bir sessizlikten sonra konuşmak zor geliyordu ve çok duygulanmıştım.

"Siper kazıyoruz. Ya sen ne yapıyorsun?"

Telegram: @cinciva

"Saklanıyorum."

Ekip başının bana acıyarak baktığı hissine kapıldım.

"Bizimle gel," dedi. "Çalışırsın, biraz çorba içersin."

Çorba! Bir kase gerçek, sıcak çorba içme fikri midemde açlıktan öyle bir kramp yarattı ki, bir an sonra öldürülecek olsam bile onlarla gitmeye hazırdım. O çorbayı istiyordum; bir kez olsun yeterince yiyebilmek istiyordum! Ama sağduyu ağır bastı.

"Hayır," dedim. "Almanlara gitmiyorum."

Ekip başı, yarı imalı yarı alaylı gülümsedi. "Eee, bilmiyorum," diye karşı çıktı. "Almanlar o kadar kötü değil."

Daha önce gözden kaçırdığım şeyi ancak şimdi fark etmiştim; benimle konuşan tek kişi ekip başıydı, diğerleri susuyordu. Ekip başının kolunda, üstü işaretli, renkli bir kolluk takılıydı. Yüzünde hoş olmayan, dönek, alçakça bir ifade vardı. Konuşurken gözlerime değil, omzumun üzerinden uzaklara bakıyordu.

"Hayır," dedim yeniden, "Teşekkürler ama hayır."

"Nasıl istersen," dedi.

Gitmek için arkamı döndüm, ekip yeniden yürümeye başlayınca arkalarından "Güle güle!" diye seslendim.

İçim kötü bir hisle dolu olarak, belki de saklanma yıllarım boyunca oldukça keskinleşen kendini koruma içgüdüsüyle, kalmaya karar verdiğim binanın tavanarasına dönmedim. Sanki mahzeninde saklanıyormuşum gibi en yakındaki villaya gittim. Yanmış kapısına vardığımda tekrar etrafa baktım: Grup yoluna devam ediyordu, ama ekip başı nereye girdiğimi görmek için dönüp dönüp bakıyordu.

Onlar gözden kaybolana kadar tavanarasına, daha doğrusu pencereden bakmak için asma kata dönmedim. On dakika içinde kolluklu sivil, yanında iki polis memuruyla geri döndü. Beni içine girerken gördüğü villayı işaret etti. Orayı ve yakınlardaki birkaç evi daha aradılar, ama benim bulunduğum binaya hiç girmediler. Belki de hâlâ Varşova'da gizlenen kalabalık bir

Telegram: @cinciva

grup isyancıyla karşılaşmaktan korkuyorlardı. Savaş sırasında birçok insan, hayatını sadece sayıca düşmandan çok üstün olduklarından eminlerse cesaret göstermekten hoşlanan Almanların korkaklığı sayesinde kurtardı.

İki gün sonra yiyecek aramaya çıktım. Bu defa saklanma yerimden sık sık ayrılmak zorunda kalmamak için iyi bir stok yapmak istiyordum. Bu binayı gece yolumu bulacak kadar iyi bilmediğim için aramayı gün ışığında yapmam gerekecekti. Bir mutfak buldum, sonra da içinde birkaç konserve kutusu, birkaç torba ve kutular olan bir kiler. İçindekileri dikkatle kontrol etmek gerekiyordu. İpleri çözüp, kapakları kaldırdım. İşime o kadar dalmıştım ki, tam arkamda bir ses "Burada ne yapıyorsun Tanrı aşkına?" diyene kadar hiçbir şey duymadım.

Kollarını göğsüne kavuşturmuş, uzun boylu, zarif bir Alman subayı mutfak dolabına yaslanmıştı.

"Burada ne işin var?" diye yeniden sordu. "Varşova istihkâm komando birliği görevlilerinin bu binaya taşınmak üzere olduğunu bilmiyor musun?"

Telegram: @cinciva

18
DO DİYEZ MİNÖR NOKTÜRN

Kiler kapısının yanındaki iskemleye yığıldım. Birden, bir uyurgezer kararlılığıyla, bu yeni tuzaktan kurtulmaya çalışmaya gücümün yetmeyeceğini hissettim. İnleyip boş boş subaya bakarak orada oturdum. Güçlükle kekeleyerek "Bana istediğini yap. Buradan gitmiyorum," diyene kadar epey bir süre geçti.

"Sana herhangi bir şey yapmaya niyetim yok!" Subay omzunu silkti. "Ne iş yaparsın?"

"Piyanistim."

Bana daha dikkatle, açık bir şüpheyle baktı. Sonra bakışları mutfaktan diğer odalara giden kapıya kaydı. Aklına bir fikir gelmiş gibiydi.

"Haydi gel benimle."

Telegram: @cinciva

Eskiden yemek odası olduğu belli olan yan odaya, oradan da içinde duvara dayalı bir piyano bulunan arka odaya gittik. Subay piyanoyu işaret etti.

"Bir şeyler çal!"

Piyano sesinin civardaki bütün SS'lerin dikkatini çekeceğini akıl edemiyor muydu? Soran gözlerle ona baktım ve yerimden kımıldamadım. Korkularımı anlamış olmalı ki, "Sorun yok, çalabilirsin. Eğer birisi gelirse sen kilere saklanırsın, ben de aleti çalmaya çalıştığımı söylerim," diye bana güvence verdi.

Parmaklarımı klavyeye dokundurduğumda titrediler. Demek bu kez, değişiklik olsun diye hayatımı piyano çalarak satın almam gerekecekti! İki buçuk yıldır hiç çalmamıştım, parmaklarım kastkatı ve kalın bir kir tabakasıyla kaplıydı ve içinde bulunduğum binada yangın çıktığından beri tırnaklarımı kesmemiştim. Üstüne üstlük, piyano camları olmayan bir odada duruyordu ve rutubet içine işlemiş, tuşların baskısına direniyordu.

Chopin'in "do diyez minör noktürn"ünü çaldım. Akordsuz tellerin cam gibi, çıngıraklı sesi boş daireyi ve merdiven boşluğunu doldurdu, caddenin diğer yanındaki villanın yıkıntılarında dalgalandı ve sağırlaşmış, hüzünlü bir yankı olarak geri geldi. Bitirdiğim zaman sessizlik, öncesinden daha koyu ve gerçekdışı gibiydi. Bir yerlerde bir kedi miyavladı. Aşağıda, binanın dışında bir silah sesi duydum: Almanların kaba, şiddetli gürültüsü.

Subay sessizce bana bakıyordu. Bir müddet sonra içini çekti ve mırıldandı, "Ne olursa olsun, burada kalmamalısın. Seni şehirden çıkarıp bir köye götüreceğim. Orada daha güvende olursun."

Başımı iki yana salladım. "Buradan ayrılamam," dedim kesin bir sesle.

Yıkıntılar arasında saklanmamın gerçek nedenini ancak şimdi anlamış gibiydi. Endişeyle:

"Yahudi misin?" diye sordu.

"Evet."

Telegram: @cinciva

Ne zamandır kollarını göğsünde kavuşturmuş olarak duruyordu ama şimdi, bu keşfi uzun uzun düşünmesini gerektiriyormuşçasına kollarını iki yana sarkıtıp piyanonun yanındaki koltuğa oturdu.

"Evet, şimdi..." diye mırıldandı, "O zaman gerçekten de buradan çıkamazsın."

Bir süre daha uzun uzun düşündükten sonra bana dönüp başka bir soru sordu. "Nerede saklanıyorsun?"

"Tavanarasında."

"Bana oranın nasıl bir yer olduğunu göster."

Yukarı çıktık. Tavanarasını dikkatle, bir uzman gözüyle inceledi. Bu arada benim henüz keşfetmediğim bir şey buldu: Tavanarasının üstünde bir tür ek kat, çatının birleşim yerinin altında, tavanarası girişinin hemen üstünde tahtalardan yapılma bir odacık. İlk bakışta görünmüyordu çünkü orada çok az ışık vardı. Subay orada saklanmam gerektiğini düşündüğünü söyledi ve aşağı katlarda bir tahta merdiven aramama yardım etti. Odaya çıktığım zaman merdiveni yukarı çekmem gerekecekti.

Bu plan üzerinde tartıştıktan ve uygulamaya koyduktan sonra yiyecek bir şeyim olup olmadığını sordu.

"Hayır," dedim. Zaten beni yiyecek ararken boş bulunduğum için yakalamıştı.

Aceleyle, "Neyse, boşver," dedi, aniden çıkıp gelmesinden utanmış gibiydi. "Ben sana yiyecek getiririm."

Ancak bundan sonra bir soru sormaya cesaret edebildim. Kendimi daha fazla tutamayacaktım. "Sen Alman mısın?"

Yüzü kızardı, cevabını neredeyse bağırarak, sorum bir hakaretmiş gibi verdi. "Evet, öyleyim! Ve bundan utanç duyuyorum, bütün bu olanlardan sonra."

Benimle beceriksiz biçimde el sıkışıp gitti.

Yeniden ortaya çıkana kadar üç gün geçti. Odamın altında bir fısıltı duyduğumda akşam olmuştu ve zifiri karanlıktı. "Merhaba, orada mısın?"

Telegram: @cinciva

"Evet, buradayım," diye cevap verdim.

Biraz sonra yanıma ağır bir şey verdi. Kâğıdın üstünden elime birkaç somun ekmekle sonradan yağlı kâğıda sarılmış salam olduğu anlaşılan yumuşak bir şey geldi. Paketi hemen bir kenara koyup seslendim: "Bir dakika bekle!"

Karanlıktaki ses sabırsızdı: "Ne oldu? Çabuk ol, nöbetçiler içeriye girdiğimi gördüler, fazla kalamam."

"Sovyet birlikleri nerede?"

"Varşova'ya girdiler bile. Vistula'nın karşı kıyısında, Praga'dalar. Birkaç hafta daha dayan, savaş en geç baharda bitmiş olacak."

Ses sustu. Subay gitmiş miydi, hâlâ orada mıydı bilmiyordum. Ama birden yeniden konuştu, "Dayanmak zorundasın anladın mı?" Beni savaşın hepimiz için iyi biteceğine dair sönmeyen inancına ikna eden sesi biraz sertti, sanki emir veriyor gibiydi. Bu sözlerden sonra tavanarası kapısının yavaşça kapandığını duydum.

Monoton, ümitsiz haftalar geçip gitti. Vistula tarafından giderek daha az top sesi duyuyordum. Sessizliği tek bir atışın bile bozmadığı günler oluyordu. Bu dönemde, eğer Alman'ın bana getirdiği ekmekleri sardığı gazeteler olmasa, sonunda pes edip daha önce defalarca planladığım gibi intihar eder miydim, etmez miydim bilmiyorum. Gazeteler son günlere aitti ve tekrar tekrar okuyor, kendimi Almanların tüm cephelerdeki yenilgilerini veren haberlerle ayakta tutuyordum. Cepheler giderek artan bir hızla anavatan Almanya'nın içlerine uzanıyordu.

Birimin çalışanları eskiden olduğu gibi binanın kanatlarında çalışmalarını sürdürüyorlardı. Askerler merdivenlerden inip çıkıyor, tavanarasına büyük paketler getirip başka paketleri alıyorlardı, ama saklanma yerim iyi seçilmişti; kimsenin aklına bu küçük odacığı aramak gelmiyordu. Binanın dışındaki yolda sürekli bir ileri bir geri yürüyen nöbetçiler vardı. Ayak seslerini, üşüyen ayaklarını ısıtmak için hızlı hızlı yere vuruşlarını gece

Telegram: @cinciva

gündüz, daima duyuyordum. Susadığım zaman, gece vakitlerinde küvetlerin dolu olduğu harap katlara iniyordum.

12 Aralık'ta subay son kez geldi. Bana öncekinden daha büyük bir ekmek stoku ile kalın bir kaz tüyü yorgan getirmişti. Birliğiyle birlikte Varşova'dan ayrıldıklarını, ama kesinlikle ümitsizliğe kapılmamamı, Sovyet hücumunun her an beklendiğini söyledi.

"Varşova'da mı?"

"Evet."

"Ama sokak çatışmalarına nasıl dayanabilirim ki?" diye kaygıyla sordum.

"Eğer sen ve ben beş yıldan fazladır bu cehenneme dayanabildiysek," dedi, "belli ki Tanrı yaşamamızı istiyor. En azından buna inanmak zorundayız."

Birbirimize veda etmiştik ve gitmek üzereydi ki, son anda aklıma bir fikir geldi. Ne zamandır ona minnettarlığımı göstermenin bir yolunu düşünüp duruyordum ve tek hazinem olan saatimi almayı da kesin bir dille reddetmişti.

"Dinle!" dedim elini tutup telaşla konuşarak. "Sana adımı hiç söylemedim, sen de sormadın, ama hatırlamanı istiyorum. Neler olacağını kim bilebilir? Evine gitmek için daha çok yolun var. Eğer hayatta kalırsam, mutlaka yine Polonya Radyosu için çalışırım. Savaştan önce oradaydım. Eğer başına bir şey gelirse, sana herhangi bir şekilde yardımım dokunabilirse, adımı hatırla: Szpilman, Polonya Radyosu."

Her zamanki biraz yukarıdan bakan, biraz çekingen ve utangaç gülümsemesiyle güldü, ama o anın koşulları altında, safça görünen yardım etme arzumun onu memnun ettiğini hissettim.

İlk kötü donlar Aralık ayının ortasında başladı. 13 Aralık gecesi su aramaya çıktığımda, her yerin buz kestiğini gördüm. Binanın arka girişine yakın, yangından etkilenmemiş bir daireden bir çaydanlıkla bir tas alıp çatı odama döndüm. Tasın içinden biraz buz kazıyıp ağzıma aldım, ama susuzluğumu gidere-

Telegram: @cinciva

medim. Aklıma başka bir şey geldi; yorganımın altına girip tası çıplak göbeğimin üstüne koydum. Bir süre sonra buz erimeye başladı ve içecek suyum oldu. Aynı şeyi sonraki birkaç gün boyunca da yaptım, çünkü hava sıcaklığı hâlâ çok düşüktü.

Noel geldi ve sonra da yeni yıl; 1945. Savaşın altıncı Noel ve yeni yıl kutlamalarıydı, geçirdiklerimin en kötüsüydü. Hiçbir şekilde kutlayacak durumda değildim. Karanlıkta uzanmış, çatıyı ve binanın duvarlarından aşağı sallanan hasar görmüş olukları parçalayan, tamamen yıkılmamış olan dairelerdeki mobilyaları sağa sola savuran deli rüzgârı dinliyordum. Yıkıntılar arasında esip duran fırtınanın şiddeti azaldığı anlarda, tavanarasında koşuşturan farelerin, hatta sıçanların viyaklamalarını, hışırtılarını duyuyordum. Bazen yorganımın üstünde dolaşıyor, uyuduğum zaman aceleyle yüzümün üstünden geçiyor, geçerken tırnaklarıyla her yanımı çiziyorlardı. Savaştan önceki ve savaş sırasındaki bütün Noelleri aklımdan geçirdim. En başta bir evim, annemle babam, iki kız, bir erkek kardeşim vardı. Sonra artık kendi evimiz yoktu, ama yine de bir aradaydık. Daha sonra yalnızdım fakat çevremde başka insanlar vardı. Ve şimdi, bana öyle geliyordu ki, dünyadaki herkesten daha yalnızdım. Defoe'nun yarattığı, ideal bir yalnızlığın prototipi olan Robinson Crusoe bile başka bir insanla karşılaşmayı ümit edebiliyordu. Crusoe böyle bir şeyin her an olabileceği düşüncesiyle kendini avutuyordu ve bu düşünce ona güç veriyordu. Oysa şu anda benim etrafımdaki insanlardan biri yanıma yaklaşacak olsa, ondan kaçmam ve ölüm korkusu içinde saklanmam gerekecekti. Eğer yaşamak istiyorsam, yalnız, tamamıyla yalnız olmalıydım.

14 Ocak'ta binadan ve caddeden gelen alışılmadık seslerle uyandım. Arabalar gelip gidiyor, askerler koşarak merdivenlerden inip çıkıyor, konuşanların telaşlı, panik içindeki sesleri geliyordu. Binadan dışarı sürekli malzeme taşınıyordu, herhalde araçlara yüklenmek için. 15 Ocak sabahı erken saatlerde, daha önce sessiz olan Vistula cephesinden top sesleri duyul-

Telegram: @cinciva

du. Mermiler şehrin benim saklandığım bölümüne ulaşmıyordu, ama zemin ve binanın duvarları yoğun top atışı altında sarsılıyor, çatının metal kaplaması titriyor ve içerideki duvarlardan sıvalar dökülüyordu. Bu gürlemeler isyandan önce bile hakkında çok şey duyduğumuz ünlü Sovyet Katyuşa roketlerinden geliyor olmalıydı. Sevinç ve heyecan içinde, mevcut durumumda affedilemez sayılacak bir budalalık yaptım: Bir kâse dolusu su içtim.

Üç saat sonra ağır topçu ateşi yeniden kesildi, fakat her zamanki gibi çok tedirgindim. O gece hiç uyumadım, zira Almanlar Varşova'nın kalıntılarını savunacak olurlarsa sokak çatışmaları her an başlayabilirdi ve ben tüm çektiklerimin sonunda öldürülebilirdim.

Ama o gece sakin geçti. Saat bir sularında, kalan Almanların da binadan çıktığını duydum. Ortalığı sessizlik kapladı. Öyle bir sessizlik ki, Varşova gibi üç aydır ölü olan bir şehir bile böylesini hiç görmemişti. Binanın dışındaki nöbetçilerin ayak seslerini bile duyamıyordum. Anlayamıyordum, acaba çatışma sürüyor muydu?

Sessizlik, ancak ertesi günün erken saatlerinde, duymayı beklediğim son ses olan yüksek ve yankılı bir gürültüyle bozuldu. Yakınlarda bir yerlere kurulmuş olan radyo hoparlörleri, Lehçe olarak Almanya'nın yenilgisini ve Varşova'nın kurtuluşunu ilan ediyordu.

Almanlar hiç çatışmadan çekilmişlerdi.

Hava aydınlanmaya başlar başlamaz, hararetle ilk dışarı çıkışıma hazırlandım. Subayım su aramaya çıktığımda donmayayım diye bana bir Alman asker paltosu vermişti. Paltoyu henüz giymiştim ki, birden sokaktaki nöbetçilerin ritmik ayak seslerini yeniden duydum. O zaman Sovyet ve Polonya birlikleri geri mi çekilmişti? Büyük bir hayal kırıklığıyla yatağımın üstüne çöktüm ve uzandım, ta ki kulağıma yeni bir ses çalınana kadar. Aylardır duymadığım kadın ve çocuk sesleriydi bunlar. Kadınlarla çocuklar sükunetle, sanki hiçbir şey olmamış gibi konuşu-

Telegram: @cinciva

yorlardı. Tıpkı annelerin sokaklarda yavrularıyla yürüyebildiği eski günlerdeki gibiydi. Ne pahasına olursa olsun bilgi almalıydım. Bu belirsizlik dayanılmaz olmaya başlamıştı. Aşağı koştum, başımı terk edilmiş binanın giriş kapısından uzatıp Aleja Niepodleglosci'ye uzattım. Gri, sisli bir sabahtı. Sol tarafımda, çok da uzakta olmayan bir yerde üniformalı bir kadın subay duruyordu. O mesafeden üniformayı tanıyamadım. Sırtında denk taşıyan bir başka kadın, sağ taraftan bana doğru yürüyordu. İyice yaklaşınca onunla konuşmaya cesaret ettim:

"Merhaba, affedersiniz..." diye kısık sesle seslendim, elimle yanıma gelmesini işaret ettim.

Bana baktı, sırtındakileri yere attı ve "Bir Alman!" diye haykırarak geriledi. Nöbetçi anında döndü, beni gördü, makineli tüfeğini kaldırıp ateş etti. Mermiler duvara saplandı ve üstüme sıvalar döküldü. Hiçbir şey düşünmeden koşarak merdivenlerden çıktım ve tavanarasına sığındım.

Birkaç dakika sonra küçük penceremden baktığımda, bütün binanın sarılmış olduğunu gördüm. Mahzenlere inen askerlerin birbirlerine seslendiklerini ve sonra silah seslerini, el bombalarının patladığını duyuyordum.

Bu defa durumum çok tuhaftı. Bir yanlış anlama sonucunda, özgürlüğe kılpayı kalmışken, kurtarılmış Varşova'da, Polonyalı askerler tarafından vurulacaktım. Telaşla, beni gizlenen bir Alman olarak öbür dünyaya postalamadan, onlara Polonyalı olduğumu nasıl fark ettirebilirim diye düşünmeye başladım. Bu arada binaya mavi üniformalı başka bir birlik geldi. Sonradan, bunların oradan geçmekte olan bir tren yolu polis ekibi olduklarını ve askerlere yardım etmekle görevlendirildiklerini öğrendim. Şimdi peşimde iki silahlı birim vardı.

Elimden geldiğince yüksek sesle "Ateş etmeyin! Ben Polonyalıyım!" diye bağırarak yavaş yavaş merdivenlerden inmeye başladım.

Az sonra merdivenlerden yukarı gelen hafif bir ayak sesi duydum. Tırabzanların arkasında başındaki kepte kartal sem-

Telegram: @cinciva

bolü olan genç bir Polonyalı subayın silueti göründü. Silahını bana doğrultup, "Ellerini kaldır!" diye bağırdı.

Yeniden, "Ateş etme! Ben Polonyalıyım!" diye haykırdım.

Teğmen öfkeden kıpkırmızı oldu. "O zaman ne halt etmeye aşağı inmiyorsun?" diye kükredi. "Ve üstündeki Alman paltosu da neyin nesi?"

Askerler ancak bana yakından bakıp durumu yeniden değerlendirince gerçekten Alman olmadığıma inandılar. Ondan sonra yıkanıp bir şeyler yemem için beni merkezlerine götürmeye karar verdiler, bense hâlâ bana başka bir şey yapmayı düşünüp düşünmedikleri konusunda emin değildim.

Ne var ki, onlarla hemen gidemezdim. Önce, Nazi hükmü sona erdiğinde göreceğim ilk Polonyalıyı öpeceğime dair kendime verdiğim sözü yerine getirmem gerekiyordu. Yeminimi tutmak hiç de kolay olmadı. Teğmen teklifime uzun bir süre direndi, yüzüme söylemeyecek kadar iyi kalpli olduğu asıl neden dışında, binbir türlü bahane ileri sürdü. Sonunda onu öptükten sonra, küçük bir ayna çıkarıp yüzüme tuttu ve gülerek, "Şimdi ne kadar iyi bir vatansever olduğumu anlamışsındır!" dedi.

İki hafta sonra, askerler tarafından iyi bakılmış, temiz ve dinlenmiş bir halde, yaklaşık altı yıldır ilk kez Varşova sokaklarında korkmadan, özgür bir adam olarak yürüdüm. Doğuya Vistula'ya doğru, Praga'ya gidiyordum. Orası bir zamanlar ücra, fakir bir taşra bölgesiydi, fakat şimdi Varşova orası olmuştu çünkü Almanlar Praga'dan kalanları yıkmamışlardı.

Bir zamanlar kalabalık ve yoğun trafiğin aktığı geniş bir ana caddeden aşağı yürüyordum, şimdi yol bomboştu. Gözün görebildiği mesafede bir tek zarar görmemiş bina yoktu. Moloz yığınlarının etrafından dolaşmak ve bazen de sanki çakıl taşı tepecikleriymiş gibi üstlerinden geçmek zorunda kalıyordum. Ayağım karmakarışık bir yığın haline gelmiş kesik telefon ve tramvay tellerine, bir zamanlar, şimdi çoktan ölmüş olan insanları örten ya da evlerini süsleyen kumaşlara takıldı.

Telegram: @cinciva

Bir binanın duvarının dibinde, isyancıların barikatının altında bir insan iskeleti duruyordu. Büyük değildi, kemikleri inceydi. Bir kızın iskeleti olmalıydı, kafatasının üstünde hâlâ uzun sarı saçlar vardı. Saç, çürümeye vücudun bütün diğer bölümlerinden daha çok dayanır. İskeletin yanında paslı bir tüfek duruyordu ve sağ kolun kemiklerine sarılı bir kumaş parçası kalmıştı. Üstünde, AK harflerinin birbirine karıştığı kırmızı-beyaz bir kolluk vardı.

Benim kız kardeşlerimden, güzel Regina'yla genç, ciddi Halina'dan bu kadarcık bir şey bile kalmadı ve hiçbir zaman gidip ruhları için dau edebileceğim bir mezar bulamayacağım.

Biraz dinlenmek, nefeslenmek için durdum. Kuzeye, gettonun bulunduğu, yarım milyon Yahudi'nin öldürüldüğü tarafa doğru baktım. Geride hiçbir şey kalmamıştı. Almanlar yanmış binaların duvarlarını bile dümdüz etmişlerdi.

Yarın yeni bir hayata başlamalıyım. Bunu nasıl yapabilirim, arkamda ölümden başka hiçbir şey yokken? Ölümden nasıl bir yaşam enerjisi çıkarabilirim?

Yoluma devam ettim. Kuvvetli bir rüzgâr pencerelerden geri kalan yanmış boşluklarda ıslık çalarak eserken, yıkıntıların içindeki hurda demirlerim tıkırdattı. Alacakaranlık çöktü. Kararan, kurşuni gökyüzünden kar taneleri düştü.

Telegram: @cinciva

18
NOT

İki hafta kadar sonra, Polonya Radyosu'ndaki meslektaşlarımdan biri olan ve direnişe katılan kemancı Zygmunt Lednicki, Varşova'ya döndü. Birçokları gibi, o da bir an evvel kendi şehrine varmak için yürüyerek gelmişti.

Yolda Alman savaş mahkûmları için kurulmuş geçici bir kamp görmüş. Daha sonra bana bunu anlatırken, hemen, davranışını doğru bulmadığını, ama kendini engelleyemediğini söyledi.

Dikenli tellere yaklaşmış ve Almanlara şöyle demiş; "Hep kültürlü insanlar olduğunuzu iddia ederdiniz, ama benden, bir müzisyenden sahip olduğum her şeyi, kemanımı aldınız!"

Telegram: @cinciva

Bunun üzerine bir subay yattığı yerden güçlükle doğrulup tele doğru sendelemiş. Sakalları uzamış, sefil ve perişan bir haldeymiş. İnsanın içine işleyen gözleriyle Lednicki'ye bakıp "Bay Szpilman diye birini tanıyor musunuz?" demiş.

"Evet, elbette tanıyorum."

"Ben Almanım," diye telaşla fısıldamış adam. "Szpilman'a Varşova'daki istihkam komando birliğinin kaldığı binanın tavanarasında saklanırken yardım etmiştim. Ona burada olduğumu söyleyin. Beni buradan çıkarsın. Yalvarıyorum..."

O sırada nöbetçilerden biri geldi. "Mahkûmlarla konuşmanıza izin yok. Lütfen gidin."

Lednicki oradan uzaklaşmış, ama bir an sonra Almanın adını bilmediği aklına gelmiş. Geri dönmüş fakat nöbetçi, Alman subayı telden uzaklaştırmış.

"Adınız nedir?" diye seslenmiş.

Alman dönüp bir şey bağırmış, ama Lednicki ne dediğini çıkaramamış.

Ve subayın adını ben, kendim de bilmiyordum. Bilmemeyi özellikle tercih etmiştim.

Böylelikle eğer yakalanıp sorgulanırsam ve Alman polisi ordu erzağından ekmekleri bana kimin getirdiğini sorarsa işkence altında onun adını veremezdim.

Alman mahkumun izini bulmak için gücümün yettiği her şeyi yaptım, ama onu bulamadım. Savaş mahkûmları kampı taşınmıştı ve nereye gittiği askeri bir sırdı. Ama belki de o Alman, tanıdığım Alman üniforması taşıyan *tek insan*, belki o yine de sağ salim evine varmıştır.

Bazen tuğla ve kireçlerini taşıdığım, Yahudi ekibinin çalıştığı Alman subayların daireleri biter bitmez vurdukları Varşova Narbutt Caddesi, 8 numarada resitaller veriyorum. Almanlar yeni, güzel dairelerinin tadını uzun uzun çıkaramadılar. Bi-

Telegram: @cinciva

na hâlâ ayakta ve şimdi bir okul oldu. Burada, güneşli pencerelerinden bir zamanlar ne kadar fazla insanının acısının ve ölüm korkusunun geçtiğini bilmeyen Polonyalı çocuklara piyano çalıyorum.

Böyle bir korkunun ve acının nasıl bir şey olduğunu olduğunu asla öğrenmesinler diye dua ediyorum.

Telegram: @cinciva

§

Telegram: @cinciva

Telegram: @cinciva

YÜZBAŞI WILM HOSENFELD'İN GÜNLÜĞÜ

18 Ocak 1942

Nasyonal Sosyalist devrim, her açıdan samimiyetsiz görünüyor. Tarih bize Fransız Devrimi sırasındaki dehşet verici olayları ve korkunç barbarlıkları anlatıyor. Ve Bolşevik Devrimi de, içi nefret dolu, insanlıktan çıkmış insanların hayvani içgüdüleriyle, iktidardaki sınıfa büyük canavarlıklar yapmasına izin vermişti. İnsancıl bir bakış açısıyla bu gibi olaylara üzülsek ve olanları lanetlesek bile, yine de bunların kayıtsız şartsız, amansız ve geri dönüşü olmayan doğasını kabul etmemiz gerekir. Anlaşma yapılmadı, ikiyüzlülük yoktu, imtiyaz tanınmadı. O devrimciler ne yaptılarsa, vicdanlarını, ahlakı ya da gelenekleri işin içine katmadan, bütün yürekleriyle inanarak,

Telegram: @cinciva

cesaretle yaptılar. Jakobenler de Bolşevikler de egemen olan üst sınıfları kestiler, kraliyet ailelerini idam ettiler. Hıristiyanlıkla bağlarını kopardılar, dünya yüzünden silmek niyetiyle ona savaş açtılar. Uluslarının halklarını enerji ve coşkuyla sürdürülen savaşlara katmayı başardılar; geçmişin devrimci savaşlarına ve bugün Almanya'ya karşı yürütülen savaşa. Onların teorileri ve devrimci fikirleri, kendi ülkelerinin sınırlarının ötesinde, büyük bir etki yarattı.

Nasyonel Sosyalistlerin yöntemleri daha farklı, ama temelde onların da peşinden gittiği tek bir fikir var: Kendilerinden farklı düşünen insanların kökünün kazınması, hepsinin yok edilmesi. Şimdiye kadar bir miktar Alman vuruldu, ama bu gerçeğin üstü kapatılıyor, kamuoyundan saklanıyor. İnsanlar temerküz kamplarına hapsediliyor, orada yok olup gitmelerine göz yumuluyor. Halk bunların hiçbirini duymuyor. Eğer devletin düşmanlarını tutuklayacaksanız, onları kamu önünde suçlamaya ve gerisini halkın adaletine bırakmaya cesaretiniz olmalı.

Bir yandan, sermaye ve endüstri alanında iktidardaki sınıflarla müttefik oluyor, kapitalist ilkeyi benimsiyor, diğer yandan da sosyalizmden söz ediyorlar. Kişisel ve dinsel özgürlüklerden yana olduklarını söylüyor, ama Hıristiyan kiliselerine zarar verip bunlara karşı gizli bir yeraltı savaşı yürütüyorlar. *Führer* ilkesinden ve kabiliyetli insanların yeteneklerini özgürce geliştirebilmesinden bahsediyor, fakat her şeyi Parti üyeliğine bağımlı hale getiriyorlar. En yetenekli ve zeki olanlar bile Parti'de değillerse göz ardı ediliyor. Hitler dünyaya barış önerdiğini söylüyor, ama rahatsız edici bir biçimde silahlanıyor. Dünyaya diğer ulusları Alman eyaletlerine katma ve egemenlik haklarından yoksun bırakma gibi bir niyeti olmadığını söylüyor, ama o zaman Çekler, Polonyalılar ve Sırplara ne demeli? Özellikle Polonya'da, kendi yerleşim bölgesinin sınırları içinde kalan bir ulusun egemenliğini çalmanın hiçbir geçerli nedeni olamazdı.

Telegram: @cinciva

Bir de Nasyonal Sosyalistlerin kendilerine bakın; gerçekten ne kadar Nasyonal Sosyalist ilkelere göre yaşadıklarına... Örneğin, ortak çıkarların bireyin çıkarından önce geldiği fikri. Sıradan insanlardan bu ilkeyi gözetmelerini istiyorlar, ama kendilerinin bunu yapmaya hiç niyetleri yok. Düşmanla yüz yüze gelen kim? Halk, Parti değil. Şimdi fiziksel olarak zayıf kişileri askere çağırıyorlar, oysa Parti bürolarında ve poliste, ateş hattından uzakta çalışan sağlıklı, güçlü genç adamlar görüyorsunuz. Onlar neden muaf tutuluyor?

Polonyalıların, Yahudilerin mallarına kendileri kullanmak üzere el koyuyorlar. Şimdi Polonyalılarla Yahudilerin yiyecek hiçbir şeyi yok, mahrumiyet içinde yaşıyorlar, soğuktan donuyorlar. Ve Nasyonal Sosyalistler her şeyi ele hiçbir sakınca görmüyorlar.

Varşova, 17 Nisan 1942

Buradaki Beden Eğitimi Koleji'nde huzur dolu günler geçirdim. Savaşın çok uzağındayım, ama kendimi mutlu hissedemiyorum. Arada bir şu olmuş bu olmuş diye duyuyoruz. Burada haber sayılan şeyler, cephe gerisindeki bölgede olanlar: Kurşuna dizmeler, kazalar filan. Lietzmannstadt'ta (Lodz), birkaç serseri üç polise ateş etti diye yüz kişi öldürülmüş, masum oldukları halde katledilmiş de diyebilirsiniz. Aynısı Varşova'da da olmuştu. Sonuç, korku ve dehşet değil, acı bir kararlık, öfke ve gittikçe artan fanatizm yaratmak oluyor. Praga köprüsünde Hitler Gençliği'nden iki çocuk, Polonyalı bir çocuğa sataşmışlar, çocuk kendini savununca da bir Alman polisini yardıma çağırmışlar. Bunun üzerine Polonyalı üçünü de vurmuş. Büyük bir askeri araç, postane meydanında, içinde üç kişi olan bir faytonu ezdi. Faytonun sürücüsü oracıkta öldü. Askeri araç, içinde hâlâ yolcuları olan faytonu altında sürükleyerek yoluna devam etti. Büyük bir kalabalık toplanmasına rağmen yoluna devam etti. Bir Alman arabayı durdurmaya çalıştı. Sonra fayton

Telegram: @cinciva

aracın tekerleklerine dolanınca durmak zorunda kaldı. Araçtan adamlar inip faytonu çektiler ve yollarına devam ettiler.

Zakopane'deki bazı Polonyalılar kayaklarını teslim etmemişti. Evler arandı ve iki yüz kırk erkek, doğudaki o çok korkulan Auschwitz temerküz kampına gönderildi. Orada Gestapo, insanlara ölümüne işkence ediyor. Zavallıları bir hücreye tıkıp gaz vererek işlerini kısa yoldan bitiriyorlar. İnsanlar sorgu sırasında vahşice dövülüyor. Bir de özel işkence hücreleri var. Örneğin birinde kurbanın elleriyle kolları bir demire bağlanıyor ve demir yukarı doğru çekiliyor. Kurban kendinden geçene kadar orada asılı kalıyor. Ya da sadece çömelerek durabileceği bir kafese konuyor ve bilincini kaybedene kadar orada bırakılıyor. Başka ne gibi iblisçe şeyler keşfettiler? Tamamen masum kaç insan onların hapishanelerinde? Yiyecek giderek azalıyor, Varşova'da açlık büyüyor.

Tamaszow, 26 Haziran 1942

Katolik kilisesinden org müziği ve şarkılar duyuyorum. İçeri giriyorum; mihrabın önünde beyazlar giymiş çocuklar ilk komünyon ayinlerine katılıyorlar. Kilise çok kalabalık. *Tantum ergo*'yu söylüyorlar ve kutsama yapılıyor. Rahibin beni de kutsamasına izin veriyorum. Burada bir Polonya kentinde, orada bir Alman kentinde, ya da başka bir ülkede küçük, masum çocukların hepsi Tanrı'ya dua ediyorlar, oysa birkaç yıl sonra savaşacak, kör bir nefretle birbirlerini öldürecekler. Ulusların daha dindar olduğu ve hükümdarlarına Hıristiyan majesteleri dediği eski günlerde bile bu durum, insanların Hıristiyanlıktan uzaklaştıkları bugünkü gibiydi. İnsanlık iyiden çok kötüye mahkûm gibi görünüyor. Yeryüzündeki en büyük ideal insan sevgisidir.

Varşova, 23 Temmuz, 1942

Gazeteleri okuyup radyoda haberleri dinlerseniz, her şeyin yolunda gittiğini, barışın kesin olduğunu, savaşın çoktan kaza-

Telegram: @cinciva

nıldığını ve Alman halkının geleceğinin umut dolu olduğunu sanabilirsiniz. Fakat ben buna inanamıyorum, en azından adaletsizlik uzun vadede kazanamayacağı ve Almanların işgal ettikleri ülkelerin direnişiyle er ya da geç karşılaşması kaçınılmaz olduğu için. Burada, Polonya'daki koşullara bakmam yeterli, ki fazla bir şey de görmüyorum, çünkü bize pek az şey söyleniyor. Yine de her gün duyduğumuz konuşmalardan, gözlemlerden ve bilgilerden net bir resim oluşturabiliriz. İdare ve hükümet, yerli halkın bastırılması, Gestapo faaliyetleri ve yöntemleri burada özellikle kıyıcı, fethedilen diğer ülkelerde de durumun aynı olduğunu sanıyorum.

Her yerde tam bir terör ve korku hâkim: güç kullanımı ve tutuklamalar var. Her gün insanlar evlerinden götürülüyor ve vuruluyor. Kişisel özgürlüğü bir yana bırakın, insan hayatının hiçbir önemi yok. Fakat özgürlük aşkı her insanın ve her ulusun içindedir ve uzun süre bastırılamaz. Tarih bize, tiranlığın hiçbir zaman hüküm sürmediğini öğretir. Ve şimdi vicdanlarımızda, Yahudi halkın katledilmesindeki korkunç adaletsizlik yüzünden kanlı bir suçluluk duygusu taşıyoruz. Burada Yahudileri yok etmek için faaliyetler sürdürülüyor. Doğu bölgelerinin işgalinden beri, polisin ve Gestapo'nun yardımıyla, Alman sivil idaresinin amacı buydu, fakat artık büyük, radikal bir ölçekte uygulanmaya başlanacağı açıkça belli.

Çok çeşitli ve farklı kaynaklardan aldığımız güvenilir raporlara göre Lublin'deki getto boşaltılmış. Yahudiler dışarı çıkarılmış ve kitleler halinde öldürülmüş ya da ormanlara sürülmüşler, bir kısmı kamplara hapsedilmiş. Lietzmannstadt ve Kutno'dakilerin söylediğine göre erkek, kadın ve çocuk Yahudiler mobil gaz araçlarının içinde zehirlenmiş, ölülerin giysileri çıkarılmış ve toplu mezarlara atılmışlar. Giysileri yeniden kullanılmak üzere tekstil fabrikalarına gönderilmiş. Orada dehşet dolu olaylar yaşandığı söyleniyor. Raporlar şimdi de, Varşova gettosunun aynı şekilde boşaltılmakta olduğunu söylüyor. İçinde yaklaşık dört yüz bin kişi var ve yapılacaklar için Alman

Telegram: @cinciva

polisi yerine Ukraynalı ve Litvanyalı polis birlikleri kullanılıyor. Bütün bunlara inanmak zor ve inanmamaya çalışıyorum. Sadece bir gün bu canavarlıkların bedelini ödemek zorunda kalacak olan ulusumun geleceği için duyduğum endişe yüzünden değil, Hitler'in böyle bir şey istediğine ve bu emirleri veren Almanlar olduğuna inanamadığım için. Eğer varsa, sadece tek bir açıklaması olabilir; hasta, anormal ya da deliler.

25 Temmuz 1942

Eğer şehirde söylenenler doğruysa, -ki haberler güvenilir kaynaklardan geliyor-, Alman subayı olmanın onuru kalmadı ve kimse bu olanlarla yaşayamaz. Duyduklarına inanamıyorum.

Söylentilere göre bu hafta gettodan otuz bin Yahudi alınıp doğuda bir yerlere gönderilmiş. Bütün gizliliğe rağmen, insanlar onların başına gelenleri bildiklerini söylüyorlar: Lublin yakınlarında bir yerde, bir krematoryumdaki odaları güçlü bir elektrik akımıyla ısıtılan binalar inşa edilmiş. Zavallı insanlar bu ısıtılmış odalara sokuluyor ve canlı canlı yakılıyormuş. Bu şekilde bir günde binlercesi öldürülebiliyor; kurşun harcama, büyük mezarlar kazma, cesetleri mezarlara doldurma zahmeti kalmıyormuş. Fransız Devrimi'nin giyotini bununla boy ölçüşemez, hatta Rus gizli polisinin mahzenlerinde bile kitlesel kıyım için bu virtüözlük boyutunda yöntemler geliştirilmemişti.

Bu kesinlikle delilik. Mümkün olamaz. İnsan Yahudilerin neden kendilerini savunmadığını merak ediyor. Ama birçoğu, daha doğrusu çoğunluğu açlıktan ve kederden o kadar zayıflar ki, direnecek durumda değiller.

Varşova, 13 Ağustos 1942

Savaşın başında Posen'den sürülen bir bakkalın burada, Varşova'da bir dükkanı var. Bana sık sık meyve, sebze satar. Birinci Dünya Savaşı sırasında dört yıl Alman askeri olarak Batı Cephesi'nde çarpışmış. Bana maaş defterini gösterdi. Bu adam Almanlara büyük bir sempati besliyor, ama bir Polonya-

Telegram: @cinciva

lı ve hep de öyle kalacak. Almanların gettoda yaptıklarının korkunç acımasızlığından, hayvani kıyıcılığından dehşete düşmüş durumda.

Kendi halkımızın içinden nasıl böyleleri çıkabilir diye tekrar tekrar düşünmekten insan kendini alamıyor. Hapishane ve akıl hastanelerindeki mahkûmlarla deliler serbest bırakılıp av peşindeki köpekler gibi buraya mı gönderildi? Hayır, aslında zararsız olan diğer vatandaşlarına böyle davranmayı öğreten, Almanya'da belli önemdeki insanlar. Kötülük ve vahşet, insan yüreğinde gizleniyor. Eğer özgürce gelişmelerine izin verilirse çiçek açıyor, Yahudilerle Polonyalıların bu şekilde öldürülmesi için gereken fikirleri yaratan korkunç dallarını dışarı uzatıyorlar.

Bahsettiğim Polonyalı bakkalın gettoda Yahudi tanıdıkları var ve sık sık oraya gidiyor. Gettoda gördüklerinin dayanılacak gibi olmadığını, artık gitmeye korktuğunu söylüyor. Faytonla yolda giderken, bir Gestapo'nun, kadın erkek bir grup Yahudiyi bir binanın kapı aralığına ittirdiğini, orada kalabalığa rasgele ateş ettiğini görmüş. On kişi yaralanmış veya ölmüş. Bir adam kaçmış, Gestapo ona da nişan almış, ama mermisi bitmiş. Yaralılar ölmüş. Kimse onlara yardım etmemiş; doktorlar zaten çoktan götürülmüş veya öldürülmüş, hem nasılsa sonunda öleceklermiş. Bir kadın, Polonyalı dostuma, birkaç Gestapo'nun Yahudi doğum hastanesine geldiklerini, bebekleri alıp bir çuvala koyduklarını, dışarı çıkıp onları bir cenaze arabasına fırlattıklarını anlatmış. Bu iğrenç adamlar bebeklerin ağlamalarından ve annelerinin yürekleri parçalayan yalvarmalarından hiç etkilenmemişler. Buna inanmak çok zordu, ama gerçekti. Dün, böyle iki hayvanla aynı tramvaydaydım. Ellerinde kamçılar vardı ve gettodan geliyorlardı. Onları tramvayın tekerleklerinin altına itmek isterdim.

Ne kadar da korkağız, her şeyin üstünde kendimizi düşünüyoruz ve bunların olmasına izin veriyoruz. Biz de bunun için cezalandırılacağız. Ve tabii masum çocuklarımız da, çünkü bu suçların işlenmesine göz yumuyoruz.

Telegram: @cinciva

21 Ağustos 1942'den sonra

Yalan söylemek bütün kötülüklerin en kötüsü. Şeytani şeyler ondan çıkıyor. Ve bize yalan söylendi: Kamunun fikri sürekli olarak yönlendirildi. Tek bir gazete sayfası bile yalansız değil, ister politik, ekonomik, ister tarihi, sosyal veya kültürel konularla ilgili olsun. Gerçek her yerde baskı altında tutuluyor; olanlar çarpıtılıyor, saptırılıyor ve tam tersine çevriliyor. Bunun iyi sonuçlanması mümkün mü? Hayır, insan doğası ve özgür insan ruhu adına, bu böyle devam edemez. Yalancılar ve gerçekleri çarpıtanlar yok olmalı, güç kullanarak hükmetme hakları ellerinden alınmalı. Ancak o zaman daha özgür, daha soylu bir insanlık yeniden filizlenebilir.

1 Eylül 1942

Bu savaşın olması neden gerekiyordu ki? Çünkü insanlığa tanrısızlığın kendisini nereye götüreceğinin gösterilmesi gerekiyordu. Önce Bolşevikler, yeni bir dünya düzeni getireceklerini söyleyerek milyonları öldürdüler. Ama Bolşevikler bunu, sadece ve sadece Tanrıdan ve Hıristiyanlıktan yüz çevirdikleri için yapabildiler. Şimdi Nasyonal Sosyalizm de aynısını Almanya'da yapıyor. İnsanların dinlerinin gerekliliklerini uygulamasına izin vermiyor, gençler tanrısız yetişiyor, Kilise'ye muhalefet var ve mallarına el konmuş. Farklı düşünenlere şiddet uygulanıyor, Alman halkının özgür insan doğası bozuluyor, insanlar korkmuş kölelere dönüştürülüyor. Gerçek onlardan gizleniyor. Uluslarının kaderinde hiçbir rol oynayamıyorlar.

Artık, insanların kişisel çıkarlarına ters düşmüyorsa, çalmaya, öldürmeye veya yalan söylemeye karşı bir kanun yok. Tanrı'nın emirlerinin böyle inkâr edilmesi, hırsın tüm ahlak dışı şekillerde kendini göstermesine neden oluyor: Haksız yere kendini zenginleştirme, nefret, kandırma, dölsüzlükle sonuçlanan aşırı serbest cinsellik ve Alman halkının çöküşü. Tanrı bütün bunların olmasına, bu güçlerin iktidarı ellerinde bulundurma-

Telegram: @cinciva

sına ve bunca masum insanın ölüp gitmesine, insan ırkına, onsuz sadece birbirini yiyen, birbirini yok etmesi gerektiğine inanan hayvanlar olduğumuzu göstermek için izin veriyor. İlahi emri dinlemeyeceğiz: "Birbirinizi sevin." Peki o zaman, diyor Tanrı, Şeytan'ın emrini deneyin, tam tersini: "Birbirinizden nefret edin." Kutsal Kitap'taki Hazreti Nuh Tufanı'nın hikâyesini biliyoruz. Neden insanlığın ilk ırkı böylesine trajik bir sonu yaşadı? Çünkü Tanrı'yı bıraktılar ve ölmeleri gerekiyordu; suçluların da masumların da. Cezaları için sadece kendilerini suçlayabilirlerdi. Ve bugün de aynısı oluyor.

6 Eylül 1942

Eskrim turnuvasına katılan bir özel komando birliği subayı, bana birliğinin idari bir merkez olan Sielce kasabasında yaptığı feci şeyleri anlattı. O kadar alt üst olmuş ve hiddetlenmişti ki, aralarında üst düzey bir Gestapo'nun da bulunduğu büyük bir grupla birlikte olduğumuzu tamamen unuttu. Bir gün Yahudiler, erkek, kadın ve çocuklar, gettodan çıkarılıp caddelere çıkarılmış. Bazıları Alman ve Polonyalıların gözü önünde vurulmuş. Kadınlar yaz sıcağında kan içinde kıvranmaya terk edilmiş, yardım edilmemiş. Saklanan çocuklar pencerelerden dışarı fırlatılmış. Sonra bu binlerce insan, kendilerini götürecek trenlerin hazır beklemesi gereken tren istasyonu yakınlarında bir yere getirilmişler. Orada, yaz sıcağının altında su ve yiyecek olmadan üç gün beklemişler. Eğer ayağa kalkan olursa hemen vuruluyormuş; yine herkesin gözü önünde. Sonra onları götürmüşler, sadece kırk iki kişilik olan sığır vagonlarına iki yüz kişi tıkılmış. Onlara ne oldu? Kimse bildiğini söylemiyor, ama bunun saklanabilecek bir yanı yok. Giderek daha çok kişi kaçmayı başarıyor ve bu feci olayların duyulmasını sağlıyorlar. Yer, Alman idaresindeki Polonya bölgesinin doğusunda kalan, Treblinka diye bir yer. Orada vagonlar boşaltılıyor, insanların çoğu çoktan ölmüş. Bütün alan duvarlarla çevrili, trenler

Telegram: @cinciva

boşaltılmadan buraya giriyorlar. Ölüler tren yolu raylarının kenarına yığılıyor. Sağlıklı olanlar geldiği zaman, ceset dağlarını kaldırmaları, yeni mezarlar kazmaları ve dolduğunda üstünü kapatmaları gerekiyor. Sonra da kendileri vuruluyor. Selefleri-nin ölüsüyle ilgilenmek için başka trenlerle yenileri geliyor. Binlerce kadın ve çocuk soyunmak zorunda, sonra mobil bir aracın içine sokulup orada gaza maruz bırakılıyorlar. Araç bir durağa getiriliyor, bir başka alet yan duvarını açıyor, zemini yükseltiyor, cesetler mezara dökülüyor. Bu uzun bir süredir devam ediyor. Polonya'nın her yerinden zavallı insanlar toplanıyor. Bazıları oracıkta vuruluyor, çünkü hepsini taşıyabilecek araç yok. Ama araç sayıları yeterliyse, onlar da götürülüyor. Treblinka bölgesinin üstünde insanın kanını donduracak bir ceset kokusu asılı duruyor. Bana bu gizli bilgileri veren kişiye bütün bunları, oradan kaçan bir Yahudi anlatmış. O ve yedisi daha kaçmayı başarmışlar ve şimdi Varşova'da yaşıyorlarmış. Söylendiğine göre şehirde epey Yahudi var. Arkadaşıma, cesetlerin birinin cebinden aldığı yirmi lirayı göstermiş, banknotu dikkatle katlıyormuş ki, kardeşlerinin intikamını almasını hatırlatan ceset kokusu hiç gitmesin.

Pazar, 14 Şubat 1943

Orduyu ve taleplerini unutup kendi düşüncelerinize dalabileceğiniz bir Pazar günü, genellikle bilinçaltınızda sakladığınız düşünceler su yüzüne çıkıyor. Geleceğe dair büyük endişelerim var. Sonra savaş dönemini bir kez daha gözden geçirince, savunmasız sivillere, Yahudilere karşı bu suçları nasıl işleyebildik, anlamıyorum. Kendime tekrar tekrar soruyorum, bu nasıl olabilir? Sadece tek bir açıklaması olabilir: Bunu yapabilen insanlar, emreden ve olmasına izin verenler, bütün dürüstlük ve sorumluluk duygularını kaybetmişler. Tanrıları yok ve dahası büyük birer egoist, iğrenç birer materyalistler. Geçen yazki gaddarca Yahudi kitle katliamları sırasında, birçok kadın ve çocuk kesildiğinde savaşı kaybedeceğimizi kesin

Telegram: @cinciva

olarak anladım. Bir zamanlar özgürce varolma ve yaşama alanı arayışı olarak haklı çıkarılabilecek olan bu savaşın artık hiçbir anlamı kalmadı. Büyük, insanlık dışı kitle kıyımlarına dönüştü, bütün kültürel değerleri inkâr etti ve Alman halkının gözünde asla temize çıkamaz; bütün bir ulus tarafından her şeyiyle lanetlenecek. Tutukluyken işkence gören Polonyalılar, savaş mahkûmlarının vurulması ve gördükleri hayvanca muamele de temize çıkarılamaz.

16 Haziran 1943

Bu sabah genç bir adam beni görmeye geldi. Obersig'de babası ile tanışmıştım. Burada bir sahra hastanesinde çalışıyor ve bir sivilin üç Alman polis memuru tarafından vurulmasına tanıklık etmiş. Adamın belgelerini istemişler, Yahudi olduğu ortaya çıkınca bir kapı aralığına sürükleyip vurmuşlar. Paltosunu yanlarına alıp, cesedi orada bırakmışlar.

Bir başka tanık ifadesi, bir Yahudi'nin: "Gettodaki bir binadaydık. Yedi gün boyunca mahzende saklandık. Üstümüzdeki bina yandı, kadınlar dışarı fırladılar, biz erkekler de. Bazılarımız vuruldu. Sonra bizi *Umschlagplatz*'a götürdüler ve sığır vagonlarına bindirdiler. Erkek kardeşim zehirlendi, karılarımızı Treblinka'ya götürüp yaktılar. Ben bir çalışma kampına gönderildim. Bize zalimce davranılıyordu, neredeyse aç yaşıyorduk ve çok çalışmamız gerekiyordu." Arkadaşına, "Bana zehir gönder, buna daha fazla dayanamayacağım. O kadar çok insan ölüyor ki," diye yazmış.

Bn. Jait bir yıl gizli serviste temizlik görevlisi olarak çalışmış. Orada çalışan Yahudilere ne kadar feci muamele edildiğini çok defalar görmüş. Vahşice dayak yiyorlarmış. Bir Yahudi tüm günü korkunç bir soğukta, üstünde giysisi olmadan bir kömür yığınının başında bekleyerek geçirmek zorunda kalmış. Oradan geçen bir gizli servis elemanı adamı onu vurmuş. Sayısız Yahudi böyle nedensiz yere, duygusuzca öldürüldü. Bu, mantığın ötesinde bir şey.

Telegram: @cinciva

Şimdi gettonun geride kalan Yahudi nüfusu da yok ediliyor. Bir SS subayı, yanan binalardan dışarı fırlayan Yahudileri nasıl damgası vuruldu, vurduklarıyla övünüyordu. Getto olduğu gibi ateşe verilmişti.

Bu vahşiler savaşı bu şekilde kazanacağımızı sanıyorlar. Ama Yahudilerin böyle korkunç şekilde toplu olarak katledilmesiyle savaşı kaybettik. Üzerimize silinemeyecek bir utanç yapıştırdık, çözülemeyecek bir lanet bu. Merhamet; hak etmiyoruz, hepimiz suçluyuz.

Şehre inmeye utanıyorum. Her Polonyalının yüzümüze tükürmeye hakkı var. Her gün Alman askerleri vuruluyor. Daha da kötü olacak ve şikâyet etmeye hakkımız yok, çünkü biz bundan başka bir şeyi hak etmiyoruz. Burada kaldığım her gün kendimi giderek daha kötü hissediyorum.

6 Temmuz 1943

Tanrı korkunç insan kayıplarına ve bu tüyler ürpertici savaşa neden izin veriyor? Korkunç hava saldırılarını, masum sivil halkın büyük korkularını, temerküz kamplarındaki mahkûmların gördüğü insanlık dışı muameleyi, yüz binlerce Yahudi'nin Almanlar tarafından öldürüldüğünü düşünün. Bu Tanrı'nın hatası mı? Neden müdahale etmiyor, neden bunların olmasına izin veriyor? Bu tür sorular sorabiliriz, ama cevap alamayız. Kendimizi değil başkalarını suçlamaya öyle istekliyiz ki. Tanrı kötülüğün hüküm sürmesine izin veriyor, çünkü insanoğlu kötülüğü benimsedi ve şimdi, kendi kötülüğümüzün ve eksikliklerimizin ağırlığını hissetmeye başladık. Naziler iktidara geldiğinde onları durdurmak için hiçbir şey yapmadık. Kendi ideallerimize ihanet ettik: Kişisel, demokratik ve dinsel özgürlük ideallerine.

İşçiler Nazilerle birlik oldu, Kilise kenara çekilip izledi, orta sınıf bir şey yapamayacak kadar korkaktı. Önde gelen entelektüeller de öyle. Sendikaların feshedilmesine, çeşitli mezheplerin baskı görmesine izin verdik. Basında veya radyoda konuş-

Telegram: @cinciva

ma özgürlüğü yoktu. Sonunda da savaşa sürüklenmemize izin verdik. Almanya'da demokratik katılım olmaması bizi rahatsız etmedi, hiçbir konuda söyleyecek sözü olmayan insanlar tarafından temsil ediliyormuş gibi görünmek bize yetti. İdeallerine ihanet edenler cezadan muaf kalamaz, şimdi bütün sonuçlarına katlanmak zorundayız.

5 Aralık 1943

Geçen yıl birbiri ardına geri adımlarla doluydu. Şimdi Dinyeper üzerinde savaşıyoruz. Bütün Ukrayna kaybedildi. O bölgede hâlâ elimizde kalanı korusak bile, ekonomik kazançtan kesinlikle söz edilemez. Ruslar o kadar güçlü ki, bizi her zaman kendi bölgelerinin dışına sürecekler. İtalya'da İngiliz saldırısı başladı ve orada da sürekli mevzi kaybediyoruz. Alman şehirleri birer birer tahrip ediliyor. Şimdi sıra Berlin'de. 2 Eylül'den bu yana Leipzig üzerinde hava saldırıları sürüyor. Denizaltı savaşı ise büyük bir başarısızlık. Hâlâ zaferden söz eden insanlar ne bekliyorlar ki? İşgal ettiğimiz ülkelerden birini bile kendi yanımıza çekmeyi başaramadık. Müttefiklerimiz Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ancak yerel destek sağlayabiliyorlar. Zaten kendi iç meseleleriyle güçlükle başa çıkabiliyorlar ve sınırlarına saldıracak düşman güçlere karşı hazırlık yapıyorlar. Bizim için, Romanya'nın petrol sevkıyatı gibi ekonomik yardımlar dışında bir şey yapamazlar. Askeri olarak yardımları tamamen değersiz. İtalya'daki faşist hükümetin düşürülmesinden sonra, çatışmaların şu an için hâlâ sürdüğü bu ülke, bizim için Reich sınırları dışında kalan bir savaş tiyatrosundan başka bir şey değil.

Düşmanlarımızın üstün gücü silahlarımızı elimizden düşürüyor. Ayakta durmaya çalışan yere yıkılıyor. Olayların şimdiki gidişatı böyleyken nasıl olur da hâlâ savaşı kendi lehimize çevirebileceğimizi düşünebiliriz?

Artık Almanya'da da kimse savaşı kazanacağımıza inanmıyor, ama ne yapılabilir? Ülkede bir devrim olmayacak, çünkü

Telegram: @cinciva

kimsenin Gestapo'ya karşı çıkıp hayatını riske atacak cesareti yok. Zaten birkaç kişi denese ne işe yarar ki? Halkın çoğunluğu onlarla aynı fikirde olabilir, ama halkın çoğunluğunun eli kolu bağlı. Son on yıldır ne bireylerin ne de genel olarak nüfusun özgür iradesini ifade etme şansı olmadı. Hemen Gestapo kurşunları uçuşmaya başlardı. Bir askeri darbe de bekleyemeyiz. Ordu kendi isteğiyle ölümüne gidiyor ve toplu bir hareket başlatabilecek her türlü muhalif fikir orada da çarçabuk bastırılıyor. Yani acı sona doğru gitmek zorundayız. Tüm ulusumuz bütün bu yanlışların, bu mutsuzluğun ve işlediğimiz suçların bedelini ödeyecek. Üstümüzdeki kanlı sorumluluğu silebilmek için pek çok masum insanın kurban edilmesi gerekecek. Bu, küçük şeylerin de, büyük şeylerin de amansız kuraldır.

1 Ocak 1944

Alman gazeteleri öfkeyle Amerikalıların güney İtalya'daki sanat hazinelerini alıp ülkeden çıkardığını yazıyor. Başkalarının suçları karşısında böylesine feryat etmek gerçekten gülünç. Sanki düşman bizim Polonya'da el koyup ülke dışına çıkardığımız sanat eserlerini ya da Rusya'da tahrip ettiklerimizi bilmiyor.

"Doğru da olsa yanlış da olsa benim ülkem" anlayışını benimsesek ve yaptıklarımızı başımız dik olarak kabullensek bile, böylesi bir ikiyüzlülüğün yeri değil ve bu bizi sadece gülünç duruma düşürüyor.

11 Ağustos 1944

Führer, Varşova'nın yerle bir edilmesi için bir karar yayınlamak üzere. Bu işe başlandı bile. Direnişte ele geçirilen tüm caddeler ateşe verilerek yok ediliyor. İnsanlar şehirden çıkmak zorunda kaldılar ve binlerce kişilik kalabalıklar batıya doğru gidiyor. Eğer bu kararla ilgili haberler doğruysa, o zaman benim için Varşova'yı, onunla birlikte Polonya'yı ve sava-

Telegram: @cinciva

şın kendisini de kaybettiğimiz kesin demektir. Beş yıldır elimizde olan bir yeri geri veriyoruz, Varşova'yı, dünyaya, buranın bir savaş kaybı olduğunu söylüyoruz. Burada canavarca yöntemler kullanıldı. Efendiler bizmişiz ve hiç gitmeyecekmişiz gibi davrandık. Şimdiyse her şeyin kaybedildiğini görüyoruz, sivil idarenin o kadar gurur duyduğu kendi emeğimizi yıkıyoruz. Onlar burada bulunmayı büyük bir kültürel görev olarak görmüş ve dünyaya kendi gerekliliklerini kanıtlamak istemişlerdi. Doğudaki politikamız iflas etti ve Varşova'yı yerle bir ederek, üzerine son bir anıt dikiyoruz.

Telegram: @cinciva

Telegram: @cinciva

SONSÖZ:
WLADYSLAW SZPILMAN İLE WILM HOSEN ARASINDA BİR KÖPRÜ;

Wolf Biermann*

Bu kitabın ne önsöze ne de sonsöze ihtiyacı var, hatta yoruma bile gerek yok. Ne var ki, kitabın yazarı Wladyslaw Szpilman, sözünü ettiği olayların üstünden yarım yüzyıl geçtikten sonra, okurları için bazı açıklamalar eklememi istedi.

Bu öyküyü, burada basıldığı haliyle, savaşın hemen ardından Varşova'da yazdı; yani yaralar henüz tazeyken, daha doğrusu henüz derin bir şoktayken. İnsanların Shoah'taki[1] hatıralarını anlattıkları pek çok kitap var. Fakat hayatta kalma öykü-

*) Wolf Biermann Almanya'nın en tanınmış şair, söz yazarı ve denemecilerinden biridir. 1936 yılında komünist bir ailenin oğlu olarak Hamburg'da doğdu. Yahudi bir dok işçisi ve bir direniş savaşçısı olan babası 1943'te Auschwitz'de öldürüldü. Genç bir adam olan Biermann, Batı Almanya'ya akın eden sığınmacıların aksine, doğuya gitti. 1965 yılında, hükümete saldırdıkları için yazıları Doğu Almanya'da yasaklandı ve Biermann 1976 yılında yetkililerce Batı Almanya'ya göçe zorlandı. Bugün Hamburg'da yaşıyor.

1) İbranice'de İsrail dışında Yahudilere yapılan eziyetleri anlatır (ç.n.)

Telegram: @cinciva

lerinin çoğu, anlattıkları olayların üstünden yıllar, hatta on yıllar geçtikten sonra yazıldı. Sanırım bunun bazı açık nedenleri hemen akla gelecektir.

Okurlar, İkinci Dünya Savaşı'nın henüz tüten külleri arasında yazılmış olmasına rağmen, kitaptaki dilin şaşırtıcı derecede sakin olduğunu fark edeceklerdir. Wladyslaw Szpilman son dönemde çektiği acıları neredeyse kendini o üzüntülerin dışında tutarak anlatıyor. Sanki cehennemin farklı katmanlarındaki yolculuğunun ardından henüz duyuları yerine gelmemiş gibi; sanki şaşkınlık içinde, başka bir adamı yazıyordu; Almanların Polonya'yı işgal etmesiyle kendisinin dönüştüğü adamı.

Kitabı Polonya'da ilk kez 1946'da, bölümlerinin birinin başlığıyla yayınlandı: *Bir Şehrin Ölümü*. Kısa süre içinde de Stalin'in Polonyalı hizmetkârları tarafından dağıtımdan çekildi ve o günden beri de ne Polonya'da, ne de başka bir ülkede yayınlanmadı. Kızıl Ordu tarafından fethedilen ülkeler kurtarıcılarının ipleriyle giderek iyice boğulmaya başlayınca, Doğu Avrupa bloku, bu kitaptaki gibi gerçek tanıklıklara tahammül edemez hale geldi. Bunlar, yenilgiye uğramış Rusların, Polonyalıların, Ukraynalıların, Litvanyalıların ve Yahudilerin Alman Nazileriyle giriştikleri işbirliklerine dair çok fazla acı veren gerçeği içeriyordu.

İsrail'de bile insanlar bu tür şeyleri duymak istemiyordu. Bu tuhaf gelebilir, ama aslında anlaşılabilir bir şey: Konu, tüm ilgili taraflar için; tamamen birbirine zıt nedenlerle olsa da, kurbanlar için de, failler için de, tahammülü imkânsız bir konuydu.

*

Saatlerimizi sayan o,
Saymaya devam ediyor.
Ne sayıyor, söyleyin bana?
Sayıyor, sayıyor...
(Paul Celan)

Telegram: @cinciva

Sayılar. Daha çok sayı. Bir zamanlar Polonya'da yaşayan üç buçuk milyon Yahudi'nin iki yüz kırk bini Nazi döneminde hayatta kalabildi. Yahudi düşmanlığı Alman işgalinden çok önce yayılmaya başlamıştı. Ama buna rağmen, üç-dört yüz bin kadar Polonyalı, Yahudileri kurtarmak için hayatlarını tehlikeye attılar. Yahudilerin Kudüs'teki Shoah merkezi anma yeri olan Yad Vashem'de anılan on altı bin Aryen'in üçte biri Polonyalıydı. Bunu neden böyle kesin sayılarla ortaya koymak gerekiyor? Çünkü herkes, antisemitizm mikrobunun Polonyalılar arasında geleneksel olarak nasıl da korkunç bir şekilde yayıldığını iyi bilir, ama başka hiçbir ulusun da Nazilerden bu kadar çok sayıda Yahudi'yi saklamadığı gerçeğini bilen pek az kişi vardır. Fransa'da bir Yahudi saklarsanız, cezası hapis veya temerküz kampıydı, Almanya'da bu, hayatınıza malolabilirdi, ama Polonya'da, bütün ailenizin hayatına malolurdu.

Bir şeye şaşırıyorum: Szpilman'ın duyguları arasında intikam alma arzusu yok gibi görünüyor. Bir keresinde Varşova'da, aramızda bir konuşma geçmişti. Piyanist olarak dünya turnesine çıkıp dönmüştü ve tükenmiş bir halde, akord edilmesi gereken eski, büyük piyanosunun başında oturuyordu. Neredeyse çocukça denecek bir şey söyledi; yarısı alaylı, ama yarısı da son derece içtendi. "Gençliğimde, Berlin'de iki yıl müzik eğitimi gördüm. Almanları bir türlü silip atamıyorum, o kadar inanılmaz bir müzikaliteleri vardı ki!"

Bu kitap, büyük bir tuval üzerine Varşova gettosundaki hayatın resmini çiziyor. Wladyslaw Szpilman bu hayatı öyle bir biçimde anlatıyor ki, zaten şüphelendiğimiz şeylerin iç yüzünü daha derinden kavrayabiliriz. Barakalarıyla, gözetleme kuleleriyle, gaz odalarıyla hapishaneler, gettolar ve temerküz kampları kişiliği yüceltmek için tasarlanmıyor. Açlık, içsel bir aydınlanma getirmiyor. Kestirmeden söylemek gerekirse; alçaklık, dikenli tellerin arkasında da alçaklıktır. Ama böyle basit bir yaklaşım da her zaman geçerli olmuyor. Birçok sokak serserisi ve sefilliği herkesçe bilinen insan, gettoda veya te-

Telegram: @cinciva

merküz kamplarında oldukça çok sayıda iyi eğitimli, saygın orta sınıf mensubundan daha cesur veya yardımsever davrandı.

Wladyslaw Szilman bazı yerlerde, Shoah'ı şiir kadar yoğun yazılmış bir düzyazıyla anlatıyor. Szpilman'ın mahvolmaya mahkûm olduğu, herkesin kesinlikle ölüm olduğuna inandığı bilinmez bir geleceğe gönderilmek üzere seçildiği *Umschlagplatz*'daki sahneyi düşünüyorum. Yazar, anne ve babası, erkek kardeşi ve kızkardeşleri bir krem karameli altıya bölüyorlar; birlikte son yemekleri. Ve treni beklerken dişçinin sabırsızlığı aklıma geliyor: "Hepimize yazıklar olsun! Bizi mezbahaya giden koyunlar gibi ölümümüze götürmelerine izin veriyoruz! Almanlara saldırsaydık, yarım milyonumuz birden, gettodan çıkabilirdik, ya da hiç değilse onurumuzla ölürdük, tarihin suratındaki bir leke olarak değil!" Ve Szpilman'ın babasının cevabı: "Bak, biz kahraman değiliz! Biz tamamen sıradan insanlarız, onun için, o yüzde onluk yaşama şansını ümit etme riskini tercih ediyoruz." Özgün bir trajedide olabileceği gibi, dişçi de Szpilman'ın babası da haklıydılar. Yahudiler bu cevabı olmayan direniş meselesini kendi aralarında binlerce kere, tekrar tekrar tartıştılar, gelecek nesiller boyu da tartışmaya devam edecekler. Aklıma bunun pratik bir nedeni olabileceği geliyor: Hepsi sivil olan bu insanlar, Tanrı'nın ve dünyanın unuttuğu kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, açlık içindeki hasta erkekler, kendilerini bu kadar mükemmel bir imha makinesine karşı nasıl koruyabilirlerdi gerçekten?

Direnişe imkân yoktu, buna rağmen Yahudiler *direndi*. Varşova gettosundaki silahlı çatışma ve Yahudi partizanların binlerce cesur hareketi, bunun çok da nitelikli bir direniş olduğunu gösteriyor. Sobibor ve hatta Treblinka'da bile başkaldırılar oldu. Aklıma, krematoryumlardan birini havaya uçuran patlayıcıların sağlandığı Auschwitz'deki mühimmat fabrikasında köle gibi çalışarak hayatta kalan, İsrail'deki Lydia Vago ve Sarah Ehrenhalt da geliyor.

Telegram: @cinciva

Wladyszlaw Szpilman'ın öyküsü, bu cesur direnişte doğrudan kendisinin de rol aldığını gösteriyor. Çalışmak için hergün şehrin Aryen tarafına geçirilenler arasındaydı ve gettoya gizlice sadece ekmekle patates değil, Yahudi direnişi için mühimmat da sokuyordu. Bu cesur hareketini alçakgönüllülükle ve ancak laf arasında anlatıyor.

Kitabın ekinde, ilk kez, bir Wehrmacht subayı olan Wilm Hosenfeld'in günlüğünden parçalar yayınlanıyor. Polonya Yahudisi olan Szpilman, onun yardımı olmasaydı, muhtemelen hayatta kalamayacaktı. Öğretmen olan Hosenfeld, Birinci Dünya Savaşı'nda teğmen olarak görev yapmış. İkinci savaş başlarken, cephede görevlendirilmek için çok yaşlı olduğu düşünülmüş olabilir. Belki de bu nedenle, Wehrmacht'ın Alman askerlerinin spor müsabakaları ve atletizm sayesinde formda kalmalarını sağlamak için üstlendiği Varşova spor faaliyetlerinden sorumlu subay olarak atanmıştı. Yüzbaşı Hosenfeld savaşın son günlerinde Sovyet ordusu tarafından esir alındı ve yedi yıl sonra esaret altında öldü.

Szpilman'ın yolculuğunun başında, onu kendisinden nefret edilen bir Yahudi polisi kurtardı. Sonunda, yarı ölü piyanisti, terk edildiği Varşova'da kalıntılar arasında bulan Yüzbaşı Hosenfeld oldu ve onu öldürmedi. Hosenfeld Yahudi'nin saklandığı yere yiyecek, yorgan ve palto bile götürdü. Bu Hollywood'un peri masallarını andırıyor, ama gerçeğin ta kendisi: Nefret edilen efendi ırktan birisi, bu dehşet dolu öyküde koruyucu melek rolünü oynadı. Hitler'in Almanya'sının savaşı kaybettiği kesinleştiği için, ileri görüşlü kaçak, isimsiz koruyucusuna işine yarayacak bir bilgi verdi. "Başına bir şey gelirse, sana herhangi bir şekilde yardımım dokunabilirse, adımı hatırla: Szpilman, Polonya Radyosu." Szpilman'ın anlattıklarından biliyorum ki, 1945'te hemen kurtarıcısını aramaya başladı, ama bulamadı. Kemancı arkadaşının adamı gördüğü yere gittiğinde, kamp başka yere taşınmıştı.

Telegram: @cinciva

Hosenfeld, Stalin'in ölümünden bir yıl evvel, Stalingrad'daki bir savaş esirleri kampında öldü. Esaret altındayken işkence gördü, çünkü Sovyet subayları bir Yahudi'yi kurtardığına dair söylediklerinin utanmazca bir yalan olduğunu sandılar. Ardından birkaç beyin sarsıntısı geçirdi. Sona geldiğinde, kafası çok karışıktı, darbeleri kavrayamayan dövülmüş bir çocuktu adeta. Ruhu tamamen zedelenmiş olarak öldü.

Hosenfeld günlüklerini Almanya'ya göndermeyi başarmıştı. Evden son ayrılışı, 1944'ün Paskalya'dan sonra gelen yedinci Pazar günüydü. Subayın kirli savaştan evine geldiğinde, parlak beyaz üniforması içinde, karısı ve sevgili çocuklarıyla çekilmiş bir fotoğrafı var. Ebedi huzurun şiiri gibi. Hosenfeld ailesi, günlüğü oluşturan iki kalın defteri saklamışlar. Günlükteki son tarih 11 Ağustos 1944, yani Hosenfeld en sert yorumlarını normal askeri postayla göndermiş. O iki defterin çok korkulan deri paltolu beylerin eline geçtiğini düşünün... Düşüncesi bile dayanılmaz. Adamı paramparça ederlerdi.

Hosenfeld'in oğlu, bana ölmüş babasını gözümde canlandıracak şeyler anlattı. "Babam işini seven, yumuşak kalpli bir öğretmendi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, çocukları dövmenin okullarda hâlâ bir disiplin sağlama yöntemi olduğu yıllarda, öğrencilerine alışılmadık bir şefkat gösterirdi. Spessart köy okulundaki küçük öğrencileri alfabede zorlanırlarsa, onları dizlerine oturtup anlatırdı. Ve pantolonunun cebinde her zaman iki mendil taşırdı; biri kendi için, diğeri küçük öğrencilerin akan burunları için.

Babamın 1939 sonbaharında Fulda'dan Polonya'ya gitmek üzere ayrılan birliği, 1939'u 1940'a bağlayan kış, Varşova'nın doğusundaki küçük Wegrow kasabasına yerleştirilmiş. Onlar gitmeden önce, Alman kuvvetleri, orada bulunan ve Polonya ordusuna ait olan saman yığınlarına el koymuşlar. Soğuk bir kış günü, babam bir okul çocuğunu çekiştiren bir SS ile karşılaşmış. Çocuk, ahırdan muhtemelen bir kucak dolusu saman

Telegram: @cinciva

çalarken yakalanmış ve bu hareketinin cezası olarak, diğerlerine örnek olsun diye vurulacakmış.

Babam bana SS'in yanına koşup ona 'Bu çocuğu öldüremezsin!' diye bağırdığını anlatmıştı. SS tabancasını çekmiş, babama doğrultmuş ve hırsla 'Eğer hemen çekilmezsen seni de öldürürüz,' demiş.

Bu yaşadıklarının şokunu atlatmak babamın uzun zamanını aldı. Savaşa gidişinin ikinci ya da üçüncü yılıydı ve bundan sadece bir kez söz etti. Ailede öyküyü duyan tek kişi bendim."

*

Wladyslaw Szpilman, kısa süre Polonya Radyosu'nda yeniden piyanist olarak çalışmaya başladı. Savaştan sonra yayın servisini, o son gün Alman topları ve bombaları arasında çalmakta olduğu aynı Chopin eseriyle açtı. Chopin'in "do diyez minör noktürn"ünün yayınına, Bay Hitler dünya sahnesindeki rolünü oynayabilsin diye altı yıl gibi kısa bir ara verildiği de söylenebilir.

Wladyslaw Szpilman kurtarıcısından 1949 yılına kadar haber alamadı. Fakat 1950'de bazı gelişmeler oldu. Polonyalı bir Yahudi olan Leon Warm, Polonya'dan ayrıldı ve yolculuğu sırasında Batı Almanya'da oturan Hosenfeld ailesini ziyaret etti. Wilm Hosenfeld'in oğullarından biri, Leon Warm hakkında şöyle yazıyor;

"Savaştan sonra birkaç yıl boyunca, annem küçük erkek kardeşim ve kız kardeşimle birlikte, Rhön bölgesinde küçük bir köy olan Thalau'daki okulun daha önce de oturduğumuz lojmanlarında kaldı. 14 Kasım 1950'de genç, hoş bir Polonyalı gelip, savaş sırasında Varşova'da tanıştığı babamı sormuş.

Treblinka'daki temerküz kampına giderken, bu adam kendisinin ve talihsiz arkadaşlarının içinde kilitli olduğu sığır vagonunun dikenli tellerle kaplı kapısında bir delik açmayı başarmış ve hareket halindeki trenden atlamış. Varşova'da tanıdığı

Telegram: @cinciva

bir aile sayesinde babamla tanışmış, babam ona sahte bir isimle izin belgeleri bulmuş ve spor merkezine işçi olarak almış. O günlerden sonra Polonya'da kimyager olarak çalışmış ve anneme geldiğinde de, Avustralya'da kendi şirketini açmak niyetindeymiş."

Bu adam, Leon Warm, Bayan Hosenfeld'i ziyaretinde, yüzbaşının hâlâ hayatta olduğunu öğrendi. Kadın kocasından bazı mektuplar, kartlar almıştı. Hatta Bayan Hosenfeld, Warm'a, kocasının kurtardığı Yahudi ve Polonyalıların listesini yazdığını 15 Temmuz 1946 tarihli bir kartı da gösterdi. Yüzbaşı karısından, bu insanlara gidip yardım istemesini rica ediyordu. Listedeki dördüncü isim şöyle okunabiliyordu; "Wladislaus Spielmann, Varşova Radyosu'nda piyanist."

Cieciora ailesinin üç ferdinin de anlatacak bir Hosenfeld öyküleri vardı. Alman saldırısının ilk günleri şu olaya sahne olmuştu: Stanislaw Cieciora isimli bir Polonyalının karısı, yenilmiş ordunun askerlerlerinden biri olan yaralı kocasının hapsedildiğini duyduğu Pabianice'deki savaş esirleri kampına gitmiş. Adam, zaferi kazananların kendisini öldüreceklerinden korkmuş olmalı. Karısı yolda giderken, bisiklete binen bir Alman subayına rastlamış. Subay nereye gittiğini sorunca, korkudan donup kalan kadın gerçeği söyleyivermiş: "Kocam asker, oradaki kampta, hasta. Yakında çocuğumuz olacak, kocam için korkuyorum." Alman adamın adını yazmış, karısını da "Kocan üç gün içinde evde olacak," diye söz verip geri göndermiş. Ve dediği gibi olmuş.

Bu olaydan sonra Hosenfeld fırsat buldukça Cieciora ailesini ziyaret etmiş ve arkadaş olmuşlar. Bu olağandışı Alman Lehçe öğrenmeye başlamış. İnançlı bir Katolik olan Hosenfeld, Wehrmacht üniforması içinde, bazen arkadaşlarıyla kiliseye gider, Polonyalıların her zamanki ayinlerine katılırmış. Ne tablo ama: "Katil paltosu içinde" tam bir Alman, Polonyalı bir rahibin önünde diz çöküyor, o sırada "aşağı tabakadan insan"

Telegram: @cinciva

Slav da, İsa'nın etini simgeleyen mayasız ekmeği bir Alman'ın dilinin üstüne koyuyor.

Olaylar olayları izlemiş. Cieciora ailesi, siyasi bir yeraltı örgütüne mensup, Almanların aradığı bir rahip olan erkek kardeşleri için endişeleniyorlarmış. Hosenfeld onu da kurtarmış. Üçüncü olarak, Cieciora ailesinin bir akrabasını da, ordunun kamyonundan indirerek kaçırmış. Yüzbaşı Hosenfeld'in kızının tuttuğu günlükten her iki kurtarma olayının da nasıl gerçekleştiğini öğrendim.

"1973 yılının baharında Poznanlı Maciej Cieciora ziyaretimize geldi. Bir Katolik rahibi olan amcası, 1938 sonbaharındaki Alman işgalinin ardından Gestapo'dan kaçmak zorunda kalmış. O zaman Wehrmacht'ın üstlendiği Varşova şehrindeki spor faaliyetlerinden sorumlu subay olarak görev yapan babam, adama 'Cichocki' sahte ismiyle kendi bürosunda iş vererek, onu kurtarmış. Kısa zamanda iyi arkadaş olduğu Rahip Cieciora vasıtasıyla, rahibin karısının erkek kardeşi olan Koschel'le de tanışmış.

Maciej Cieciora'nın bize anlattığına göre, büyük ihtimalle 1943'te, Polonya özgürlük savaşçıları Varşova'da, Koschel'lerin oturduğu bölgede birkaç Alman askerini vurmuşlar. Bunun üzerine bir SS birliği, o semtte oturan birçok adamı tutuklayıp bir kamyona bindirmiş. Koschel de bunların arasındaymış. Zavallı adamlar yapılana karşılık olarak, şehrin dışına çıkar çıkmaz idam edileceklermiş.

Babam şehir merkezine doğru yürürken bir kavşakta şans eseri bu kamyonla karşılaşmış. Bay Koschel kaldırımda tanıdığı bir subay görünce heyecan ve ümitsizlikle ona el sallamaya başlamış. Babam durumu hemen kavramış ve büyük akıllılık gösterip yola inmiş, şoföre durmasını işaret etmiş. Şoför aracı durdurmuş. Babam sorumlu SS'e emreden bir ses tonuyla, 'Bir adama ihtiyacım var,' demiş. Kamyona yaklaşmış, içindekilere bakmış ve sanki tesadüfen gibi Koschel'i seçmiş. Koschel'i indirmişler, böylece kurtulmuş."

Telegram: @cinciva

Dünya ne küçük. Bugün, Doğu blokunun yıkılışının sekizinci yılında, Stanislaw Cieciora'nın oğlu, Hamburg'da Polonya konsolosu. Bana dokunaklı bir küçük öykü anlattı: Samter-Karolin'deki müteşekkir anne ve babası, babaları olmayan Hosenfeld ailesine savaş sırasında bile sosis ve tereyağ paketleri göndermişler. Açlıktan kırılan Polonya'dan, Hitler Almanya'sına. Dünya ne tuhaf.

*

Leon Warm Varşova'da, Polonya Radyosu'ndaki Szpilman'la irtibata geçti. Ona, Hosenfeld'in kurtardığı insanların isimlerini söyledi ve acil yardım isteğini iletti. Bu, yaklaşık yarım yüzyıl önceydi.

1957'de Wladyslaw Szpilman, başarılı kemancı Gimpel ile Batı Almanya turnesine çıktı. İki müzisyen, Wilm Hosenfeld'in ailesini; eşi Annemarie ile iki oğlu Helmut ve Detlef'i, Thalau'da ziyaret ettiler. Annemarie, konuğuna kocasının bir fotoğrafını verdi. O fotoğraf bu kitapta mevcut. Geçen yaz, bu neredeyse unutulmuş kitabın Almanca yayınlanmasına karar verildiğinde, yaşlı adama Hosenfeld öyküsünün perde arkasını sordum.

"Biliyorsun, bunu konuşmak hoşuma gitmiyor. Bunu kimseyle konuşmadım, karım ve iki oğlumla bile. Neden diye soruyorsun. Çünkü utanıyordum. Alman subayın adını 1950 yılı biterken sonunda öğrendiğimde, korkularımla yüzleştim ve nefretimi yenip aciz bir ricacı olarak Polonya'da hiçbir dürüst insanın konuşmayacağı bir suçlunun, Jakub Berman'ın[2] ayağına gittim."

Berman Polonya'nın en güçlü adamıydı, Polonya NKVD'sinin[3] başındaydı ve herkesin bildiği gibi kopuğun biriydi. İçişleri bakanından daha etkiliydi. Ama denemeye kararlıydım, bu yüzden ona gittim, her şeyi anlattım, Hosenfeld'in kurtardığı tek kişi olmadığımı da ekledim: Yahudi çocuklarını da

2) Stalin'in 1950-53 arasında, Polonya'daki sağ kolu (ç.n.)
3) Sovyet gizli servisi (ç.n.)

Telegram: @cinciva

kurtarmıştı, savaşın hemen başında Polonyalı çocuklara ayakkabı almış, onlara yiyecek vermişti. Ona Leon Warm'dan ve Cieciora ailesinden de bahsettim, birçok insanın hayatını bu Alman'a borçlu olduğu gerçeğini özellikle vurguladım. Berman dostça davrandı, bir şeyler yapacağına söz verdi. Hatta birkaç gün sonra şahsen evimize telefon etti; üzgündü, ama yapılacak hiçbir şey yoktu. 'Sizin Alman hâlâ Polonya'da olsa onu dışarı çıkarabilirdik,' dedi, 'ama Sovyetler Birliği'ndeki yoldaşlarımız bırakmıyorlar. Sizin subayın casusluk yapan bir birlikten olduğunu söylüyorlar, yani Polonyalılar olarak yapabileceğimiz bir şey yok,' dedi ve Stalin'in inayetiyle bütün gücü elinde tutan bu adam, 'benim de gücüm yetmiyor' diye bitirdi sözünü. Yani hepsinin içindeki en berbat adama gittim, ama işe yaramadı."

Savaştan hemen sonra Polonya'da bir Alman subayını cesur ve yardımsever bir adam olarak anlatan bir kitabın basılması imkânsızdı. Polonya baskısında, Wladyslaw Szpilman'ın kurtarıcısı Wilm Hosenfeld'i Avusturyalı gibi göstermeye mecbur kaldığını bilmek okurların ilgisini çekebilir. Bugün tuhaf görünse de, o günlerde Avusturyalı bir melek kesinlikle "o kadar da kötü değil"di. Soğuk savaş yıllarında Avusturya ile Doğu Almanya ortak bir ikiyüzlülükte birleşti; iki ülke de, İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler Almanyası tarafından zor kullanılarak işgal edilmiş gibi davrandılar.

Yad Vashem'de her biri Yahudileri soykırımdan kurtaran diğer uluslardan insanlar için dikilmiş genç ağaçların bulunduğu bir 'Hakkın Yolu' vardır. Çakıllı toprakta büyüyen genç ağaçların üzerindeki küçük plakalarda o cesur insanların isimleri yazar. Büyük müzeye giden herkes bu isimlerden binlercesinin önünden geçer. Yakında Hakkın Yolu'nda Yüzbaşı Hosenfeld için büyüyen, Ürdün Nehri'nin suladığı genç bir ağaç dikilmesini sağlamayı umuyorum. Kimin dikeceğine gelince; oğlu Andrej'in yardımıyla, Wladyslaw Szpilman'dan başka kim olabilir ki?

Telegram: @cinciva